

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічно
факультету

_____ Савицька І.М.
« ___ » _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
В.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.
« ___ » _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

«Світові моделі підтримки сільського господарства»

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Орієнтація
освітньої програми освітньо-професійні

**Гарант освітньої
програми**

к-д. іст. наук, доцент

Кравченко Н.Б

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

к-д. іст. наук, доцент

Кравченко Н.Б

Виконав

Горбатенков О.В

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувача кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук**

Хвіст В.О

«__» _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТА**

Горбатенкова Олексія Валерійовича

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

**Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

**Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «Світові моделі підтримки
сільського господарства»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від

22.11.2024 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру

21.11.2025 р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

1. Наукові дослідження з питань «Світові моделі підтримки сільського господарства»

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми підтримки сільського господарства в Україні та за кордоном.
2. Розкрити зміст поняття «світові моделі підтримки сільського господарства» у контексті сучасних міжнародних відносин.
3. Визначити основні методи дослідження моделей підтримки та охарактеризувати джерельну базу роботи.
4. Провести теоретичний аналіз моделей підтримки в розвинених країнах та країнах, що розвиваються.
5. Дослідити роль державних і приватних структур у підтримці аграрної сфери.
6. Визначити вплив міжнародних організацій на підтримку сільського господарства у країнах, що розвиваються.

7. Розробити рекомендації щодо вдосконалення моделей підтримки сільського господарства в Україні.

Дата видачі завдання «26» листопада 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Кравченко Н.Б
Завдання прийняв до виконання _____ Горбатенков О.В

РЕФЕРАТ
магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Горбатенкова Олексія Валерійовича
на тему: «Світові моделі підтримки сільського господарства»

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст магістерської роботи викладено на 111 сторінках, у тому числі робота містить 89 використаних джерел.

Робота присвячена дослідженню світових моделей підтримки сільського господарства в розвинених країнах і країнах, що розвиваються, їх структурних особливостей, принципів функціонування та ролі державних і приватних інституцій у формуванні ефективної аграрної політики.

Тема «Світові моделі підтримки сільського господарства» є актуальною в умовах сучасної геополітичної нестабільності, глобальної конкуренції та змін клімату. Підтримка сільського господарства є стратегічно важливим елементом державної політики, що визначає продовольчу безпеку, стійкість сільського розвитку та економічне зростання. У різних країнах світу сформувалися унікальні моделі підтримки, які поєднують фінансові, інституційні, інноваційні й регуляторні механізми. Аналіз цих моделей дозволяє виявити їх сильні та слабкі сторони, а також визначити можливості для адаптації зарубіжного досвіду в Україні.

Робота спрямована на комплексний аналіз підходів до державної та недержавної підтримки аграрного сектору, визначення їх ефективності та окреслення можливостей імплементації успішних міжнародних практик в Україні.

Ключові слова: підтримка сільського господарства, аграрна політика, моделі підтримки, міжнародний досвід, країни, що розвиваються.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1	12
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	12
1.1. Стан дослідження проблеми підтримки сільського господарства в Україні та за кордоном	12
1.2. Категорія «світові моделі підтримки сільського господарства» в сучасних міжнародних відносинах	24
1.3. Методи дослідження моделей підтримки сільського господарства та характеристика джерельної бази дослідження	32
<i>Висновки до розділу 1</i>	37
РОЗДІЛ 2	39
СВІТОВІ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ	39
2.1. Моделі підтримки сільського господарства в розвинених країнах	39
2.2. Моделі підтримки сільського господарства в країнах, що розвиваються	53
2.3. Роль державних і приватних структур у підтримці сільського господарства	77
<i>Висновки до розділу 2</i>	85
РОЗДІЛ 3	87
ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УСПІШНОГО ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	87
3.1. Порівняльний аналіз моделей підтримки сільського господарства в Європейському Союзі та США	87
3.2. Вплив міжнародних організацій на підтримку сільського господарства в країнах, що розвиваються	97
3.3. Рекомендації щодо удосконалення моделей підтримки сільського господарства в Україні в умовах повоєнного відновлення	104
<i>Висновки до розділу 3</i>	111
ВИСНОВКИ	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118

ДОДАТКИ..... 129

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

США - Сполучені Штати Америки

СРСР - Союз Радянських Соціальних Республік

ООН - Організація Об'єднаних Націй

FAO - Food and Agriculture Organization of the United Nations

OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development

WTO - World Trade Organization

USAID - United States Agency for International Development

USDA - United States Department of Agriculture

QFZA - Qatar Free Zones Authority

IFAD - International Fund for Agricultural Development

CAP - Common Agricultural Policy of the European Union

МФСР - Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку

ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку (Українська аббревіатура OECD)

МВФ - Міжнародний валютний фонд

ТНК - Транснаціональні корпорації

САП - Спільна аграрна політика Європейського Союзу (Українська аббревіатура CAP)

ФАО - Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Українська аббревіатура FAO)

ВСТУП

Актуальність теми. Підтримка сільського господарства є однією з ключових сфер державної політики у більшості країн світу. Світові моделі такої підтримки суттєво різняться залежно від рівня економічного розвитку, національних пріоритетів та історичних особливостей. Вивчення цих моделей є особливо актуальним для України в умовах повоєнного відновлення економіки та інтеграції до глобальних ринків. Пошук ефективних механізмів стимулювання аграрного сектору сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки, розвитку сільських територій та зростанню національного добробуту.

Цим питанням займалися численні науковці, зокрема економісти, соціологи та фахівці з аграрної політики, які досліджували світові моделі підтримки сільського господарства та їх вплив на розвиток аграрної сфери. Роботи таких дослідників, як Х. А. Григор'єва, Ю. О. Лупенко; І. Фурман, К. Григор'єва, С. Р. Резнік, Х. Лі, Н. Денісова, І. Мітіна, А. Мітін, Дж. Е. Стігліц, Дж. К. Розенгард, допомогли визначити ключові механізми стимулювання агропромислового комплексу. Втім, залишається нерозв'язаним питання ефективної адаптації цих моделей до специфічних умов України, що потребує подальших досліджень та обґрунтованих практичних рекомендацій.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження світових моделей підтримки сільського господарства, аналіз їхнього впливу на аграрний сектор країн із різним рівнем розвитку та вироблення рекомендацій щодо можливостей імплементації успішного міжнародного досвіду в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати стан дослідження проблеми підтримки сільського господарства в Україні та за кордоном;
- розкрити зміст поняття «світові моделі підтримки сільського господарства» у контексті сучасних міжнародних відносин;
- визначити основні методи дослідження моделей підтримки та охарактеризувати джерельну базу роботи;

- провести теоретичний аналіз моделей підтримки в розвинених країнах;
- провести теоретичний аналіз моделей підтримки в країнах, що розвиваються;
- дослідити роль державних і приватних структур у підтримці аграрної сфери;
- здійснити порівняльний аналіз моделей підтримки в Європейському Союзі та США;
- визначити вплив міжнародних організацій на підтримку сільського господарства у країнах, що розвиваються;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення моделей підтримки сільського господарства в Україні.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процеси державної і недержавної підтримки сільського господарства в різних країнах світу. Предметом дослідження є світові моделі підтримки сільського господарства та можливості їх адаптації до українських умов.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи наукового пізнання: аналіз і синтез, порівняльний аналіз, історико-логічний метод, метод систематизації та узагальнення, а також методи кількісного та якісного аналізу даних.

Теоретична значущість і прикладна цінність результатів. Теоретична значущість роботи полягає в систематизації та узагальненні світових моделей підтримки сільського господарства. Прикладна цінність полягає у формуванні конкретних пропозицій щодо удосконалення державної політики підтримки аграрного сектору України, з урахуванням найкращого світового досвіду.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну базу роботи склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, законодавчі та нормативно-правові акти України і інших країн, аналітичні звіти міжнародних організацій (FAO, OECD, WTO), офіційна статистика, матеріали профільних конференцій та дослідницьких центрів.

Апробація результатів і наукова діяльність. Основні положення та результати дослідження були представлені на студентських наукових конференціях та в рамках роботи наукового гуртка випускаючої кафедри. За темою дослідження підготовлено публікацію у фаховому виданні та взято участь у конкурсі студентських наукових робіт, зокрема:

1. ГОРБАТЕНКОВ Олексій, Аналіз моделей підтримки сільського господарства в країнах Європейського Союзу. Всеукраїнський науково-практичний вебінар «Європейський вибір України: Школа юного міжнародника», (м. Київ, 1-3 квітня 2025 року). Доповідь.

URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/programa_vebinaru_.pdf

2. ГОРБАТЕНКОВ Олексій Валерійович, Напрями імплементації світових моделей підтримки сільського господарства в українських реаліях. Міжнародна науково-практична конференція «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи» (м. Київ, 10 квітня 2025 року). К.: НУБіП, 2025. С.234-236

URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/konferenciya_zbirnik.pdf

Структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основний текст роботи займає 129 сторінок, додатки – 1 сторінка. Робота містить 14 таблиць, 6 рисунків. Список використаних літературних джерел налічує 89 позицій, з них: 28 - вітчизняних, 61 - зарубіжних.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Стан дослідження проблеми підтримки сільського господарства в Україні та за кордоном

Проблема державної підтримки сільського господарства залишається актуальною, що підтверджується численними науковими дослідженнями. Незважаючи на тривалий процес реформування аграрного сектору, застосовувані механізми державної підтримки не завжди демонструють ефективність. Особливо це стає помітним в умовах скасування спеціального режиму оподаткування, що фактично позбавляє галузь непрямой фінансової допомоги. Обмежені бюджетні ресурси, спрямовані на фінансування аграрного виробництва, у деяких випадках виявляються недостатніми для забезпечення стабільного розвитку сільського господарства [25, с. 315].

У сучасних умовах, коли сільське господарство функціонує під впливом численних політичних, економічних, екологічних та соціальних криз, все більш актуальним стає питання державної підтримки аграрного сектора. Державна підтримка виступає ключовим механізмом аграрної політики, сприяючи вирішенню таких завдань, як гарантування продовольчої безпеки та збереження навколишнього природного середовища. Вміле застосування цього інструменту дозволяє країнам ефективно реагувати на складні виклики, забезпечуючи стабільний розвиток аграрного сектора. Важливо розглядати державну підтримку не як статичне явище, а як категорію, що змінюється відповідно до тенденцій розвитку правової системи, нових загроз та суспільних потреб. Яскравим прикладом такої еволюції є агропротекційне законодавство Європейського Союзу, яке систематично переглядається та оновлюється. Зокрема, реформування Спільної аграрної політики (CAP) ЄС на період 2021–2027 років вимагає детального аналізу змін у механізмах підтримки аграрного

сектору. Науковці приділяють значну увагу порівняльно-правовому аналізу державної підтримки аграрного виробництва, особливо у країнах ЄС. Попри значну кількість досліджень, наукова проблема залишається недостатньо розробленою. Зокрема, у вітчизняній науковій доктрині бракує структурованого аналізу еволюції агропротекційного законодавства ЄС. Переважно дослідники зосереджуються на окремих правових механізмах, що використовуються у певних країнах, без урахування загального контексту формування агропротекційних норм. Крім того, оновлені нормативні положення Спільної аграрної політики ЄС (2021–2027) потребують глибокого аналізу. Вивчення особливостей становлення та розвитку агропротекційного законодавства ЄС, визначення його сучасних рис і тенденцій є важливим етапом формування науково обґрунтованої методології реформування українського законодавства у сфері державної підтримки аграрного сектору [5, с. 249].

Сільське господарство є важливою та перспективною галуззю економіки України. Забезпечуючи населення якісними та доступними продуктами харчування та формуючи продовольчий фонд, створюючи сировинну базу для харчової та легкої галузей промисловості, займаючи значне місце в експортному потенціалі, галузь впливає на економічну безпеку країни. На фоні позитивних зрушень, що відбуваються в галузі, існує багато невирішених проблем. Економічна та політична нестабільність, недосконалість законодавства, відсутність належної системи державної підтримки підсилюють негативні тенденції, які простежуються в сільському господарстві на протязі тривалого періоду часу [3, с. 162].

Державна підтримка сільського господарства є предметом активних наукових дискусій, де деякі автори висловлюють підтримку, тоді як інші критикують її необхідність [6, с. 11]. Наукові дослідження з цього питання призвели до формування різних підходів щодо ролі держави в економіці. Зокрема, П. Ю. Шведенко виділяє дві основні концепції: обмежене державне втручання, що базується на монетаристських методах, та активну участь держави у трансформаційних процесах, особливо в аграрному секторі [26].

С. В. Майстро та О. Федоренко розглядають три моделі аграрного розвитку:

1. Конкурентоспроможна галузь – агросектор розвивається без державних пільг та втручання.
2. Глобалізоване сільське господарство – спеціалізація на культурах, які мають найкращі умови для вирощування.
3. Багатофункціональний розвиток – сільське господарство має виконувати не лише виробничу, а й соціальну та культурну функцію, що відповідає резолюції ООН [17].

С. І. Марченко пропонує три альтернативні моделі державної підтримки аграрного сектора:

1. Повна відсутність державного втручання.
2. Адміністративно-командне регулювання.
3. Державна підтримка через економічні стимули, такі як податкові пільги та субсидії [18].

Правове регулювання аграрного сектора тісно пов'язане з економічними умовами його функціонування [21]. Науковці виділяють основні чинники, що обґрунтовують необхідність державної підтримки, які представлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні чинники, що обґрунтовують необхідність державної підтримки сільського господарства

Категорія	Основні чинники
Економічні	Низька рентабельність, диспаритет цін, висока капіталоемність, ризик «фіаско ринку»
Природно-кліматичні	Залежність від погодних умов, сезонність виробництва
Екологічні	Зростаюче навантаження на природні ресурси
Соціальні	Забезпечення продовольчої безпеки, розвиток сільських територій
Політичні	Виконання державою зобов'язань щодо громадян
Науково-технічні	Необхідність розвитку інноваційних технологій у виробництві

Джерело: складено за [6, с. 13].

Концепція державного регулювання розвитку аграрного сектору є важливим інструментом дослідження механізмів підтримки сільського господарства. Вона слугує концептуальною (описовою) моделлю, що дозволяє пояснити поточні процеси, а також прогнозувати можливі майбутні наслідки державної політики у сфері аграрного підприємництва [27].

Наукові дослідження свідчать, що система державного регулювання аграрного сектору має враховувати низку ключових аспектів, серед яких:

- форми державної підтримки, що визначають механізми стимулювання аграрного підприємництва;
- обсяги та терміни підтримки, які забезпечують стабільність та розвиток аграрного виробництва;
- спеціалізація аграрних підприємств, що визначає напрямки їхньої діяльності та ринкову стратегію;
- якість державних управлінських та консалтингових послуг, що впливає на ефективність реалізації програм підтримки;
- розробка стратегій розвитку, які забезпечують адаптацію аграрного підприємництва до сучасних викликів;
- правове регулювання, що визначає нормативно-правові рамки підтримки аграрного сектору [27].

Досвід зарубіжних країн демонструє різноманітні підходи до державної підтримки сільського господарства, які часто базуються на інтеграції фінансових стимулів, екологічних стандартів та інноваційних технологій. В умовах глобальних викликів суб'єкти аграрного бізнесу мають активно формулювати пропозиції щодо вдосконалення механізмів державного регулювання, тоді як державні органи — оперативно адаптувати політику відповідно до нових реалій [27].

Наукові дослідження пропонують різні визначення державної підтримки сільського господарства, які суттєво відрізняються за змістом. Найчастіше вони включають три основні складові:

- сфера відносин, у якій здійснюється підтримка;
- заходи підтримки, що застосовуються;
- мета та завдання державної підтримки [6, с. 17].

Наукові підходи до державної підтримки можна класифікувати за кількома критеріями (рис. 1.1).

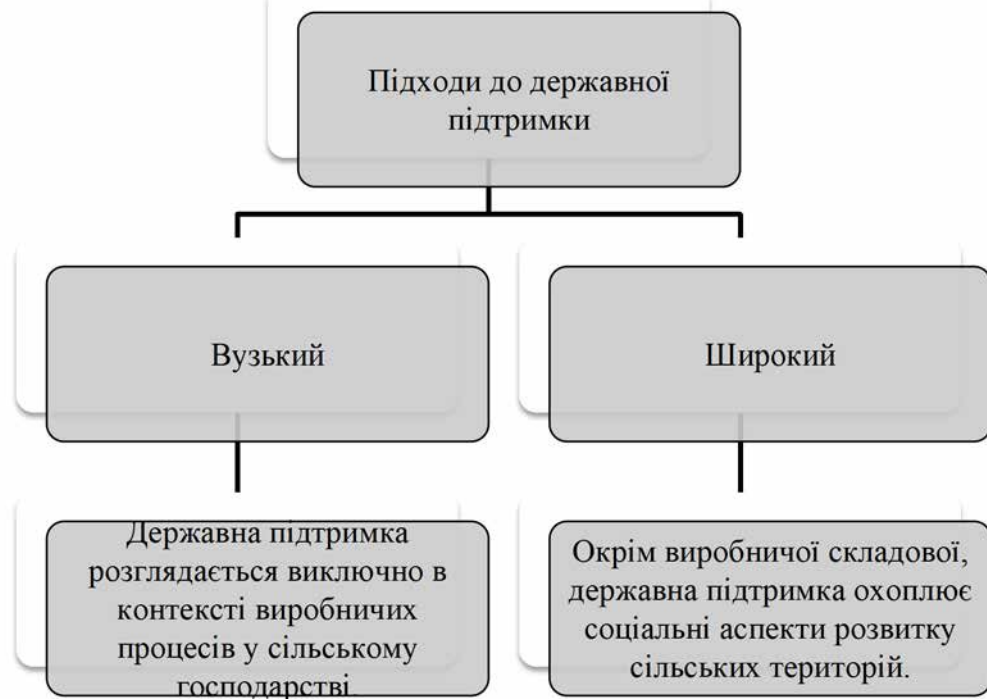

Рис. 1.1. Наукові підходи до державної підтримки

Джерело: складено за [6, с. 17-18].

Основні підходи до державної підтримки сільського господарства можна умовно поділити на вузький та широкий. Вузький підхід передбачає зосередження виключно на виробничих аспектах, таких як забезпечення ресурсами, технікою, дотаціями тощо. Широкий підхід, навпаки, розглядає державну підтримку комплексно – не лише як засіб стимулювання аграрного виробництва, а й як інструмент соціально-економічного розвитку сільських територій, що включає інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я, зайнятість тощо.

Для ефективної реалізації державної політики підтримки аграрного сектору важливим є розуміння природи самих заходів, які застосовуються. Залежно від глибини і сфери впливу, підходи до державної підтримки можна класифікувати за рівнем охоплення – від вузько фінансових до комплексних, які охоплюють не лише грошові, а й організаційно-технічні аспекти (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація за природою заходів

Підхід	Зміст
Вузько-фінансовий	Державна підтримка полягає у прямих бюджетних виплатах сільськогосподарським товаровиробникам.
Розширено-фінансовий (бюджетний)	Включає всі заходи, профінансовані державою, зокрема субсидії, фінансування наукових досліджень, зовнішньоекономічне регулювання.
Широкий	Державна підтримка охоплює фінансові, організаційні, інформаційні та матеріально-технічні заходи.

Джерело: складено за [6, с. 18].

Таким чином, розширення підходів до державної підтримки – від простих фінансових виплат до системного впливу через організаційні, інформаційні та технічні механізми – дозволяє підвищити її ефективність та забезпечити більш стає функціонування аграрного сектору. Широкий підхід є найбільш комплексним і перспективним у контексті довгострокового розвитку сільського господарства

Державна підтримка аграрного сектору здійснюється з урахуванням різноманітних цілей, які визначають стратегічні пріоритети аграрної політики. Основні напрями охоплюють виробничі, продовольчі, соціальні та екологічні складові, кожна з яких має важливе значення для збалансованого розвитку аграрної сфери (табл. 1.3).

Цілі державної підтримки

Основні напрями	Характеристика
Виробничі	Підтримка ефективного функціонування аграрного виробництва.
Продовольчі	Забезпечення продовольчої безпеки країни.
Соціальні	Сприяння розвитку сільських територій, вирішення соціально-економічних проблем.
Екологічні	Відновлення та підтримання природної рівноваги територій.

Джерело: складено за [6, с. 18].

Внутрішня державна підтримка сільського господарства, за визначенням А. В. Духневича, передбачає:

- зменшення рівня державного втручання відповідно до міжнародних угод;
- створення сприятливих умов для конкурентного виробництва сільськогосподарської продукції;
- гарантування продовольчої безпеки та сталого розвитку сільських територій [11].

На думку Н. Л. Шпортюк, в умовах добре розвиненої ринкової економіки ключовими напрямками державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників мають бути:

- субсидування кредитних ставок, що дозволяє зменшити фінансове навантаження на аграрний сектор;
- часткова компенсація витрат за договорами страхування, спрямована на зниження ризиків у сільському господарстві;
- цільове фінансування стратегічно важливих галузей аграрного виробництва через спеціалізовані програми;
- допомога виробникам, що працюють у складних природних та економічних умовах, для забезпечення їхньої стабільності;
- часткова компенсація витрат на придбання матеріально-технічних ресурсів, що сприяє модернізації виробництва;

- регулювання ринку для забезпечення його стабільності та балансу;
- фінансова підтримка наукових досліджень та інновацій, що спрямована на розвиток сучасних технологій у сільському господарстві; сприяння розвитку соціальної інфраструктури сільських територій та комплексних програм розвитку сільської місцевості [28, с. 114].

Такий підхід сприяє стабільності аграрного сектору, його конкурентоспроможності та довгостроковому розвитку.

Сільське господарство є однією з ключових галузей економіки України, що забезпечує продовольчу безпеку, формує значну частину експортного потенціалу та становить основу розвитку сільських територій. Однак сучасні виклики, такі як зміни клімату, деградація ґрунтів, зростання конкуренції на міжнародних ринках та підвищення вимог до якості продукції, вимагають переосмислення підходів до ведення аграрного виробництва. Важливо, щоб сільгоспвиробники орієнтувалися не лише на економічну ефективність, а й на екологічну відповідальність, виробництво безпечних та якісних продуктів харчування. Для досягнення цих цілей необхідний комплексний підхід, що включає державну підтримку, інноваційні технології, стале землеробство та гармонізацію законодавства з європейськими стандартами. У даному контексті розглядаються основні напрями розвитку аграрного сектору України та шляхи підвищення його конкурентоспроможності. Сільгоспвиробники повинні прагнути не лише до підвищення ефективності виробництва та максимізації прибутку, але й турбуватися про те, щоб вироблена продукція не завдала шкоди споживачам. Продукти харчування повинні бути збалансованими за основними компонентами та відповідати критеріям якості, тому увагу треба звернути на розвиток органічного землеробства, яке хоча й є більш затратним, однак перспективним та екологічно безпечним. Продукція органічного землеробства користується попитом як усередині країни, так і за її межами. Для вирішення проблем розвитку сільського господарства України необхідно вжити низку заходів:

- підвищити рівень продовольчої безпеки шляхом збільшення виробництва продуктів харчування належної якості;
- встановити пільговий режим оподаткування для новостворених, малих підприємств та таких, що проводять заходи з відновлення родючості ґрунтів;
- забезпечити перехід до сталого сільського господарства та сталого розвитку сільських територій;
- збільшити експортний потенціал галузі, але за рахунок не сировини, а готової продукції з високою доданою вартістю;
- завершити проведення земельної реформи;
- зменшити енергозатратність виробництва, використовувати альтернативні джерела палива та енергії, що дасть змогу знизити собівартість виробленої продукції;
- підвищити ефективність системи управління в сільському господарстві;
- забезпечити переведення сільського господарства на інноваційні засади розвитку;
- розробити та запровадити систему страхування сільськогосподарських ризиків;
- вдосконалити фінансово-кредитну систему;
- сприяти залученню інвестицій, у тому числі іноземних, у розвиток окремих галузей рослинництва і тваринництва;
- наблизити законодавство України у сфері сільськогосподарського виробництва до міжнародних стандартів;
- на наукових засадах оптимізувати структуру землекористування;
- запобігати процесам деградації, забруднення та виснаження земель сільськогосподарського призначення, зниження їх якісних показників;
- використовувати високоврожайні сорти рослин та продуктивні породи тварин;
- збільшити внесення органічних добрив та сприяти виробництву безпечної та якісної продукції;

- надавати державну підтримку виробникам в отриманні сертифікатів якості для виходу на зовнішні ринки;
- забезпечити розвиток системи аграрної логістики;
- стимулювати виробництво сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах;
- підтримати підприємницьку ініціативу на селі;
- гармонізувати законодавство в аграрній сфері з європейським та світовим;
- встановити систему штрафів за порушення норм землекористування;
- надавати підтримку малозабезпеченим категоріям населення для задоволення їх потреб у продуктах харчування [3, с. 164-165].

Сталий розвиток сільського господарства залежав від комплексного впровадження заходів, спрямованих на активне використання сучасних технологій та поступовий перехід галузі на еволюційну модель розвитку. Це зумовлювало необхідність створення відповідних соціально-економічних, організаційних та нормативно-правових умов, які забезпечували ефективне функціонування аграрного сектору, розвиток його науково-технічного потенціалу, а також оптимізацію системи трансферу технологій для впровадження конкурентоспроможної наукоємної продукції [16].

Аналіз теоретичних підходів до державної підтримки в Україні дозволив визначити основні напрями, форми та методи її реалізації. На сучасному етапі така підтримка охоплювала фермерські господарства, галузі тваринництва, садівництва та виноградарства, а також закупівлю техніки вітчизняного виробництва, що реалізовувалося через відповідні державні програми Міністерства аграрної політики та продовольства України. Для зазначених напрямів застосовувалися різні форми підтримки, а саме:

- прями – кредитування, субсидії та компенсація частини витрат на страхування врожаю.

– непрямі – механізми державного регулювання внутрішніх закупівельних цін, митні тарифи, а також інтервенція сільськогосподарської продукції.

– опосередковані – списання податкових заборгованостей, встановлення спеціальних режимів оподаткування та фінансування науково-дослідних програм [12, с. 94]

Державна підтримка аграріїв здійснюється через адміністративні та економічні методи:

– адміністративні – антимонопольне регулювання, контроль за екологічною безпекою та раціональним використанням земельних ресурсів.

– економічні – пільгове оподаткування, субсидіювання продукції, кредитування та нормування витрат на виробництво [12, с. 94].

У дослідження авторів С. Резнік та Х. Лі проаналізовано роль державної підтримки у розвитку аграрного сектору України та його трансформацію після здобуття незалежності, порівнюючи її з досвідом Європейського Союзу та Південної Кореї [72].

Аналіз іноземних наукових досліджень свідчить про високий рівень уваги науковців до проблем ефективності аграрної політики та механізмів державної підтримки сільського господарства. Зокрема, М. Османі, Р. Колаї, П. Борисов і Е. Арабська у своїй спільній роботі проаналізували випадки провалу аграрної політики в Албанії, зосередившись на таких системних проблемах, як слабкість інституцій, дрібність фермерських господарств та низький рівень колективної дії [67]. Автори підкреслюють, що політики зазнають невдачі, коли втручання держави призводить до неефективного розподілу ресурсів та нездатності досягти задекларованих цілей. Вони вказують на три ключові чинники провалу: неефективність уряду, слабе верховенство права та низький контроль за корупцією.

Дослідження Е. Матійса та Н. Ноєва також спрямоване на аналіз структурних трансформацій у сільському господарстві країн Східної Європи. Вони підкреслюють складність переходу від натурального господарства до

ринкових відносин і важливість державного регулювання цього процесу [21]. Подібні висновки можна знайти й у роботі Е. Жліми та співавторів, які розглядають приклад оливкового сектору в Албанії. Автори показують, що малим фермерським господарствам важко інтегруватися у ринки без цілеспрямованої державної підтримки [89].

Вивчення земельної політики представлено у працях К. Дайнінгера, зокрема у звітах Світового банку, де аналізуються проблеми фрагментації земель та нерозвиненості земельного ринку в певних країнах. Він наголошує на необхідності проведення політики земельної консолідації як одного з ключових напрямів реформування аграрного сектору [47; 46].

Своєю чергою, Ф. Мантіно пропонує інституціональну модель пояснення причин успіху або провалу політики розвитку сільських територій у Європі. Він вказує, що політики часто зазнають невдачі через відсутність належної координації, слабку участь зацікавлених сторін і низький рівень довіри до інституцій [63].

Дослідження В. Хадсона, Д. Гантера та С. Пекхема акцентує увагу на розриві між формулюванням політики та її реалізацією. Автори ставлять під сумнів ефективність існуючих інструментів підтримки сільського господарства та закликають до перегляду підходів до розробки програм [59].

Класичні теоретичні підходи до аналізу політик уряду були закладені ще А. Смітом у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» [76], а також розвинуті Дж. Стігліцем у контексті державної економіки, де він досліджує взаємодію між ринковими провалами і неефективною державною інтервенцією [78]. Інші автори, як-от Ч. Вінстон [88], Дж. Ле Гранд [62] та Б. Доллері [52], теж аналізували обмеження урядових механізмів з точки зору мікроекономічної політики.

М. Елерс та М. Хабер аналізували вплив цифровізації на аграрну політику та виявили, що цифрові технології не просто замінюють традиційні інструменти регулювання, а відкривають нові можливості для більш ефективного управління сектором. Дослідження показало, що цифровізація

сприяє розробці нових моделей аграрної політики, забезпечуючи точніше адресне фінансування, включаючи субсидії на основі результатів. Одним із ключових висновків є те, що цифровізація знижує транзакційні витрати та сприяє переходу від прямого державного втручання до інформаційно-орієнтованого управління аграрною політикою [53].

Таким чином, проблема підтримки сільського господарства за кордоном широко досліджується у контексті як емпіричних кейсів (наприклад, країн Балканського регіону), так і загальних теоретичних підходів до ефективності публічної політики. Серед ключових проблем, що повторюються у дослідженнях, є: слабкість інституцій, недостатня консолідація земель, фрагментованість господарств та відсутність належної координації державних програм. Ці фактори роблять проблему актуальною для подальших досліджень і в інших країнах, зокрема й в Україні.

1.2. Категорія «світові моделі підтримки сільського господарства» в сучасних міжнародних відносинах

Перед розглядом ключових аспектів підтримки аграрного сектору, важливо визначити економічний зміст поняття «модель економіки» загалом, а також «модель сільського господарства» зокрема.

Як і в інших сферах науки, модель – це спрощене відображення реальності [2, с. 4]. Модель економіки відображає специфічну економічну систему певної країни, яка формується під впливом як загальних економічних закономірностей, так і унікальних історичних, культурних, політичних та географічних умов. Попри спільний технологічний базис, національні економіки можуть значно відрізнятися внаслідок неекономічних чинників. До таких чинників належать природні умови (розташування, ресурси, клімат), історичний досвід (вплив ключових історичних подій), цивілізаційні особливості (культурні, релігійні, етнічні традиції), початковий рівень розвитку

продуктивних сил, економічного потенціалу та політична організація суспільства. Ці фактори формують національну специфіку економічної моделі, зокрема через впорядкування інститутів, організацій та механізмів господарювання. У межах економічної науки національні економіки класифікують за різними критеріями: стадією розвитку ринкових відносин (традиційна, капіталістична, командна, змішана); техніко-економічним рівнем (розвинені, такі, що розвиваються, перехідні); домінуванням технологічних укладів (доіндустріальні, індустріальні, постіндустріальні); структурою господарства (аграрно-індустріальні, індустріально-аграрні, постіндустріальні); ресурсною базою (трудомісткі, капіталомісткі, наукоємні); ступенем інтеграції у світову економіку (відкриті, відносно відкриті, закриті); регіональною ознакою. Також у класифікації використовують критерії форми власності й способу координації економічної діяльності, що дозволяє виокремити ринкову модель (приватна власність, ціновий механізм), командно-адміністративну (державна власність, централізоване планування) та змішану (поєднання ринку і державного регулювання). Згідно з методологією ООН, сучасні національні економіки поділяють на три основні групи: розвинені (наприклад, США, країни ЄС, Японія), перехідні (колишні соціалістичні держави, що переходять до ринку, як-от Україна, Литва, Латвія) та такі, що розвиваються (держави з низьким рівнем економічного розвитку, часто з переважанням аграрного сектора та слабким приватним підприємництвом). За відкритістю економіки поділяють на відкриті (експорт понад 35% ВВП), умовно відкриті (10–35%) та закриті (менше 10%). Ще одним важливим критерієм є рівень конкурентоспроможності. Його вимірюють через Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК), який комплексно оцінює продуктивність країни за 12 показниками, включаючи інститути, інфраструктуру, освіту, ринок праці, інновації тощо. Таким чином, модель економіки є не лише теоретичною конструкцією, а й практичним інструментом аналізу та порівняння національних економічних систем, що враховує як економічні, так і неекономічні детермінанти їх функціонування та розвитку [19, с. 132-134].

Щодо моделі сільського господарства, то передусім її необхідно розуміти як систему організації аграрного виробництва, яка включає способи ведення сільського господарства, форми власності на землю, технології вирощування сільськогосподарських культур і утримання тварин, а також соціально-економічні відносини між виробниками, споживачами та державою [9].

На основі аналізу наукових джерел можна сформулювати основні параметри, що визначають структуру аграрної економічної моделі. До ключових складових належать:

- техніко-людський рівень розвитку аграрного виробництва, що впливає на його продуктивність і ефективність;
- форми власності та моделі господарювання, які визначають організаційні принципи ведення бізнесу;
- регулятивні механізми, включаючи господарські та державні важелі управління;
- соціальні аспекти аграрної сфери, що охоплюють добробут сільського населення та якість життя [4].

Розвиток сільського господарства є одним із ключових механізмів боротьби з бідністю, підвищення рівня добробуту населення та забезпечення продовольчої безпеки у світі. Очікується, що до 2050 року населення планети досягне 9,7 мільярда людей, що потребуватиме ефективного сільськогосподарського виробництва. Дослідження свідчать, що зростання аграрного сектора у 2-4 рази ефективніше підвищує доходи найбідніших верств, порівняно з іншими галузями економіки [34]. Продовольча безпека світу нині перебуває під загрозою через COVID-19, екстремальні кліматичні умови, шістьох шкідників та збої у постачанні продукції. Додатковим фактором стала війна росії проти України, що значно загострила глобальну продовольчу кризу, призвівши до зростання рівня бідності. За оцінками експертів, 205 мільйонів людей у 45 країнах світу страждають від катастрофічного продовольчого дефіциту, що загрожує їхньому життю [34].

Світовий досвід показує, що стійке та збалансоване сільськогосподарське виробництво можливе лише за умови цілеспрямованої державної підтримки. Уряди країн активно втручаються у діяльність агросектору для забезпечення доступного продовольства та стабільного рівня доходів аграрних виробників, зокрема фермерів. Державна підтримка сільського господарства у різних країнах світу відрізняється як за обсягами фінансування, так і за цілями, які вона має досягти [34].

Проблема державної підтримки аграрного сектору завжди залишалася актуальною, особливо в контексті реформ, що проводилися на основі приватної власності та ринкових механізмів. Протягом багатьох років застосовувалися численні регуляторні акти, однак вони часто не мали чітко визначених стратегічних цілей розвитку галузі, що спричиняло їхню періодичну зміну та перегляд. Це, у свою чергу, створювало невизначеність для державних органів, управлінців та власників підприємств, ускладнюючи процес ефективного державного управління. Науковий дискурс відображає два крайні підходи до формування державної регуляторної політики.

– прихильники дерегуляції наполягають на тому, що ринкові механізми самостійно формують ефективну систему регулювання без необхідності втручання держави. Вони розглядають державні регуляторні акти як ознаку недосконалості ринкових реформ.

– прихильники адміністративного втручання аргументують необхідність посилення державного впливу на аграрне виробництво для забезпечення його стабільності та функціонування [23, с. 44].

Актуальність удосконалення механізмів державного управління сільським господарством зростає в умовах міжнародної інтеграції, яка вимагає узгодження державної політики з вимогами міжнародних організацій. З огляду на досвід економічно розвинених країн, важливо не лише адаптувати вітчизняне законодавство до глобальних стандартів, а й використовувати переваги інтеграційних процесів для зміцнення конкурентних позицій українського аграрного сектору [23, с. 44].

Уряди надають підтримку сільському господарству через поєднання фінансових виплат фермерам, політики регулювання цін на аграрну продукцію та інших видів допомоги сектору. Такі заходи можуть бути спрямовані на сільськогосподарські, продовольчі, соціальні чи екологічні цілі, які Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) оцінює та аналізує, щоб допомогти урядам досягти запланованих результатів, мінімізуючи можливі негативні наслідки [57].

В той же час аграрний сектор характеризується високим рівнем ризиків, що можуть негативно впливати на виробництво та економічну стабільність галузі. Основними чинниками ризику є природні (кліматичні), економічні, соціальні та політичні фактори, які спричиняють нестабільність врожаю, коливання цін на сільськогосподарську продукцію, а також загрози, пов'язані з військовими конфліктами та змінами у світовій економіці. Зниження ризиків у сільському господарстві є пріоритетом державної політики, спрямованої на забезпечення продовольчої безпеки, стимулювання економічного розвитку та підтримку соціальної стабільності. Аграрний сектор відіграє важливу роль у формуванні національної продовольчої безпеки, а його стійкість є ключовою умовою для запобігання дефіциту продовольства та забезпечення населення необхідними ресурсами, особливо в умовах непередбачуваних погодних явищ чи глобальних криз [24].

Останніми роками державна підтримка агробізнесу в різних країнах світу зазнає змін, спрямованих на стимулювання розвитку сільських територій, охорону довкілля та підвищення якості аграрної продукції. Аналіз міжнародного досвіду може бути корисним для розробки ефективної моделі підтримки агросектору України.

Державне регулювання аграрної сфери здійснюється у всіх країнах світу, адже його стабільність впливає не лише на продовольчу безпеку, а й на рівень життя сільського населення. Методологія Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) дозволяє оцінювати рівень державної підтримки через показник сукупної підтримки сільського господарства (Total

Support Estimate – TSE). Він включає фінансування виробників, споживачів і загальні послуги, відображаючи загальні витрати на підтримку аграрного сектора. Світовий досвід демонструє тенденцію зміщення державної підтримки від прямого субсидування виробників до стимулювання розвитку сільських територій, екологічної безпеки та підвищення якості продукції. У США значну частку субсидій спрямовано на підтримку споживачів, а в Австралії, Чилі та ПАР – на загальні послуги для агросектору. Досвід країн світу може бути корисним для формування української моделі державної підтримки, що має вирішити проблему незбалансованої структури аграрного виробництва, де переважає рослинництво, тоді як тваринництво не задовольняє внутрішні потреби. Також важливим є питання раціонального землекористування, щоб запобігти зниженню родючості ґрунтів. Українська модель підтримки агросектору повинна враховувати міжнародні тенденції, спрямовуючи фінансування не лише на стимулювання виробництва, але й на розвиток сільських територій, екологічні стандарти та збалансоване використання природних ресурсів [14].

З наведеного вище можемо стверджувати, що категорія «світові моделі підтримки сільського господарства» охоплює сукупність стратегій, інструментів та політик, які уряди різних країн застосовують для забезпечення сталого розвитку аграрного сектора. Ці моделі відображають специфіку національних економік, природно-кліматичних умов, соціальних потреб та міжнародних зобов'язань. Концепція світових моделей підтримки сільського господарства базується на принципах забезпечення продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора, збереження навколишнього середовища та підтримки сільських територій. Ці моделі враховують необхідність адаптації до змін клімату, глобальних економічних викликів та соціальних трансформацій.

Завдання моделі підтримки сільського господарства охоплює такі аспекти:

1. Забезпечення продовольчої безпеки та гарантування стабільного виробництва та постачання якісних продуктів харчування для населення.

2. Підвищення конкурентоспроможності за рахунок сприяння розвитку інновацій, модернізації виробництва та виходу на міжнародні ринки.

3. Сталий розвиток сільських територій через підтримку інфраструктури, створення робочих місць та покращення якості життя в сільській місцевості.

4. Екологічна стійкість та сприяння практикам, що зберігають природні ресурси та біорізноманіття.

5. Соціальна інтеграція через підтримку дрібних фермерів, сімейних господарств та кооперативів для забезпечення соціальної справедливості [57].

Світові моделі підтримки сільського господарства виконують такі функції (рис. 1.2).

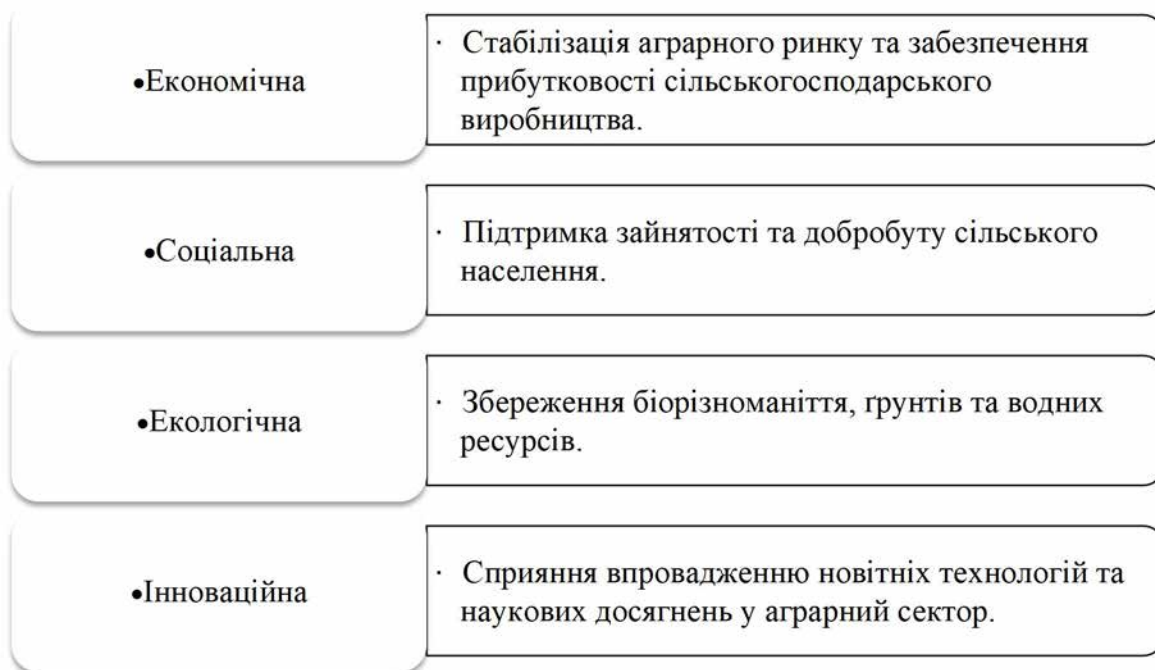

Рис. 1.2. Функції світових моделей підтримки сільського господарства
Джерело: складено за [57].

Отже, функції світових моделей підтримки сільського господарства включають економічну, соціальну, екологічну та інноваційну.

Взаємозв'язок між моделями сільського господарства, національною аграрною політикою та державним управлінням аграрною галуззю є системним

і взаємозалежним. Національна аграрна політика визначає стратегічні пріоритети розвитку сільського господарства, зокрема продовольчу безпеку, експортну орієнтацію, підтримку фермерства, розвиток аграрних ринків або сталого землекористування. Вибрані політичні пріоритети безпосередньо впливають на формування тієї чи іншої моделі сільського господарства — наприклад, переважання індустріального виробництва, дрібнотоварного фермерства або агроекологічного підходу. Водночас існуюча модель господарювання, з її структурою, технологічним рівнем і соціальними характеристиками, формує запит на відповідну політику – тобто визначає потреби і виклики, які політика повинна враховувати.

Питання аграрної політики в науковій літературі залишається дискусійним, оскільки немає єдиного підходу до її визначення. Одні дослідники розглядають її як складову загальної економічної системи, пов'язану із зовнішньо-торговельною, промисловою, екологічною та соціальною політикою. Інші трактують аграрну політику як стратегію макроекономічного управління розвитком аграрного сектору, що включає продовольчу політику, орієнтовану на питання споживання продукції, агропромислову політику, що регулює взаємодію сільського господарства з торгівлею та фінансами, а також зовнішньоторговельну політику, що передбачає заходи аграрного протекціонізму [8]. Аграрна політика є складовою загальної економічної політики держави, спрямованої на подолання кризових явищ в агропромисловому секторі, створення соціально-економічних умов для сільського населення на рівні розвинених країн та забезпечення конкурентоспроможності агропромислового виробництва у міжнародному середовищі [15].

Загалом, аграрна політика держави – це процес формування господарсько-фінансових та політичних рамок умов для аграрного сектора, що здійснюється через вплив на економічні процеси за допомогою найбільш ефективних методів у цій сфері. Вона також регулює соціальні, культурні,

правові та економічні аспекти життя сільського населення, забезпечуючи розвиток територій та стабільність агровиробництва.

На основі прийнятої аграрної політики органи державного управління здійснюють практичну реалізацію поставлених цілей через розробку й впровадження механізмів регулювання: програм підтримки, субсидій, податкових пільг, інфраструктурних проєктів, законодавчого забезпечення, контролю за якістю продукції тощо. Державне управління, у свою чергу, виконує функцію не лише реалізації політики, а й моніторингу її ефективності, збору аналітичної інформації, що дозволяє коригувати політичні підходи та стратегічні цілі [23]. Модель сільського господарства також впливає на характер і механізми державного управління. Для ефективного функціонування тієї чи іншої моделі необхідне створення відповідних умов з боку держави – наприклад, для розвитку сімейного фермерства потрібні освітні програми, доступ до фінансування та підтримка кооперації, тоді як для індустріального виробництва – інвестиції в інфраструктуру, логістику, експортне просування. Таким чином, неузгодженість між моделлю господарювання, політичними цілями та управлінськими інструментами може призводити до дисфункцій, гальмування інновацій, зниження конкурентоспроможності або соціального напруження.

Отже, для забезпечення сталого та ефективного розвитку сільського господарства необхідне узгодження всіх трьох складових: модель господарювання повинна відповідати реальним умовам і потребам суспільства, аграрна політика – забезпечувати стратегічне бачення і цілі, а державне управління – ефективно реалізовувати ці цілі на практиці.

1.3. Методи дослідження моделей підтримки сільського господарства та характеристика джерельної бази дослідження

Сучасні дослідники наголошують, що ефективний розвиток агросектору потребує соціоекономічного підходу, який враховує не тільки економічні результати, але й вплив на природне середовище, створення суспільних благ та досягнення стратегічних цілей розвитку сільських територій. Комплексний аналіз сучасної моделі сільськогосподарського виробництва дозволяє оцінити її переваги, визначити наявні проблеми та сформулювати основні напрями їхнього подолання [4].

При цьому необхідно зважати на те, що беззаперечно сьогодні необхідна активна позиція держави у вирішенні проблем розвитку сільського господарства, переведення його на інноваційні засади, збільшення фінансової підтримки, підвищення якості, конкурентоспроможності виробленої продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках, забезпечення доступності продуктів харчування для всіх верств населення. Увагу слід звернути також на екологічну безпеку виробленої продукції, зниження негативного впливу на довкілля, відновлення родючості ґрунту, забезпечення сталого розвитку сільського господарства та сільських територій [3, с. 165].

Сучасний аналіз аграрної політики показує наявність розриву між рівнем соціально-економічного розвитку держави та реальним станом економіки, що утруднює реалізацію її ключових завдань. У зв'язку з цим необхідне вдосконалення її структурних елементів, зокрема:

- стабілізація агропромислового виробництва з перспективою його подальшого розвитку;
- формування механізмів продовольчої безпеки, що забезпечить достатній рівень забезпечення населення продуктами харчування;
- підтримка ринків сільськогосподарської продукції та продовольства через регуляторні механізми;
- покращення продовольчого забезпечення населення, зокрема шляхом розвитку агропромислової інфраструктури;
- балансування аграрного сектору щодо інших галузей економіки, що дозволить зміцнити його конкурентоспроможність;

– захист вітчизняних сільськогосподарських виробників через механізми державного регулювання та підтримки [8].

Таким чином, сучасна аграрна політика повинна включати комплекс заходів, які спрямовані на її ефективну організацію, реалізацію та вдосконалення, адаптуючись до економічних і соціальних викликів.

Саму тому важливим напрямом дослідження моделей підтримки сільського господарства є аналіз аграрної політики та напрямів підтримки, в тому числі аналіз бюджету. Розглядаючи Україну, доцільно відзначити, що у 2024 році бюджет передбачав значні можливості для аграрного сектору шляхом реалізації різноманітних державних програм фінансової підтримки. Ініціативи охоплювали як видатки на споживання, так і на розвиток, що сприяло зміцненню сільського господарства та підвищенню його конкурентоспроможності. Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у бюджеті було закладено 881 млн грн для підтримки сільськогосподарських товаровиробників, зокрема:

- 5 млн грн – на компенсацію сімейним фермерським господарствам сплаченого єдиного соціального внеску (ЄСВ);
- 80 млн грн – на надання кредитів фермерським господарствам;
- 796 млн грн – на фінансову підтримку фермерських господарств та інших виробників аграрної продукції [7].

Ці кошти спрямовувалися на такі види дотацій:

- на голову великої рогатої худоби (ВРХ) – до 7 тис. грн за одиницю, але не більше 100 голів;
- на голову овець та кіз – до 2 тис. грн за одиницю, але не більше 500 голів;
- на 1 гектар – 4 тис. грн, але не більше 120 га [7].

Окрім цього, Міністерство економіки запровадило підтримку сільськогосподарських виробників у вигляді компенсації вартості нової техніки та обладнання вітчизняного виробництва. На цей напрям виділили 1 млрд грн, що забезпечувало можливість аграріям оновлювати матеріально-технічну базу.

Перелік техніки був затверджений відповідним наказом Міністерства економіки. У межах державної програми «Робота» було передбачено:

- 383,6 млн грн – на створення та розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства;
- 95,9 млн грн – на підтримку тепличного господарства;
- 890,5 млн грн – на створення або розвиток переробних підприємств [7].

Додатковим стимулом для аграріїв стали програми Міністерства економіки, які забезпечували пільгове кредитування за схемою «5-7-9%», підтримку індустриальних парків та внутрішнього попиту на продукцію вітчизняного виробництва [7].

У світовій практиці існує кілька підходів до дослідження моделей підтримки сільського господарства. Серед основних методів виділяють метод аналогів, систему стандартних показників, продуктивний підхід та метод «економічного ядра». Метод аналогів передбачає проведення порівняльного аналізу аграрної політики різних країн, що досягли значних успіхів у забезпеченні продовольчої безпеки. Це дає змогу визначити основні закономірності формування державної підтримки агросектору. Однак, кожна країна має унікальну аграрну політику, що залежить від внутрішніх умов розвитку та позиції на світовому продовольчому ринку, тому метод аналогів дозволяє лише виявити загальні тенденції, а не копіювати окремі моделі. Метод стандартних показників, розроблений у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), спрямований на пошук універсального вимірювача рівня державної підтримки сільськогосподарських виробників. Ця система показників дозволяє проводити міжнародні порівняння, визначати ефективність аграрної політики та її вплив на економіку. Продуктивний підхід базується на аналізі співвідношення між потребами країни у продовольстві та фактичним обсягом виробництва сільськогосподарської продукції. Він дозволяє встановити пріоритетність державної фінансової підтримки конкретних видів продукції на основі аналізу «витрати-вигоди», що забезпечує ефективне

розподілення ресурсів. Метод «економічного ядра» ґрунтується на концепції «полюсів зростання», розробленій французькими економістами Перу та Бурвілем. Він передбачає, що в економічній системі існують «точки зростання», що стимулюють розвиток інших секторів. Цей метод дає можливість досягати кількох цілей одночасно, зокрема забезпечення продовольчої безпеки, стабільності аграрного ринку та економічного розвитку. Необхідність формування економічного ядра пояснюється обмеженістю ресурсів та фінансування, а також загостренням економічних проблем у країнах із нестабільним аграрним сектором. Світовий досвід підтверджує, що метод «економічного ядра» є одним із найбільш ефективних для формування стратегії розвитку сільського господарства, оскільки він враховує системний взаємозв'язок між ключовими складовими аграрної політики [8].

Дослідження моделей підтримки сільського господарства здійснюється на основі використання комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечують глибокий аналіз аграрних перетворень у контексті історичних, економічних та політико-правових умов. Важливу роль у процесі дослідження відіграє гіпотеза як зв'язуюча ланка всіх стадій наукового пошуку. Абстрактно-логічний метод (АЛМ) стає базовим інструментом для побудови аналітичної моделі дослідження [20]. Методологічна основа також повинна включати індукцію та дедукцію. Індуктивний підхід дозволяє дослідити окремі історичні явища і зробити на їх основі узагальнення, тоді як дедуктивний через застосування загальні теоретичні положення до конкретних історичних подій. Широко застосовуються також аналіз та синтез. Вони дозволяють розділити складні соціально-економічні структури (аграрні відносини, продуктивні сили, інститути) на складові частини з подальшим їх узагальненням у цілісну картину функціонування аграрної системи. Методологія повинна також включати прийом аналогії, який дозволив провести паралелі між різними історичними етапами розвитку аграрного сектору в різних країнах. Для порівняння сформованих моделей підтримки у різних країнах доцільно застосовувати прийом зіставлення, який полягає у порівнянні різних історичних і сучасних

моделей аграрної політики, що дозволило ідентифікувати як позитивні приклади реформ, так і їхні помилки.

Джерельна база дослідження включає монографії, наукові статті, статистичні матеріали, акти регулюючого законодавства, аналітичні звіти, звіти міжнародних організацій, архівні дані, роботи економічних класиків (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристика джерельної бази дослідження

Напрямки	Джерела
1. Теоретичні аспекти	Посібники, наукові публікації, монографії, статті у спеціалізованих економічних та аграрних журналах, дослідження міжнародних організацій (OECD, FAO, World Bank), дисертації та аналітичні звіти
2. Світові моделі підтримки сільського господарства	FAO – офіційні звіти та аналітика: FAO Statistical Yearbook, FAO Policy Briefs OECD – Agricultural Policy Monitoring and Evaluation (річні звіти) WTO – Agreement on Agriculture, country profiles World Bank – Strategic Policies for Agricultural Development Національні портали аграрної політики країн
3. Українська модель підтримки сільського господарства	Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України – minagro.gov.ua Державна служба статистики України – ukrstat.gov.ua Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» Аналітичні записки ННЦ «Інститут аграрної економіки» Світовий банк: Ukraine: Agriculture Public Expenditure Review (2021) USAID проекти в агросекторі України (AGRO, KEY, ГОБЕРЛА)

Джерело складено автором.

Висновки до розділу 1

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні аспекти вивчення моделей підтримки сільського господарства, що дозволяє зробити такі висновки:

1. У підрозділі 1.1 розглянуто сучасний стан наукового вивчення проблеми державної підтримки сільського господарства в Україні та за кордоном. Зазначено, що державна підтримка є важливим інструментом аграрної політики, однак її ефективність залишається дискусійною через обмежені ресурси та недосконалі механізми реалізації. Проаналізовано підходи

вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема моделі аграрного розвитку та концепції державного регулювання. Окрема увага приділена еволюції агропротекційного законодавства ЄС, що може слугувати орієнтиром для удосконалення української правової бази. Водночас підкреслюється потреба у систематизованому дослідженні сучасних тенденцій та адаптації зарубіжного досвіду до національних умов.

2. У сучасних міжнародних відносинах категорія «світові моделі підтримки сільського господарства» відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, соціальної стабільності та економічного розвитку. Різноманіття економічних моделей та аграрних систем зумовлено історичними, географічними та культурними чинниками, що визначають специфіку підходів до аграрної політики в кожній країні. Світовий досвід доводить, що ефективне функціонування сільського господарства можливе лише за умови активної та продуманої участі держави. Водночас міждержавна інтеграція потребує узгодження аграрної політики з міжнародними стандартами та рекомендаціями, зокрема OECD. Це створює виклики, але водночас відкриває можливості для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах глобалізації. Таким чином, формування збалансованої моделі підтримки сільського господарства є важливим напрямом державної політики та міжнародного співробітництва.

3. Дослідження моделей підтримки сільського господарства потребує комплексного підходу, який охоплює як аналіз бюджетної політики держави, так і застосування міжнародного досвіду та спеціалізованих методик. Сучасна аграрна політика України демонструє прагнення до посилення державної підтримки агросектору через цільові програми фінансування, пільгове кредитування та модернізацію матеріально-технічної бази. Методологічна база дослідження включає як загальнонаукові, так і спеціальні методи, серед яких важливе місце займають метод аналогів, продуктовий підхід і метод «економічного ядра».

РОЗДІЛ 2

СВІТОВІ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

2.1. Моделі підтримки сільського господарства в розвинених країнах

У 2024 році загальна вартість світового імпорту продовольчих товарів перевищила 2 трлн дол. Динаміка цього зростаючого сектора визначається провідними експортерами сільськогосподарської продукції, які відіграють ключову роль у міжнародній торгівлі продовольством та сировинними ресурсами. Для індійських імпортерів і експортерів стратегічно важливим є розуміння основних країн-лідерів цієї торгівлі, специфіки їхнього експортного асортименту та основних напрямків поставок, що може сприяти встановленню нових торговельних зв'язків та розширенню ринків [84].

У таблиці 2.1 представимо найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у 2024 році.

Таблиця 2.1

Найбільші експортери сільськогосподарської продукції у 2024 році

№	Країна / Регіон	Обсяг експорту, дол	Основні аграрні товари	Ключові ринки збуту	Фактори успіху
1	2	3	4	5	6
1	Європейський Союз (ЄС)	228 млрд	Вино, сир, оливкова олія, свинина, зерно	США, Китай, Японія, Африка	Якість, сталість, регулювання, фермерські традиції
2	США	196 млрд	Соя, кукурудза, пшениця, яловичина, мигдаль, бавовна	Китай, Канада, Мексика, ЄС, Японія	Масштаби виробництва, агротехнології, інфраструктура
3	Бразилія	150 млрд	Соя, кава, цукор, яловичина, курятина, апельсиновий сік	Китай, ЄС, Близький Схід, Росія, Південно-Східна Азія	Дешева продукція, природні ресурси, держпідтримка
4	Китай	99 млрд	Рис, чай, овочі, фрукти,	Японія, Південна	Масове виробництво,

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

			морепродукти, оброблені харчові продукти	Корея, США, ЄС, Південно-Східна Азія, Африка	низька собівартість, логістика
5	Канада	82 млрд	Пшениця, канола, яловичина, свинина, сочевиця, морепродукти	США, Китай, Японія, ЄС	Безпечність, сталість, технології, договір USMCA
6	Індонезія	60-70 млрд	Пальмова олія, кава, какао, спеції, морепродукти	Індія, Китай, ЄС, США, Японія, Південна Корея, Близький Схід	Плантаційне господарство, клімат, державна підтримка
7	Таїланд	50 млрд	Рис (жасмин), каучук, дуріан, тропічні фрукти	Китай, Африка, Близький Схід, США, Японія, Філіппіни	Іригація, якість, бренд преміум-продуктів
8	Індія	50 млрд (2022)	Рис (басматі), спеції (куркума, кмін), цукор, молочні продукти	Близький Схід, Африка, Південно-Східна Азія, США, ЄС	Різноманіття культур, низька собівартість, держпідтримка
9	Мексика	40 млрд	Авокадо, ягоди (полуниця, малина), текіла, помідори, перець	США, Канада, Японія, ЄС	Близькість до ринків, USMCA, клімат, цілий рік поставки
10	Австралія	35-40 млрд	Пшениця, яловичина, вино, вовна, баранина	Китай, Японія, Індонезія, США, Близький Схід	Ресурси, висока якість, експортна орієнтація

Джерело: складено за [84].

Розвиток аграрного сектору найуспішніших країн світу базується на системному підході до державної підтримки та впровадженні ефективних механізмів регулювання. Розглянемо моделі підтримки сільського господарства в розвинених країнах.

Аграрний сектор США відіграв ключову роль у розвитку країни ще з моменту її заснування. Фермерство було основним джерелом економічної стабільності для переселенців, забезпечуючи продовольчу безпеку та створюючи робочі місця. Проте проблема перевиробництва та періодичні неврожаї призвели до необхідності державного втручання. Спочатку уряд підтримував фермерів через пряме субсидування, що сприяло зростанню експортного потенціалу та розвитку інфраструктури. Однак із часом, через

монополізацію агробізнесу та технологічні зміни, сімейні фермерські господарства втрачали вплив у Конгресі США. У 1940 році в країні було 6 млн ферм із середньою площею 67 га, а наприкінці 1990-х їхня кількість скоротилася до 2,2 млн із площею 190 га. У 2014 році було ухвалено Закон про сільське господарство, який передбачав перехід від прямої фінансової підтримки до страхування ризиків. Власники ферм могли страхувати врожай та продукцію від коливання цін, погодних умов або хвороб худоби. Страхові виплати стали основним механізмом підтримки, замінивши прямі дотації. Крім того, уряд субсидував страхові премії, покриваючи від 38% до 80% витрат, залежно від рівня ризику [10]. Офіс аграрної політики (AGP) сприяє економічному процвітання американських фермерів і виробників сільськогосподарської продукції, розширюючи доступ до міжнародних ринків, підтримуючи прозорі, передбачувані та науково обґрунтовані регуляторні механізми за кордоном, а також усуваючи зайві торговельні бар'єри. У межах своєї діяльності AGP забезпечує захист здоров'я людини та тварин шляхом просування міжнародних дискусій щодо харчової безпеки. Крім того, офіс співпрацює з іншими державними установами США для ефективного та цілеспрямованого розподілу гуманітарної продовольчої допомоги [81]. У цілому аграрна політика США спрямована на досягнення низки ключових цілей, зокрема забезпечення фінансової підтримки сільськогосподарських виробників, мінімізацію негативного впливу агровиробництва на навколишнє середовище, стабільність продовольчих ланцюгів для гарантування доступності безпечних продуктів, а також подолання проблем продовольчої та нутриційної безпеки. Для реалізації цих завдань використовуються різні механізми, зокрема співфінансування, прямі виплати, надання кредитів і доступ до спеціалізованих послуг [41].

Нідерланди є потужним експортером сільськогосподарської продукції у світі. Основні напрямки експорту включають квіти, м'ясо, молочну продукцію, овочі та фрукти, що становить 18% загального експорту країни. Ключовий фокус аграрної політики Нідерландів спрямований на сталий розвиток, зокрема

екологічні ініціативи, використання відновлюваної енергії та покращення умов утримання тварин. Держава підтримує фермерів через гарантійне кредитування, допомагаючи малим підприємцям та молодим фермерам. Особи віком до 39 років можуть отримати позики під державні гарантії для модернізації виробництва, а фермери до 41 року мають додаткові можливості для інвестування в землю, техніку та будівництво. Окремо субсидуються органічні ферми, які відмовилися від використання хімікатів, що сприяє зростанню конкурентоздатності екопродукції. Крім того, країна активно підтримує використання біомаси як альтернативного джерела енергії, що дозволить до 2030 року скоротити залежність від нафтопродуктів на 30%. Застосування різних моделей підтримки дозволяє країнам створювати стійку аграрну систему, яка не лише підвищує продуктивність, а й враховує соціальні та екологічні аспекти. В Україні реформування аграрної політики повинно ґрунтуватися на світовому досвіді, адаптуючи механізми державної підтримки до місцевих умов [10]. У Нідерландах аграрний сектор стикається зі зростаючою напруженістю між фермерами, урядом і суспільством через жорсткі заходи екологічного регулювання, особливо щодо політики зниження рівня викидів азоту. Відповідно до європейських директив, уряд країни запровадив вимогу скорочення викидів на 50% до 2030 року, що суттєво впливає на фермерські господарства, розташовані поблизу природоохоронних зон. Ця політика передбачає значне зменшення поголів'я худоби, а в окремих випадках – примусове викуплення фермерських підприємств державою. Оскільки Нідерланди мають щільну аграрну територію з фрагментованими природними зонами, її вплив поширюється на значну частину фермерів. Це спричинило масштабні акції протесту, зокрема блокування автострад та активні вимоги зміни підходів до екологічної політики. Фермери наполягають на інноваційних технологічних рішеннях замість скорочення виробництва та виступають проти примусових викупів. Конфлікт щодо способів регулювання викидів азоту має глибокі історичні корені, і запропоновані політичні рішення часто не враховують системний характер проблеми. Науковці наголошують на

необхідності реформування регуляторної бази, що керує агропродовольчими ланцюгами, та створення сприятливого середовища для регіональних ініціатив, які виникли у відповідь на кризу. Деякі з цих ініціатив пропонують альтернативні моделі підтримки агросектору, що кидають виклик домінуючій системі продовольчого виробництва [30]. Органічні фермерські господарства в аграрному та садівничому секторах Нідерландів відіграють важливу роль у збереженні навколишнього середовища, зокрема за рахунок відмови від використання хімічних пестицидів. З метою підвищення конкурентоспроможності органічного землеробства порівняно з традиційним сільським господарством уряд уклав угоди з супермаркетами, Конфедерацією сільського господарства та садівництва Нідерландів (LTO), а також іншими зацікавленими сторонами. Основним завданням цих угод є спільне просування органічної продукції та розширення її асортименту в роздрібній торгівлі. Очікується, що реалізація цих заходів сприятиме зростанню продажів органічних продуктів на 10% [35].

Франція – одна з найбільш розвинених аграрних країн, де сільське господарство отримує активну державну підтримку. Незважаючи на те, що основою сектору є приватне землеволодіння, кількість фермерських та сільськогосподарських підприємств сягає майже 1 мільйона. За обсягами виробництва аграрної продукції Франція займає перше місце в Західній Європі та третє у світі, а щорічний обсяг експорту сільгосппродукції перевищує 40 мільярдів євро. Суттєвий вплив на аграрну політику здійснює розвинена мережа профспілок, які опікуються умовами праці фермерів та гарантують їм мінімальний рівень доходу навіть за несприятливих обставин, таких як неврожай чи природні катаклізми. Особливістю французької системи оподаткування є те, що сума податків розраховується на основі даних земельного кадастру, вартості продукції, витрат виробництва, врожайності та продуктивності худоби. На підтримку аграрного сектору щорічно виділяється до 40 мільярдів євро, а центральним фінансовим інститутом виступає банк «Crédit Agricole», який забезпечує фермерів пільговими кредитами. Держава

компенсує різницю між договірною процентною ставкою та ставкою пільгової позики, що робить фінансування доступним для сільськогосподарських виробників. Додаткове фінансування аграрного сектору надходить із Єдиної сільськогосподарської політики ЄС (CAP) – Франція отримує приблизно 17% загального бюджету CAP, а середній розмір субсидій для одного господарства становить близько 12 тисяч євро на рік. Фермери також мають доступ до пільгових кредитів: вони можуть придбати сільськогосподарську техніку під 3-4% річних, а землю – приблизно під 7% річних. Попри значну підтримку, рівень невдоволення серед фермерів зростає. Періодично країну охоплюють хвилі протестів – аграрії блокують дороги, організовують марші на сільськогосподарській техніці та вимагають підвищення закупівельних цін на молоко та м'ясо. У відповідь уряд виділя додаткову фінансову допомогу та фінансує кредитування фермерських господарств. Загальна підтримка включає повернення податків та фінансування інвестицій [10]. Міністерство сільського господарства та продовольства Франції здійснює підготовку та координацію державної політики у таких сферах, як сільське господарство, агропродовольчий бізнес, лісова та деревообробна промисловість, рибальство та аквакультура. У тісній співпраці з Міністерством економіки та фінансів, Міністерством охорони здоров'я і солідарності, воно розробляє та впроваджує продовольчу політику країни. Крім того, Міністерство бере участь у формуванні міжнародної торговельної політики, представляючи уряд Франції в міжнародних організаціях та інституціях. До структури Міністерства входять близько 36 000 співробітників, половина з яких працює у сфері аграрної освіти та професійної підготовки [80].

Стратегія Франції спрямована на забезпечення продовольчої безпеки шляхом підвищення сталого рівня конкурентоспроможності аграрного сектору, створення доданої вартості, зміцнення стійкості фермерських господарств та скорочення використання агрохімічних ресурсів. Загальний план підтримки сільського господарства відповідає цілям Європейського Зеленого курсу та сприяє досягненню вуглецевої нейтральності через підтримку диверсифікації

фермерських господарств, збереження постійних пасовищ, виробництва рослинних білків, розвитку агроекологічних практик та органічного землеробства. Стратегія поєднує національні та регіональні ініціативи, забезпечуючи комплексну підтримку фермерів та сільських територій, із врахуванням регіональних особливостей [55].

Австралія займає місце серед найбільших світових експортерів аграрної продукції. Вона відіграє ключову роль у Кернській групі, створеній у 1986 році, яка об'єднує 19 країн-виробників сільськогосподарської продукції, забезпечуючи 20% світового експорту. Аграрний сектор Австралії разом із суміжними галузями становить 12% ВВП, забезпечуючи валову додану вартість на рівні понад 155 мільярдів доларів. Країна є одним із лідерів у виробництві зернових, цукру, молочних продуктів та фруктів, а також має 14% світового поголів'я овець (понад 150 мільйонів голів) та виробляє 9% світової вовни. Половина орних земель країни засіяна пшеницею, а її виробництво перевищує 1 тону на кожного австралійця, що робить країну одним із найбільших виробників пшениці у світі. Завдяки цьому Австралія повністю забезпечує власні продовольчі потреби. Сільськогосподарські угіддя займають дві третини території країни, переважно використовуються для тваринництва. Основну частину прибутку сектору забезпечує вирощування худоби та молочне виробництво. Австралійські фермери володіють 135 997 фермами, які охоплюють 61% території країни. Державна підтримка надається фермерам здебільшого для компенсації збитків, спричинених природними катаклізмами, такими як посухи, повені, пожежі. Фінансова допомога надається лише у випадку, якщо катастрофа завдала шкоди значній частині регіону, і може включати гранти, короткострокові кредити за низькими ставками та податкові пільги для відшкодування амортизації сільськогосподарського обладнання. З метою захисту національного агросектору уряд застосовує імпортні мита та спеціальні платежі, що обмежують вплив зовнішньої конкуренції. Австралійська система оподаткування диференційована: виробники різних видів сільськогосподарської продукції сплачують податки за різними ставками.

Наприклад, цукрова промисловість не отримує податкових пільг, тоді як виноробство має особливі податкові переваги [10]. Отже, Австралія продовжує активно підтримувати свій аграрний сектор, використовуючи державні механізми регулювання для забезпечення стабільності виробництва та зростання експорту. Австралійський аграрний сектор, орієнтований на експорт, характеризується високим ступенем інтеграції в міжнародні торговельні відносини. Це одночасно відкриває нові можливості для зростання та підвищує вразливість до геополітичних ризиків. Вказані мегатренди суттєво впливають на критично важливі компоненти успіху в аграрній торгівлі: доступність та контроль за ресурсами, наявність тарифних і нетарифних бар'єрів, зміну споживчих уподобань, а також продуктивність земель. В аграрному секторі Австралії ці зміни проявляються особливо гостро, оскільки він є невід'ємною частиною глобального ринку. У цьому контексті сільське господарство Австралії водночас отримує нові можливості та зазнає значних ризиків, зумовлених геополітикою [39].

Австралія, як одна з провідних аграрних держав світу, активно реалізує політику зміцнення та сталого розвитку сільського господарства, рибальства, лісового господарства та догляду за землями. В умовах кліматичних змін, геополітичних викликів і зростання глобального попиту на продукти харчування, уряд Австралії приділяє особливу увагу створенню ефективної системи підтримки аграрного сектору. Основні напрями державної підтримки охоплюють:

1. Розвиток фермерства, забезпечення продовольчої безпеки та протидія посухам. З огляду на часті кліматичні екстрими, особливо посухи, австралійська держава впроваджує програми з адаптації до змін клімату, інвестує в зрошувальні системи, дослідження стійких культур, а також надає фінансову та технічну підтримку фермерам у кризових ситуаціях. Паралельно відбувається стимулювання виробництва якісної продукції харчування для внутрішнього споживання та експорту.

2. Стійке управління рибальством. Рибальська галузь Австралії є одним із ключових напрямів продовольчої політики та економіки прибережних громад. Пріоритетами держави є збереження біорізноманіття морських екосистем, раціональне вилучення водних ресурсів, впровадження квот на вилов та використання науково обґрунтованих методів оцінки запасів.

3. Розвиток лісового господарства. Лісова галузь сприяє зростанню зайнятості в регіонах та підтримує екологічну рівновагу. Підтримка з боку держави включає довгострокове управління лісовими ресурсами, боротьбу з незаконною вирубкою, інвестування в лісовідновлення та розвиток інноваційних деревообробних технологій.

4. Забезпечення здоров'я тварин. Система ветеринарного нагляду в Австралії базується на превентивних заходах, високих стандартах біобезпеки та швидкому реагуванні на спалахи захворювань. Це дозволяє забезпечити безпечність продукції тваринного походження та підтримувати міжнародну конкурентоспроможність.

5. Охорона здоров'я рослин. Контроль за фітосанітарним станом сільськогосподарських угідь передбачає боротьбу з шкідниками, хворобами та інвазійними видами, що становлять загрозу врожаю. Австралія застосовує інтегровані методи захисту рослин, розвиває наукові дослідження та забезпечує суворий імпортерний контроль [36].

Загалом, урядова політика спрямована на підвищення продуктивності аграрного сектору, збереження природних ресурсів та забезпечення продовольчої безпеки майбутніх поколінь. Забезпечення збалансованого підходу до використання землі, водних і лісових ресурсів є стратегічним завданням, яке визначає майбутнє сільського господарства Австралії [36].

Канада входить до п'ятірки найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі. Попри те, що внесок аграрного сектору у ВВП країни знизився до 1,7%, він продовжує відігравати важливу роль в економіці, забезпечуючи роботою понад 2 мільйони канадців та генеруючи 100 мільярдів доларів щорічно. Канада експортує агропродукцію на понад 40

мільярдів доларів, що підкреслює значний експортний потенціал країни. Канадська модель державної підтримки має унікальні особливості. Замість прямого фінансування, країна застосовує систему «управління поставками», що регулює виробництво молока, сиру, яєць та птиці через державні компанії. Вони контролюють обсяги продукції на ринку та обмежують імпорт високими митами, які можуть досягати 200%. Це дозволяє державі уникнути значних субсидій, проте одночасно призводить до зростання цін на продукцію від 30% до 300% порівняно з іншими країнами. Інші агропродукти (зерно, свинина, телятина тощо) реалізуються в більш конкурентних ринкових умовах, хоча фермери мають доступ до спеціальних фінансових програм, зокрема через Farm Credit Canada. Додатково діє низка федеральних та провінційних програм, серед яких:

- короткострокові кредити до 400 тис. доларів під низький відсоток;
- державні кредитні гарантії на придбання землі;
- пільгове страхування врожаю від природних катаклізмів;
- фінансування експорту сільськогосподарської продукції (до 50 тис. доларів на підприємство);
- субсидування транспортування зерна через порт на півночі країни [10].

Державні інвестиції активно спрямовуються у наукові дослідження в аграрній сфері, а федеральний бюджет включав фінансування 500 мільйонів доларів (на період 2016-2021 рр.) для забезпечення швидкісного інтернету у віддалених аграрних районах, що є критично важливим для сучасного фермерства [10].

Канада визнає ключову роль сільського господарства та продовольчого виробництва у своїй економіці, активно розвиваючи програми підтримки галузі. Одним із важливих механізмів залучення робочої сили стала пілотна програма Agri-Food, запущена у 2020 році. Її метою було скорочення дефіциту працівників у сільськогосподарському секторі шляхом надання можливостей для постійного проживання іноземним агропродовольчим спеціалістам. За час

існування програми понад 4 500 працівників та їхні родини отримали можливість імміграції до Канади, що значно допомогло подолати кадровий дефіцит у критично важливих галузях. Програма передбачала підтримку фермерів, працівників харчової промисловості та експертів з обробки продовольства, забезпечуючи їх стабільність у довгостроковій перспективі. Ключові особливості програми Agri-Food: орієнтована на виробництво сільськогосподарської продукції та продовольства; забезпечує перехід досвідчених працівників до статусу постійного резидента; створює умови для переселення родин та їхньої адаптації в Канаді. Через високий попит Міністерство імміграції, біженців та громадянства Канади (IRCC) запровадило ліміт у 1 010 заявок на постійне проживання для 2025 року. Попри обмеження у 2025 році, Канада продовжує підтримувати залучення кваліфікованих працівників до агропродовольчої галузі, надаючи альтернативні можливості для імміграції та сприяючи довгостроковій стабільності в цій ключовій сфері [71].

Щодо Німеччини, то кліматичні, агрономічні, соціальні та сільські умови в різних регіонах Німеччини (Laender) суттєво відрізняються. Відповідно, її аграрний сектор включає різні структури господарств – від високоспеціалізованих підприємств до сімейних ферм у гірських районах. Загалом, 57% території країни займають сільськогосподарські землі, а 30% покриті лісами. Основні напрями аграрного виробництва включають молочну продукцію, вирощування зернових культур, овочівництво та садівництво, які є визначальними з точки зору економічної вартості. Сільське господарство Німеччини орієнтоване на ринкову модель, причому окремі галузі мають високу експортну спрямованість. Переважно сільські регіони займають 39% території країни, а проміжні регіони—50%. В Німеччині розвинутим є фермерство:

- 276 000 фермерських господарств із середньою площею 61 га;
- 7% фермерів мають вік до 35 років, тоді як 40% старші за 55 років;
- 16% населення країни (близько 13 млн осіб) проживає у сільських районах, а 41% – у проміжних регіонах [56].

Аграрна стратегія Німеччини спрямована на забезпечення сталого розвитку фермерських господарств, підвищення їх конкурентоспроможності та адаптивності до ринкових викликів, одночасно забезпечуючи збереження природних ресурсів та кліматичну стабільність. Ключовими напрямками стратегії є: підвищення якості життя у сільських районах через інвестиції, трансфер знань та інновації; поєднання національних і регіональних підходів для забезпечення справедливого розподілу підтримки фермерських господарств; урахування особливостей регіонів (*laender*) у розподілі фінансових та законодавчих механізмів [56].

Німеччина займає друге місце в ЄС за виробництвом продукції тваринництва та зернових. Попри високий рівень механізації, у сільському господарстві працює лише 2–3% населення, а його внесок у ВВП становить менше 1%. Сільськогосподарська система країни базується на невеликих сімейних фермерських господарствах, які отримують непрямую державну підтримку. Згідно з пунктом 1 статті 107 Договору про функціонування ЄС, пряма державна допомога заборонена, оскільки може порушувати принцип вільної конкуренції. Втім, існують винятки: соціальні виплати, гуманітарна допомога та гранти для фермерських господарств, що постраждали від кризових ситуацій. Німецькі фермери періодично організовують протести, висловлюючи свою незгоду із сучасними тенденціями аграрної промисловості, зокрема генетичною модифікацією продуктів [10].

Агропродовольчий сектор Польщі відіграє ключову роль у національній економіці, має значний соціальний та екологічний вплив. Частка сільського господарства, лісового господарства та рибальства у структурі валової доданої вартості (GVA) вдвічі перевищує середній показник по ЄС. Польське сільське господарство характеризується різноманіттям структур фермерських господарств та значним потенціалом розвитку. Основними викликами є підвищення прибутковості господарств, зростання продуктивності та оновлення фермерських поколінь. У Польщі сільські території займають 85% площі країни, а сільськогосподарські угіддя становлять 52%, розмір сільського населення –

близько 15 млн осіб, у країні налічується приблизно 1,4 млн фермерських господарств. Стратегічний план CAP Польщі на 2023-2027 роки спрямований на підтримку сталого розвитку фермерських господарств, вдосконалення переробної галузі та поліпшення умов життя в сільських районах. Крім того, він передбачає захист водних ресурсів, ґрунтів, повітря та біорізноманіття, а також просування виробництва та використання відновлюваної енергії. Особливу увагу приділено підтримці малих фермерських господарств та забезпеченню добробуту тварин. Польська стратегія поєднує національні та регіональні підходи, що дозволяє забезпечити справедливий розподіл підтримки для аграрного сектора з урахуванням специфіки окремих регіонів. Для формування повної картини аграрної політики Польщі враховуються законодавчі та фінансові інструменти на національному та регіональному рівнях [68].

Сільське господарство Польщі зберегло традиційну приватну власність навіть у комуністичний період. Нині аграрний сектор складається переважно з малих приватних господарств (по 5-10 га землі), які володіють 90% орних земель країни. Польща є лідером у вирощуванні картоплі, цукрового буряка та яблук в Європі. Аграрний сектор забезпечує роботою 15% працездатного населення та генерує 4% ВВП Польщі (понад 20 мільярдів доларів). В окремих регіонах, таких як Східна Польща, частка зайнятості в сільському господарстві перевищує 30%. Сільське господарство має експортну орієнтацію – 10% продукції Польща експортує, а дипломатія активно шукає нові ринки збуту в умовах економічної нестабільності та санкцій проти країн Східної Європи [10]. Таким чином, Польща активно розвиває свою аграрну політику, поєднуючи державне регулювання, європейську підтримку та дипломатичне просування продукції на світові ринки.

У таблиці 2.2 сформуємо порівняльну таблицю моделей підтримки сільського господарства розвинених країн.

Узагальнена характеристика моделей підтримки сільського господарства
в розвинених країнах

Країна	Основні напрями підтримки	Особливості моделі
США	Страховання сільгоспризиків Субсидування страхових премій	Перехід від прямих дотацій до системи страхування врожаїв та цінових коливань Участь держави в покритті витрат (до 80%) Значне зменшення кількості ферм і зростання їх розмірів Монополізація агросектору
Нідерланди	Кредитна підтримка молодих фермерів Субсидії для органічних господарств Стимулювання екологічного виробництва та біоенергетики	Орієнтація на сталий розвиток та експорт Державні гарантії на кредити для модернізації виробництва Заохочення до використання біомаси Підтримка органічного землеробства та екологічної продукції
Франція	Прямі субсидії через ЄС (CAP) Пільгове кредитування через банк Crédit Agricole Компенсація відсоткових ставок Повернення податків, компенсації втрат	Найвищий рівень субсидування в Європі Вплив профспілок на аграрну політику Прогресивна система оподаткування на основі кадастрової оцінки Постійні протести через незадоволення закупівельними цінами
Австралія	Компенсація збитків від стихійних лих Податкові пільги для амортизації техніки Імпортні мита і протекціонізм Гранти та пільгові кредити	Мінімальне втручання в агросектор за нормальних умов Підтримка активується лише при катастрофах Сільгоспугіддя охоплюють 2/3 території Диференційоване оподаткування по галузях (наприклад, виноробство має пільги, цукрова галузь – ні)
Канада	Система страхування доходів Регулювання ринків молока, яєць, птиці (Supply Management) Стимулювання експорту Підтримка в рамках програм «Growing Forward» та «AgriInvest»	Комбінована модель: страхування + регулювання цін + інвестиційна підтримка Гарантовані мінімальні ціни для стратегічної продукції Орієнтація на експорт і конкурентоспроможність Гнучкість державної політики залежно від ринкової ситуації

Джерело: складено автором за [57; 10; 81; 41; 30; 35; 80; 55; 39; 36; 71; 56; 68].

Аналіз моделей державної підтримки сільського господарства в розвинених країнах засвідчує наявність різноманітних підходів, сформованих

під впливом історичних, економічних, природно-кліматичних та політичних умов кожної країни. Спільною рисою для більшості з них є прагнення до забезпечення продовольчої безпеки, стабільності аграрного ринку та підвищення конкурентоспроможності на глобальному рівні.

У США переважає модель страхування аграрних ризиків за участю держави, що мінімізує прямі дотації та акцентує увагу на ринкових механізмах. У країнах Європейського Союзу, зокрема у Франції та Нідерландах, спостерігається висока частка прямої бюджетної підтримки в поєднанні з екологічною орієнтацією та соціальними чинниками. Французька модель вирізняється значним впливом профспілок та державної участі в аграрній політиці, тоді як нідерландська модель зосереджена на підтримці органічного землеробства та сталого розвитку. Австралія демонструє ліберальний підхід із мінімальним втручанням у звичайних умовах та активацією підтримки лише у випадках надзвичайних ситуацій. Канада реалізує комбіновану модель, яка поєднує страхування доходів, регулювання стратегічних ринків та інвестиційну підтримку, з високим рівнем гнучкості політики.

Таким чином, моделі підтримки сільського господарства в розвинених країнах відрізняються за формами та інструментами, однак їх об'єднує стратегічне бачення ролі аграрного сектору як одного з ключових елементів національної економіки, що потребує системної державної уваги та адаптивного регулювання.

2.2. Моделі підтримки сільського господарства в країнах, що розвиваються

Країни, що розвиваються, – це країни, рівень життя, доходи, економічний та промисловий розвиток яких залишаються більш-менш нижчими за середній. Згідно з визначенням МВФ, існує 152 країни, що розвиваються, з населенням близько 6,90 мільярда осіб. Це 85,59 відсотка населення світу, що становить

значну частину. Це включає всю Центральну та Південну Америку, всю Африку, майже всі країни Азії та численні інші острівні держави (Додаток А) [49].

Таблиця 2.3

Країни, що розвиваються, зі найбільшим ВНД на душу населення

Країна	Населення, . осіб	ВНД на душу населення, дол	Індекс людського розвитку	Індекс людських ресурсів
Катар	2,7 .	79 430	0,886	98.1
Кувейт	4,9 .	41 320	0,852	95,9
Бруней	0,5 .	34 480	0,837	96.1
Багами	0,4	33 330	0,820	93,3
Саудівська Аравія	33,3 .	31 860	0,900	93,9
Аруба*	0,1	30 120		
Бахрейн	1,6 .	28 300	0,899	97,8
Науру	0,0 .	23 980	0,703	88,7
Барбадос	0,3	22 870	0,811	98.1
Сент-Кітс і Невіс	0,0 .	21 520	0,840	96,4
Тринідад і Тобаго	1,4 .	21 000	0,807	95,6
Оман	5,0 .	20 470	0,858	93,5
Антигуа і Барбуда	0,1	20 200	0,851	97,0
Польща	36,7 .	19 900	0,906	
Уругвай	3,4 .	19 700	0,862	93,0
Панама	4,5 .	17 870	0,839	91,6
Сейшельські острови	0,1	16 940	0,848	96,7
Румунія	19,1 .	16 660	0,845	
Чилі	19,7 .	15 800	0,878	98,6
Болгарія	6,4 .	14 280	0,845	

Джерело: складено за [49].

Розглянемо моделі підтримки ключових країн, що розвиваються. Першим дослідимо Катар, який має найбільший обсяг ВНД на душу населення серед країн, що розвиваються.

23% імпорту продуктів харчування до Катару надходить зі Сполучених Штатів. 6% – очікувані середньорічні темпи зростання сільськогосподарського сектору Катару. З огляду на дефіцит аграрної торгівлі, що становить приблизно 4,38 млрд катарських ріалів (1,2 млрд доларів США), Катар прагне досягти повної продовольчої самозабезпеченості. Країна поставила перед собою цілі:

- 90% – забезпечення внутрішнього попиту на молочні продукти;
- 70% – овочі;
- 30% – червоне м'ясо,
- 70% – яйця;
- 100% – креветки;
- 65% – зелені овочі;
- 100% – свіжа птиця [70].

За останні роки країна значно просунулася у досягненні продовольчої незалежності. Зважаючи на суворий клімат, Катар активно інвестує в теплиці із контрольованим середовищем для вирощування таких культур, як помідори, баклажани, огірки та гриби. Міністерство муніципалітетів та навколишнього середовища (ММЕ) реалізує програму підтримки, що передбачає надання 140 фермам безкоштовних теплиць вартістю від 2,75 до 3,3 мільйона доларів. Ця ініціатива є частиною стратегії продовольчої безпеки ММЕ, що складається із 13 програм, спрямованих на захист стабільності постачання продовольства. Шість із цих ініціатив визначені пріоритетними для забезпечення продовольчої незалежності [70].

Ключовими організаціями в частині підтримки сільськогосподарських виробників є:

- Міністерство муніципалітетів та навколишнього середовища (ММЕ) ММЕ – урядова установа, яка займається розвитком природних ресурсів та екологічною безпекою, а також підтримує продовольчі ініціативи країни.

- Міністерство торгівлі та промисловості (МОСІ) МОСІ регулює торговельну та промислову діяльність у Катарі, забезпечуючи чесну конкуренцію та запобігаючи шахрайству та монополізму.

– Агентство з просування інвестицій Катару (IPA Qatar) IPA Qatar керує залученням інвестицій через бренд Invest Qatar, координуючи прямі іноземні інвестиції.

– Управління вільних зон Катару (QFZA) QFZA – незалежний урядовий орган, створений у 2018 році для управління спеціальними економічними зонами та залучення бізнесу, що прагне розширюватися на міжнародному рівні.

Кувейт власну модель підтримки сільського господарства орієнтує на підтримку дрібних фермерів. Так, Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD) та Кувейтський фонд арабського економічного розвитку уклали угоду про спільне фінансування з метою розширення підтримки дрібного фермерства та зміцнення продовольчої безпеки. Документ був підписаний у рамках шістнадцятої сесії Конференції сторін (COP16) Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням. Відповідно до угоди, Кувейтський фонд та IFAD підсилять координацію зусиль та розширять співпрацю у сфері відбору та фінансування проєктів, що сприятимуть сталому розвитку аграрного сектору. Для підвищення ефективності ініціатив партнери передбачають регулярний аналіз результатів та розширення охоплення фермерських спільнот. Нове партнерство між IFAD та Кувейтським фондом має сприяти розширенню інвестицій у сільське господарство та забезпеченню стабільного виробництва харчових продуктів. Обмін досвідом та впровадження інноваційних рішень сприяє реалізації спільної стратегії сталого розвитку, допомагаючи агросектору адаптуватися до нових економічних і кліматичних умов [60].

Одним із успішних прикладів стратегічного співробітництва є проєкт «Сімейне фермерство» в Гвінеї-Бісау (2019-2026). Він охоплює чотири найбільш бідні регіони країни – Бафата, Кашеу, Габу та Ойо, забезпечуючи доступ дрібних фермерів до ринків та програм продовольчої безпеки. Загальна сума фінансування: 65,77 млн доларів США. Кувейтський фонд надав 14 млн доларів IFAD адмініструє позики, закупівлі та моніторинг проєкту. Кувейт співпрацює з IFAD ще з 1978 року, інвестуючи у боротьбу з бідністю та зміцнення продовольчої безпеки. У 2023 році – Кувейт виділив 45 млн доларів США у

рамках тринадцятого поповнення ресурсів IFAD (IFAD13) на програмний цикл 2025-2027 років. Це на 45% більше, ніж зобов'язання у 31 млн доларів за попередній цикл 2022-2024 років (IFAD12). Загальний внесок Кувейту до IFAD – понад 249 млн доларів з моменту створення фонду у 1977 році. Завдяки послідовному фінансуванню, партнерство Кувейту та IFAD сприяє впровадженню кліматично адаптивних сільськогосподарських практик, забезпечуючи зростання агросектору у країнах, що розвиваються [60].

Бруней має унікальний підхід до аграрної політики, який базується на принципах сталого розвитку та збереження природних ресурсів. Попри прагнення до забезпечення продовольчої безпеки, уряд країни обмежує сільськогосподарське землекористування до 1% загальної території, щоб зберегти значні лісові масиви. Бруней націлений на раціональне використання ресурсів, де основним пріоритетом є збереження тропічних лісів, які займають майже 75% території країни. Замість масової розчистки земель для аграрних потреб, країна інвестує в технології та науковий підхід для розвитку ефективного фермерства. Використання багатоваріантних сільськогосподарських культур та інноваційних методів вирощування дозволяє Брунею мінімізувати вплив на природне середовище. У 2007 році Бруней уклав договір про спільне збереження природних ресурсів з Малайзією та Індонезією, які також мають частку острова Борнео. Збереження Heart of Borneo, 22-мільйонного гектара тропічного лісу, є ключовою екологічною стратегією країни. Країна активно співпрацює із міжнародними організаціями для фінансування досліджень та охорони біорізноманіття. Бруней визнає вразливість до змін клімату, тому припинив заготівлю деревини у лісових резервах, щоб зберегти екосистемну стабільність. Уряд підтримує розвиток сталих аграрних практик, зосереджуючи увагу на біорізноманітті, екологічних послугах та довгострокових стратегіях продовольчої безпеки. Країна активно сприяє науковим дослідженням тропічних лісів, пропонуючи їх для екологічних ініціатив та вивчення впливу змін клімату. Бруней впроваджує технологічний моніторинг змін клімату, використовуючи дрони та аналітичні інструменти для

контролю стану лісів. За прикладом Філіппін, країна може розглянути обмеження вирубки лісів для подальшого збереження природних зон. Уряд країни розглядає екосистемні послуги та біорізноманіття як більш цінні, ніж традиційне використання лісових ресурсів для промислових цілей [51].

Отже, Бруней впроваджує стратегію стійкого сільського господарства, зосереджуючи увагу на наукових рішеннях, екологічному збереженні та технологічних інноваціях. Відмова від масового використання земель для аграрної діяльності сприяє довгостроковій стабільності екосистем, що дає країні економічні та екологічні переваги у глобальному контексті.

У відповідь на глобальні виклики, які стоять перед малими острівними державами, Багами впроваджують інноваційні моделі трансформації агропродовольчого сектору в межах ініціативи Hand-in-Hand, започаткованої ФАО. Ця ініціатива відповідає принципам ООН «не залишити нікого осторонь» і спрямована на розвиток відсталих сільських територій шляхом впровадження ринково орієнтованих, заснованих на доказах стратегій, що включають інноваційні технології, агроекологічний підхід та інклюзивний розвиток.

Уряд Багам визнає важливість такого підходу та підтримує його через реалізацію технічного проєкту у співпраці з ФАО. Цей проєкт зосереджений на створенні знань щодо вартості та ефективності державних інвестицій у сільське господарство, продовольчі системи та інші економічні види діяльності в сільській місцевості, що є інклюзивними та екологічно сталими. Особлива увага приділяється створенню можливостей для працевлаштування молоді та жінок у сільських і приміських районах, зокрема на островах Абако та Гранд-Багама, які найбільше постраждали від урагану Доріан.

Проєкт реалізує модель бізнес-інкубаторів, яка вже була апробована в інших країнах регіону. Вона спрямована на розвиток сімейного фермерства, усунення прогалин у доступі до технологій, знань, підприємницьких навичок і фінансових послуг. Крім того, значна увага приділяється дотриманню стандартів безпеки харчових продуктів на всіх етапах продовольчої системи.

В умовах кліматичних викликів, обмежених земельних і водних ресурсів, Багами підтримують перехід до агроєкології, яка базується на управлінні локальними агроєкосистемами з урахуванням глобальних викликів. Агроєкологічні підходи сприяють ефективному використанню ресурсів, зменшенню викидів парникових газів, та формуванню справедливих і стійких продовольчих систем. Багами активно підтримують роботу ФАО у сфері агроєкології, яка допомагає реалізувати Цілі сталого розвитку (ЦСР), зокрема: подолання бідності (ЦСР 1), голоду (ЦСР 2), відповідальне споживання (ЦСР 12), боротьбу зі зміною клімату (ЦСР 13), збереження життя під водою (ЦСР 14) і на суходолі (ЦСР 15). Крім того, в межах Ініціативи цифрового сільського господарства Багами роблять ставку на інновації, цифровізацію агросектору та розширення можливостей молоді через доступ до сучасних технологій і даних. Це сприятиме підвищенню продуктивності сільського господарства, що є критично важливим для продовольчої безпеки країни, яка імпортує понад 90% продуктів харчування. Після пандемії COVID-19, яка виявила вразливість харчових систем, уряд Багам розробив Аварійний продовольчий план, який включає субсидування гідропонних систем, роздачу 20 000 комплектів для вирощування продуктів у домашніх умовах, підтримку розвитку птахівництва, навчання з переробки продуктів, покращення послуг розширення та цифровий збір даних. Багами висловлюють подяку ФАО за підтримку в рамках ініціатив Hand-in-Hand, відновлення рибальства та національної програми шкільного харчування. Водночас країна наголошує на потребі змін у моделі роботи ФАО – переходу від нормативної роботи до більш програмного підходу, який забезпечить сталий вплив і масштабування найкращих практик [40].

Підсумовуючи, Багами прагнуть стати прикладом для інших малих острівних держав, впроваджуючи інноваційні моделі трансформації продовольчих систем, що є стійкими, інклюзивними та здатними протистояти кризам. З підтримкою ФАО та реалізацією комплексних проєктів у межах ініціативи Hand-in-Hand, країна рухається до досягнення ЦСР 1 і 2 до 2030 року.

Саудівська Аравія використовує комбіновану модель підтримки сільського господарства, яка поєднує державні субсидії, банківські гарантії, пільгове кредитування та закордонні інвестиції. Це частина ширшої стратегії продовольчої безпеки, яка є складовою плану Vision 2030. Основні елементи моделі підтримки сільського господарства Саудівської Аравії:

1. Фінансова підтримка імпорту продовольства:
 - Виділено 2 млрд ріалів на банківські гарантії для імпортерів стратегічно важливих культур (рис, соя, кукурудза, цукор).
 - Це сприяє стабільності поставок у періоди глобальних криз, як-от COVID-19.
2. Пряма підтримка місцевих фермерів:
 - Близько 300 млн ріалів спрямовано на підтримку внутрішніх виробників, зокрема овочів і фруктів.
3. Субсидоване фінансування закордонного агровиробництва:
 - Виділено 1 млрд ріалів для низьковідсоткових позик іноземним компаніям, що вирощують стратегічні культури з вимогою реекспорту половини врожаю до Саудівської Аравії.
 - Це сприяє розосередженню ризиків та забезпеченню продовольчої безпеки.
4. Інвестиції в інноваційні технології:
 - Гідропоніка активно заохочується через пільгові кредити, які покривають більшу частину капітальних витрат.
 - Це спрямовано на оптимізацію водоспоживання (до 90% менше, ніж у традиційному землеробстві).
5. Інституційна координація та стратегічне планування:
 - Дії координуються між державними структурами відповідно до національної продовольчої стратегії.
 - Роль Фонду сільськогосподарського розвитку полягає у фінансовій інтервенції, стимулюванні інновацій і залученні приватного сектору [50].

Отже, Саудівська Аравія реалізує інтегровану модель державної підтримки сільського господарства, яка включає економічні стимули, технологічну модернізацію, імпортозалежне управління ризиками та аграрний неоколоніалізм (через інвестиції за кордон). Це дозволяє країні, яка має обмежені природні ресурси, формувати стійку систему продовольчої безпеки.

Модель підтримки сільського господарства в Арубі ґрунтується на фінансовій інклюзії та сприянні малим агропідприємствам через механізми доступного кредитування. Її можна охарактеризувати як модель державного стимулювання через пільгове фінансування, орієнтовану на сталий розвиток і продовольчу безпеку. Основні риси моделі підтримки сільського господарства в Арубі (на прикладі ініціативи AGRIFUND):

1. Пільгове кредитування. Надання бізнес-кредитів із низькою процентною ставкою (2%) для агропідприємців. Це знижує фінансовий бар'єр для входу у сільськогосподарську діяльність, особливо для дрібних і середніх фермерів.

2. Цільовий бюджет. Загальний обсяг фінансування AGRIFUND становить 3 мільйони арубанських флоринів, що спрямовано винятково на комерційний сільськогосподарський сектор.

3. Гарантії для аграріїв. Перші шість сільськогосподарських підприємств уже отримали гарантії на суму 735 000 флоринів, що демонструє практичну реалізацію програми.

4. Партнерство з фінансовими установами. Ключовим партнером виступає Qredits Aruba – мікрофінансова організація, яка спеціалізується на наданні бізнес-кредитів і консалтингових послуг [61].

Ініціатива здійснюється під керівництвом міністрів економіки та сільського господарства, що забезпечує високий рівень політичної підтримки. AGRIFUND є частиною стратегії щодо економічної стійкості та продовольчої безпеки Аруби. Це приклад моделі державно-приватного партнерства з акцентом на мікрофінансування та інституційну підтримку фермерів. Вона поєднує: фінансові інструменти (пільгові кредити); інституційну підтримку

(через Qredits); стратегічні урядові ініціативи (на рівні міністерств); фокус на комерційне сільське господарство [61]. Отже, модель AGRIFUND в Арубі є локалізованим, гнучким підходом до розвитку сільського господарства в умовах острівної економіки. Вона сприяє розширенню доступу до капіталу, зменшенню залежності від імпорту та підвищенню економічної стійкості шляхом розвитку місцевого аграрного виробництва.

Королівство Бахрейн, визначивши сільське господарство та рибальство як ключові чинники продовольчої безпеки та економічної стійкості, розробило комплексну модель державної підтримки цих секторів. Міністерство промисловості та торгівлі, Міністерство робіт, а також Міністерство муніципалітетів і сільського господарства спільно реалізують ініціативи, спрямовані на розвиток аграрної галузі, залучення інвестицій, стимулювання виробництва та впровадження інновацій. У сфері сільського господарства держава впроваджує низку заходів для активізації аграрної діяльності. Зокрема, власникам так званих «білих земель» – нерозвинених ділянок – надаються спеціальні привілеї, включаючи зниження державних зборів, що має стимулювати інвестиції у фермерські проекти. Землі, зареєстровані як фонди, використовуються цільовим чином, що дозволяє ефективніше планувати сільськогосподарське виробництво. Важливою складовою підтримки є фінансова допомога: фермери можуть отримати пільгові кредити, субсидії, а також користуються звільненням від тарифів і податків. Для підвищення ефективності агровиробництва в країні розвиваються сільськогосподарські лабораторії, які надають фахову підтримку і сприяють впровадженню новітніх технологій. Окрему увагу приділено маркетингу: у місті А'алі функціонує постійний фермерський ринок, а в ботанічному саду Будаїя періодично організовуються сезонні ринки, що дає змогу фермерам реалізовувати продукцію без посередників і отримувати справедливую ціну. У секторі рибальства уряд також вживає низку стратегічних заходів. Насамперед, стимулюється залучення інвестицій з боку приватного бізнесу у сферу рибництва, що дозволяє модернізувати виробництво та розширювати його

масштаби. У партнерстві з організацією Tamkeen реалізується навчальна програма, спрямована на підготовку бахрейнців до роботи в рибній галузі. Крім того, виділяються земельні ділянки для розвитку аквакультури, а в Південній губернації поблизу Національного центру аквакультури в Рас-Хайян створюється сучасна рибна ферма. Всі ці кроки спрямовані на забезпечення сталого розвитку рибного сектору, раціональне використання ресурсів і збільшення обсягів виробництва [33].

Особливої уваги заслуговує впровадження альтернативних сільськогосподарських практик. У відповідь на виклики, пов'язані з обмеженими водними і земельними ресурсами, в Королівстві набувають популярності гідропоніка та аквакультура. Наприклад, ферма Al Ghalia успішно вирощує овочі за гідропонною технологією, а Peninsula Farms поєднує виробництво гідропонних овочів із виробництвом козячого молока, демонструючи ефективність сучасних аграрних підходів [33]. Таким чином, модель підтримки сільського господарства та рибальства в Бахреїні є системною, багаторівневою та інноваційною. Вона поєднує державне стимулювання, приватні інвестиції, розвиток людського капіталу та впровадження новітніх технологій, забезпечуючи продовольчу безпеку, економічне зростання та екологічну збалансованість.

Науру – одна з найменших країн у світі, площа якої становить лише 21 км², а чисельність населення – близько 11 550 осіб. Водночас це одна з найгустонаселеніших держав із щільністю населення понад 512 осіб на квадратний кілометр. Більша частина території острова (приблизно 80%) була деградована внаслідок багаторічного видобутку фосфатів, що зробило її непридатною для проживання та ведення сільського господарства. Єдиними придатними для сільськогосподарського використання залишаються вузька прибережна смуга та територія навколо лагуни Буада, яка наразі зайнята житловою забудовою. У зв'язку з цим сталий розвиток сільського господарства визначено одним із пріоритетних напрямів політики Науру. Його метою є зміцнення продовольчої та нутрітивної безпеки, а також підвищення стійкості

місцевих громад. Водночас розвиток сільського господарства стикається з численними проблемами: обмежена кількість придатних земель через деградацію, фрагментація ділянок, забруднення ґрунтів, мізерна їх площа, низька родючість, обмежена здатність утримувати вологу, вузька генетична база культур, поширення шкідників і хвороб, висока вартість ресурсів, втрата традиційних знань і нестача фермерських навичок. У тваринництві окремими проблемами є вузька генетична база, недоліки в годівлі, управлінні відходами та обмеженість у сфері ветеринарії. Ці виклики ще більше посилюються впливом змін клімату. Основні кліматичні загрози для сільського господарства Науру включають засухи, нерегулярні опади та підвищення рівня моря [66].

У відповідь на ці виклики був розроблений План кліматично-орієнтованого сільського господарства Науру (NaCSAP) на 2021–2025 роки. Його головна мета – розбудова стійких продовольчих систем за допомогою кліматично розумних агротехнологій і практик, спрямованих як на адаптацію до змін клімату, так і, за можливості, на пом'якшення їх наслідків. Для досягнення цієї мети визначено чотири стратегічні завдання:

- підвищити обсяги виробництва і продуктивність місцевих продовольчих систем завдяки впровадженню кліматично розумних технологій;
- збільшити обсяги реалізації та споживання місцевої продукції шляхом проведення просвітницької роботи щодо харчової безпеки та змін клімату;
- поліпшити координацію та управління в сфері кліматично-орієнтованого сільського господарства;
- посилити спроможність зацікавлених сторін через проведення спеціалізованих навчань [66].

Реалізація зазначених ініціатив вимагає міжвідомчої співпраці на всіх рівнях. Відповідальність за координацію та залучення основних партнерів покладено на Департамент торгівлі, промисловості та доквілля (DCIE). Для ефективного впровадження плану буде створено комітет високого рівня з нагляду за виконанням NaCSAP, який включатиме представників ключових

організацій. Крім того, передбачено впровадження системи моніторингу, оцінювання та навчання (MEL), що дозволить забезпечити регулярне відстеження прогресу, оцінювання ризиків і коригування дій на основі отриманих результатів. Впроваджувальні агенції адаптуватимуть загальні результати до своїх щорічних планів роботи та звітуватимуть про статус реалізації відповідно до рамки MEL щокварталу [66]. Завдяки комплексному підходу, план NaCSAP спрямований на формування більш безпечної, стійкої та самодостатньої продовольчої системи для народу Науру в умовах зростаючих кліматичних викликів.

Модель підтримки сільського господарства на Барбадосі базується на інтегрованому, міжгалузевому підході в межах Національної сільськогосподарської політики. Головною метою цієї політики є трансформація сільськогосподарського сектору у потужну продовольчу та аграрну галузь, орієнтовану на виробництво якісної, поживної та безпечної їжі для населення, підвищення рівня продовольчої безпеки, покращення здоров'я громадян та зменшення залежності від імпорту. Ключовим компонентом моделі є Національний продовольчий план, що передбачає створення нового Міністерства продовольчої та харчової безпеки. Це міністерство буде координувати усі напрями – від імпорту та виробництва їжі до контролю її якості та безпеки. Зокрема, заплановано забезпечення споживачів знаннями про поживну цінність місцевих продуктів, профілактику хронічних захворювань шляхом покращення харчування, а також стимулювання попиту на місцеві продукти. Особлива увага приділяється сталому екологічному виробництву, збереженню біорізноманіття, родючості ґрунтів, охороні навколишнього середовища. Для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності фермери отримують комплексну підтримку: навчання з агрономії, ґрунтознавства, ветеринарії, маркетингу, агробізнесу, а також інституційну підтримку фермерських організацій. Агробізнес стимулюється як засіб створення нових робочих місць і зменшення безробіття. Для ефективного розвитку сільського господарства політика передбачає створення ринково

орієнтованого сектору із сучасною технологічною базою. Буде зменшено імпорт продуктів харчування, розширено експорт, розроблено законодавчі ініціативи щодо імпорту, боротьби з крадіжками с/г продукції, раціонального землекористування. Буде створена інформаційна система для моніторингу ринку та підтримки фермерів у прийнятті рішень. Також політика передбачає інтеграцію аграрного сектору з іншими галузями – охороною здоров'я, туризмом, харчовою промисловістю. Значну увагу приділено системам безпеки та якості продуктів: впровадженню НАССР, Кодексу Аліментаріус, належної сільськогосподарської та гігієнічної практики, а також санітарним і фітосанітарним заходам. Створюються системи моніторингу рослинних шкідників, тваринних хвороб і зоонозів. Окремий фокус зроблено на підвищенні кліматичної стійкості аграрної системи. Заходи адаптації до змін клімату та їх пом'якшення будуть інтегровані в сектори рослинництва, тваринництва та рибальства, щоб ефективно реагувати на виклики – посухи, повені, екстремальні погодні явища та хвороби [65]. Таким чином, модель підтримки сільського господарства Барбадосу – це стратегічно орієнтована, інституційно підтримана система, що поєднує технологічні інновації, екологічну сталість, економічну доцільність і соціальну відповідальність.

Модель підтримки сільського господарства в Сент-Кітс і Невіс, яку реалізує Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), є цілісною і комплексною, спрямованою на створення стійких аграрних систем, забезпечення продовольчої безпеки та підвищення рівня харчування населення. Після закриття 300-річної цукрової галузі у 2005 році, уряд у партнерстві з FAO активно просуває програму диверсифікації сільського господарства, яка охоплює як підтримку малих виробників, так і розвиток ринкових ланцюгів доданої вартості. Ця модель включає постачання ресурсів для створення нових рослинницьких і тваринницьких господарств, заходи з обробки та маркетингу продукції, а також програми з харчової безпеки, зокрема розробку харчових рекомендацій і створення шкільних садів. У межах Рамкової програми країни FAO на 2016–2019 роки модель підтримки була структурована за трьома

стратегічними напрямками. Перший – це вдосконалення агропродовольчих систем і розвиток ланцюгів постачання, з метою зміцнення кооперації між виробниками, переробниками та ринками, що сприяє створенню життєздатного агробізнесу та працевлаштуванню. Другий напрям – боротьба з голодом, недоїданням та ожирінням, яка включає розширення соціального захисту, розвиток міського та присадибного садівництва, а також покращення інституційної спроможності у сфері продовольчої безпеки. Третій компонент — адаптація до змін клімату, що передбачає розробку політики з управління водними ресурсами, впровадження водозбереження, відновлення деградованих земель та посилення стійкості агросектору. Однією з успішних ініціатив є проект з комерціалізації ланцюга доданої вартості хлібного горіха та хлібного дерева. Проект включав створення Координаційного комітету, який об'єднав фермерів, переробників, науковців, представників туристичного сектору та охорони здоров'я. Члени комітету пройшли навчання з аналізу ринкових ланцюгів, бізнес-моделювання, менеджменту та модерації. Було підготовлено керівництво з управління садами, розпочато розмноження рослин, проведено семінари з переробки продуктів, рецептур та харчової безпеки, що стимулювало інновації та працевлаштування. Ще одним компонентом моделі підтримки є розвиток рибного господарства. У відповідь на скорочення рибних ресурсів та зростання продовольчого імпорту, FAO допомагає трансформувати традиційний рибальський сектор в сучасну галузь з використанням новітніх технологій. Значна увага приділяється посиленню риболовецьких кооперативів, розробці нової законодавчої бази та впровадженню принципів екосистемного підходу до управління ресурсами. Учасники сектору залучаються до спільного прийняття рішень, боротьби з незаконним виловом риби та розвитку комерційної орієнтації галузі [74]. Загалом, модель підтримки сільського господарства в Сент-Кітс і Невіс, яку впроваджує FAO, базується на принципах сталого розвитку, участі громади, інституційного зміцнення та інтеграції аграрного сектору в соціально-економічну політику країни.

Регіональне відділення Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) для Латинської Америки та Карибського басейну реалізує цілісну модель підтримки сільського господарства, що базується на стратегічному партнерстві з урядами країн регіону, системному підході до трансформації агропродовольчих систем і інтеграції кліматично розумних технологій. Яскравим прикладом цього є підписання нової Рамкової програми розвитку країни (РПК) на 2023–2026 роки між ФАО та Тринідадом і Тобаго. Ця модель передбачає співпрацю на рівні державної політики, технічної допомоги, залучення громадянського суспільства та мобілізації місцевих ресурсів задля створення ефективного, інклюзивного та сталого сільського господарства. Згідно з положеннями нової РПК, ФАО виступає як стратегічний партнер, що не лише визначає пріоритети розвитку агросектору спільно з національними органами влади, а й безпосередньо супроводжує їх реалізацію через конкретні дії. Одним із ключових елементів моделі є впровадження кліматично розумного сільського господарства – комплексу практик, що враховують вплив кліматичних змін, сприяють збереженню біорізноманіття, відновленню природних ресурсів і забезпеченню довгострокової продовольчої безпеки. У Тринідад і Тобаго такі підходи реалізуються через підтримку проєктів, спрямованих на стійке управління землями, розвиток адаптованих до клімату методів ведення господарства, а також відновлення засобів до існування вразливих верств населення. Ключовим елементом моделі є широке залучення місцевих та регіональних зацікавлених сторін – урядових структур, дослідницьких інституцій, агровиробників, неурядових організацій. У цьому контексті РПК стає не лише програмним документом, а й механізмом взаємодії, консенсусу та довготривалого стратегічного партнерства [54].

Модель підтримки сільського господарства в Омані базується на довгостроковій стратегії сталого розвитку аграрного та сільського секторів, спрямованій на зменшення залежності від нафтогазового сектору та імпорту продовольства. У рамках спільного проєкту уряду Султанату Оман і Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), що тривав з

січня 2013 року до березня 2017 року за фінансової підтримки в розмірі 1 473 807 доларів США, було розроблено Стратегію сталого сільського господарства та сільського розвитку (SARDS) до 2040 року, а також відповідний п'ятирічний план її реалізації. Метою проєкту було проаналізувати поточний стан сільського господарства та сільських територій в Омані й розробити національну стратегію, що відповідає баченню національного розвитку до 2040 року. Основна увага була приділена раціональному та стійкому використанню обмежених природних ресурсів з метою покращення добробуту населення, підвищення внеску аграрного сектору в ВВП і зайнятість, а також поліпшення торгового балансу країни. Очікувані результати реалізації стратегії включають підвищення економічної ефективності, прибутковості та конкурентоспроможності сільського господарства, поліпшення екологічної стійкості та здатності сектору реагувати на природні катастрофи, а також сприяння інтегрованому територіальному розвитку, що дозволить розкрити потенціал сільських територій та зберегти культурну й екологічну спадщину Султанату. Стратегія також покликана посилити інституційну спроможність Міністерства сільського господарства і рибальства ухвалювати ефективні політичні рішення, залучати приватні інвестиції та досягати національних цілей сталого розвитку [29].

Модель підтримки сільського господарства та продовольчої безпеки в Антигуа і Барбуді базується на тривалому партнерстві з Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН (ФАО), яка співпрацює з країною з 1983 року. За цей час співпраця охопила широкий спектр напрямів – від розробки політик у сфері сільського господарства і продовольчої безпеки до безпосередньої підтримки виробництва їжі, захисту рослин, розвитку рибальства, а також заходів з реагування на природні катастрофи і підвищення готовності до них. Днією з ключових ініціатив стала програма розвитку городництва на подвір'ях (backyard gardening), яка має глибокі традиції в країні. Вирощування овочів у домашніх умовах забезпечує більшість домогосподарств достатньою кількістю продуктів для власних потреб, що знижує витрати на

купівлю їжі та покращує харчування населення. Частина виробленої продукції реалізується на місцевих ринках, а городництво також є ефективним способом підтримки продовольчої безпеки у періоди екстремальних погодних умов. ФАО також допомагала у створенні національної Політики продовольчої безпеки та Плану дій, які почали реалізовувати з 2015 року [38].

Загалом модель підтримки сільського господарства в Антигуа і Барбуді, яка реалізується за підтримки ФАО, спрямована на підвищення продовольчої безпеки через розвиток місцевого виробництва, підтримку малих фермерів, посилення державного управління, покращення харчування населення та підвищення стійкості аграрного сектору до кліматичних ризиків і соціально-економічних викликів.

Уругвай активно підтримує свій сільськогосподарський сектор, який є ключовим для економіки країни, забезпечуючи 7% ВВП і 70% експорту. З огляду на зростаючу загрозу змін клімату, держава впровадила Національний план адаптації у сільському господарстві (PNA-Agro), що базується на прогресивній політичній базі та підтримується програмою NAP-Ag. План, запущений у 2019 році, містить стратегії до 2050 року та дії до 2025 року, спрямовані на адаптацію виробничих систем, збереження природних ресурсів, підтримку засобів до існування та розвиток інституційного потенціалу. У межах NAP-Ag Уругвай здійснює оцінку впливів, аналіз витрат і вигод, гендерний аналіз, створює кліматичні сценарії та систему моніторингу адаптації [86]. Ці заходи дозволяють зменшити вразливість агросектору до кліматичних ризиків та сприяють сталому розвитку.

Урядова модель підтримки сільського господарства в Панамі є комплексною системою заходів, спрямованих на стимулювання зростання, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Вона охоплює кілька ключових напрямів: стратегічне планування, фінансову підтримку, інфраструктурні проєкти, наукові дослідження та освітні програми. Центральним елементом моделі є Національна сільськогосподарська політика, що визначає довгострокові цілі

розвитку галузі, зокрема підвищення продуктивності, збереження довкілля та зміцнення позицій на внутрішньому і зовнішньому ринках. Одним із провідних стратегічних інструментів є ініціатива «Панама Агро 2025», яка передбачає модернізацію аграрної інфраструктури, включно з будівництвом іригаційних систем, покращенням транспортних шляхів і розвитком логістичних потужностей для зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції. Фінансова підтримка охоплює систему субсидій, пільгових кредитів та страхування. Держава надає дотації на закупівлю насіння, добрив, техніки та іншого обладнання, а також стимулює банки до видачі низькопроцентних позик фермерам. Значну роль відіграє аграрне страхування, яке компенсує збитки, завдані стихійними лихами або ринковими коливаннями. Важливою складовою моделі є інвестиції в науку та інновації. Уряд фінансує діяльність Інституту сільськогосподарських досліджень Панами (IDIAP), який проводить прикладні дослідження в галузі агрономії, селекції, боротьби зі шкідниками та впровадження екологічних методів ведення господарства. Результати цих досліджень передаються безпосередньо фермерам через систему сільськогосподарського консультування, що забезпечує практичну підготовку, навчання сучасним технологіям та моніторинг змін ринку [82]. Таким чином, модель підтримки сільського господарства в Панамі базується на поєднанні державного стратегічного керівництва, фінансової допомоги, науково-технічної підтримки та активного залучення фермерів до освітніх і консультаційних програм. Це дозволяє не лише реагувати на сучасні виклики, як-от кліматичні зміни чи коливання цін, а й створювати основу для довготривалого зростання та економічної стійкості аграрного сектору країни.

Модель підтримки сільського господарства в Румунії базується на відновленні та зміцненні традиційного сімейного фермерства як основи сталого розвитку сільських територій. Історично сімейні ферми були ключовими осередками не лише аграрного виробництва, а й соціального, культурного та екологічного життя громад. Сімейні фермерські господарства сприяли збереженню традицій, ремесел, розвитку сільського туризму та агротуризму, а

також охороні довкілля завдяки екстенсивному способу ведення господарства. Після Першої світової війни Румунія стала одним з провідних експортерів сільськогосподарської продукції в Європі, зокрема кукурудзи, пшениці та інших зернових. Урядові реформи того часу сприяли економічному зміцненню селян, надаючи їм землю та відповідні знання. Це заклало глибокий зв'язок між людьми та землею, що й досі зберігається в сільських регіонах країни. Однак Друга світова війна зруйнувала аграрну інфраструктуру, а з приходом комуністичного режиму було націоналізовано землі, створено великі державні господарства, і більшість селян втратили свої землі. Людей переселяли до міст і залучали до індустріалізації, у той час як ті, хто залишався у селі, працювали в умовах низької продуктивності на державних підприємствах. Таким чином, покоління знань про сільське господарство, традиції та ремесла було втрачено. Після падіння комуністичного режиму Румунія взяла курс на відновлення приватної власності на землю та підтримку сімейних ферм. У рамках європейських інтеграційних процесів країна активно імплементує політики ЄС, зокрема Спільну сільськогосподарську політику (CAP), що включає фінансову підтримку малих та середніх фермерських господарств, дотації на розвиток сільських територій, впровадження екологічних практик, підтримку молодих фермерів, доступ до аграрної освіти, інновацій та технологій [73]. Сучасна модель підтримки сільського господарства в Румунії поєднує історичні традиції з європейськими підходами до сталого аграрного розвитку. Основна мета полягає у зміцненні сімейного фермерства як осередку економічної самодостатності, соціальної стабільності та екологічного балансу, що дозволяє забезпечити продовольчу безпеку, збереження сільського способу життя і залучення молоді до аграрного сектора.

Чилі активно реформує свою модель сільськогосподарської підтримки, зосереджуючи увагу на розвитку сімейного та дрібного фермерства задля гарантування продовольчої та водної безпеки, а також сталого розвитку. Окрему увагу приділено територіальній справедливості – подоланню розриву між сільськими та міськими районами у доступі до транспорту, освіти,

технологій. Уряд акцентує на необхідності справедливого та ефективного використання водних ресурсів, особливо в умовах водного дефіциту в центральних і північних регіонах країни. Зараз 78% води в Чилі споживається сільським господарством, і мета полягає в зменшенні цього показника до 60% до 2030 року. Чилі також розвиває інклюзивні підходи в управлінні сільським господарством, визнаючи права корінних народів, насамперед мапуче. Валенсуела повідомив про ініціативи на підтримку корінних громад: створення планів розвитку, заснованих на знаннях предків, відкриття кооперативної академії ремісників та підтримка аграрного виробництва, зокрема оливкової олії. У співпраці з Міжамериканським інститутом співробітництва в галузі сільського господарства (ІСА), Чилі впроваджує низку інноваційних проєктів, серед яких – використання глиняних горщиків для ощадного поливу, вирощування менш водоемного рису, підтримка агроекологічного виробництва. Окремо уряд прагне залучити молодь до сталого аграрного сектору, розвиваючи екологічні практики та відмовляючись від агресивних виробничих методів [44].

У Болгарії сільськогосподарський сектор відіграє важливу роль в економіці країни. Близько 4% валової доданої вартості (ВДВ) та понад 6% загальної зайнятості припадає саме на цей сектор. Сільське господарство позитивно впливає також на торговельний баланс держави. Значна частина сільськогосподарського виробництва в Болгарії зосереджена на вирощуванні зернових та технічних культур, серед яких особливе значення мають олійні, білкові культури та тютюн. Крім того, країна має високий експортний потенціал у виробництві трояндової та лавандової олії, меду, свинини та продукції птахівництва. Сільськогосподарські угіддя займають приблизно 41% території Болгарії, що свідчить про значний просторовий ресурс для розвитку аграрного сектору. Сільські райони охоплюють 22% території країни та є місцем проживання для 13% її населення. У 2021 році в Болгарії було зареєстровано 76 372 фермери, а загальна кількість сільськогосподарських господарств сягала 132 742. Стратегія розвитку сільського господарства

Болгарії спрямована на забезпечення сталого розвитку галузі. Основними цілями є підтримка життєздатних доходів фермерських господарств, підвищення їхньої конкурентоспроможності, покращення умов життя та праці у сільській місцевості, а також залучення молодих і дрібних фермерів. Важливою складовою цієї стратегії є підтримка сталих методів ведення сільського господарства, охорона природних ресурсів і стимулювання інвестицій, спрямованих на збереження довкілля [42].

У таблиці 2.5 узагальнено характеристики моделей підтримки сільського господарства в країнах, що розвиваються.

Таблиця 2.4

Узагальнені характеристики моделей підтримки сільського господарства в країнах, що розвиваються

Країна	Основні напрями підтримки	Особливості моделі
1	2	3
Катар	Інвестиції у продовольчу самозабезпеченість, розвиток тепличного господарства, державне фінансування аграрних проєктів	Стратегія передбачає досягнення 100% самозабезпеченості в ключових категоріях продовольства. Держава фінансує програму теплиць, виділяючи кошти на підтримку фермерів. Роль ключових організацій, таких як ММЕ та МОСІ, у регулюванні аграрної сфери
Кувейт	Підтримка дрібного фермерства через міжнародні фінансові фонди, інвестиції у проєкти продовольчої безпеки	Угода між Кувейтським фондом та IFAD спрямована на фінансування малих фермерських господарств та розширення доступу до ринків. Проєкт «Сімейне фермерство» реалізується для підтримки агросектору у найменш розвинених регіонах
Бруней	Екологічно стійке сільське господарство, збереження лісів, технологічні інновації	Обмеження використання земель для аграрної діяльності до 1% для збереження тропічних лісів. Співпраця з Малайзією та Індонезією у рамках угоди Heart of Borneo. Використання технологічного моніторингу та наукових досліджень для захисту екосистем
Багами	Розвиток аграрного сектору через інноваційні технології, агроекологічний підхід, підтримка сімейного фермерства	Впровадження моделі бізнес-інкубаторів для малих фермерських господарств. Акцент на доступі до технологій, знань та фінансових ресурсів. Особлива увага приділяється працевлаштуванню молоді та жінок у сільських районах
Саудівська Аравія	Фінансування фермерів та імпортерів продуктів харчування, розвиток гідропоніки, міжнародні аграрні інвестиції	Фонд сільськогосподарського розвитку реалізує ініціативи на 2,5 млрд ріалів для підтримки фермерів та імпортерів. Програма «Бачення 2030» спрямована на зменшення залежності від імпорту через фінансування закордонних агропроєктів. Впроваджується технологія гідропоніки, що скорочує використання води на 90% у сільському господарстві
Аруба	Підтримка сільськогосподарських підприємств через бізнес-кредити, розвиток агроекономіки, фінансування фермерів	Ініціатива AGRIFUND, реалізована за підтримки Qredits Aruba, передбачає виділення 3 мільйони афроамериканських флоринів для агропідприємців із низькою процентною ставкою у 2%. Програма спрямована на забезпечення продовольчої безпеки та економічну стійкість сільського господарства
Бахрейн	Державне фінансування	Уряд сприяє розвитку сільського господарства через надання

	аграрного сектору, підтримка фермерів, розвиток рибного господарства, впровадження альтернативних агротехнологій	пільг власникам земель, фінансову підтримку у вигляді кредитів, субсидій та податкових пільг. Створено постійні фермерські ринки для підвищення маркетингової ефективності. Інвестиції в рибне господарство включають тренінги для фермерів та відкриття нових рибних ферм. Поширюється гідропоніка та аквакультура як альтернативні сільськогосподарські практики
--	--	--

Продовження табл. 2.5

1	2	3
Науру	Розвиток кліматично стійких продовольчих систем, адаптація до змін клімату, навчання фермерів	Уряд Науру реалізує План кліматично-орієнтованого сільського господарства (NaCSAP) 2021-2025, що спрямований на розвиток стійких продовольчих систем через кліматично розумні технології. Основні виклики включають деградацію ґрунтів, нестачу ресурсів, обмежену площу земель та вплив змін клімату. Управління реалізацією плану здійснює Департамент торгівлі, промисловості та довкілля (DCIE)
Барбадос	Розвиток продовольчої безпеки, підтримка агробізнесу, впровадження технологій та регулювання харчової безпеки	Національна сільськогосподарська політика передбачає створення Міністерства продовольчої безпеки, розвиток сталої агропрактики, модернізацію ринкової інфраструктури, запровадження санітарних та фітосанітарних заходів, підтримку фермерів через освітні програми та впровадження механізмів моніторингу харчової безпеки
Сент-Кітс і Невіс	Диверсифікація сільського господарства, розвиток рибальства, модернізація продовольчих систем	Уряд співпрацює з FAO у відновленні аграрного сектору після закриття цукрової промисловості. Основні напрями включають агровиробництво, підтримку малих фермерів, розвиток рибальства та боротьбу з незаконним виловом риби. Впроваджено комерціалізацію ланцюга цінностей хлібного горіха для підвищення зайнятості та продовольчої безпеки. Активно ведеться реформа рибальського законодавства для стійкого використання морських ресурсів
Тринідад і Тобаго	Трансформація агропродовольчих систем, впровадження кліматично розумного землеробства, підтримка молоді та жінок у агросекторі	Уряд співпрацює з FAO у рамках Рамкової програми розвитку країни (2023-2026), що зосереджена на інклюзивності та стійкості агропродовольчих систем. Впроваджуються кліматично адаптивні методи сільського господарства, підтримуються дослідження з продовольчої безпеки та аналітика даних FIES. Активно розвивається какао-індустрія та інноваційні проекти, такі як ферма з розведення комах на базі Університету Вест-Індії.
Оман	Формування стратегії сталого сільського господарства та розвитку сільських територій, підвищення економічної ефективності агросектору	Уряд Оману за підтримки FAO реалізував проєкт зі створення Національної стратегії сталого сільського господарства (SARDS), що забезпечує економічну ефективність, конкурентоспроможність та екологічну стійкість агросектору. Розроблено п'ятирічний план та стратегічні документи для покращення управління ресурсами. Одна з ключових цілей — залучення приватного капіталу до аграрного сектору та інтегрований розвиток сільських територій відповідно до Національного бачення 2040
Антигуа і Барбуда	Продовольча безпека та боротьба з голодом, підтримка сімейного фермерства, управління природними ресурсами	FAO співпрацює з урядом через Рамкову програму розвитку країни (CPF), що спрямована на підвищення продовольчої безпеки, боротьбу з малим доступом до харчування та розвиток сімейного фермерства. Важливу роль відіграє Програма садівництва у дворах, яка допомагає громадам створювати домашні господарства для забезпечення місцевої продовольчої безпеки. Особлива увага приділяється мено шкільного харчування, харчовій освіті та інтеграції стійких агропрактик для управління ресурсами та зниження втрат їжі.
Уругвай	Адаптація агросектору до змін клімату, збереження природних ресурсів, розвиток	Уряд реалізує Національний план адаптації у сільському господарстві (PNA-Agro), спрямований на адаптацію виробничих систем, підтримку засобів до існування та

	інституційного потенціалу	зниження вразливості агросектору до кліматичних ризиків. В рамках програми NAP-Ag країна здійснює оцінку впливів, аналіз витрат і вигод, гендерний аналіз, створення кліматичних сценаріїв та систему моніторингу адаптації, що сприяє сталому розвитку. Стратегії охоплюють період до 2050 року, а дії – до 2025 року.
Панама	Підтримка основних аграрних культур, розвиток експортних ринків, урядова фінансова	Уряд підтримує агросектор через Національну сільськогосподарську політику та стратегію «Панама Агро 2025», які спрямовані на модернізацію виробництва,

Закінчення табл. 2.5

1	2	3
	допомога фермерам	покращення інфраструктури та диверсифікацію сільськогосподарських культур. Запроваджено програми фінансової допомоги, субсидій та страхування врожаю, а також дослідницькі ініціативи через Інститут сільськогосподарських досліджень Панами (IDIAP).
Сейшельські Острови	Розвиток продовольчої безпеки, підтримка сільськогосподарських інвестицій, управління ресурсами	Національний план інвестицій у сільське господарство (SNAIP) 2015-2020 визначає пріоритети та стратегії розвитку агросектору, забезпечуючи сталість продовольчої системи та зменшення залежності від імпорту. В межах плану передбачено збереження сільськогосподарських угідь, впровадження ефективного управління водними ресурсами, комерціалізацію агропродукції та розвиток рибальства. Уряд стимулює доступ до фінансування, розвиток агротуризму та моніторинг продовольчої безпеки для підтримки стійкого виробництва продуктів харчування
Румунія	Підтримка сімейного фермерства, розвиток агротуризму, екологічне сільське господарство	Сучасна модель підтримки спрямована на відновлення сімейного фермерства, стимулювання екологічно стійких аграрних практик та залучення інвестицій у сільський туризм.
Чилі	Диверсифікація агровиробництва, продовольча та водна безпека, територіальна справедливість	Уряд Чилі активно зміцнює сімейне та дрібне фермерство, підтримуючи виробників овочів, фруктів, сиру та меду. Особлива увага приділяється підвищенню стійкості агросектору через боротьбу з посухою, яка триває вже понад 13 років. Важливими аспектами є продовольчий суверенітет, модернізація виробництва худоби, молочних продуктів та зерна, а також екологічне управління водними ресурсами для зниження споживання води до 60% до 2030 року. Активно розвиваються плани для корінних народів, які включають кооперативи та традиційні агропрактики мапуче.
Болгарія	Розвиток зернових культур, експорт аграрної продукції, підтримка сталих методів землеробства	Стратегія спрямована на підтримку життєздатності фермерських господарств, залучення молодих і дрібних фермерів, збереження природних ресурсів та розвиток стійких аграрних практик для забезпечення довготривалого зростання галузі.

Джерело: складено за [70; 60; 51; 40; 50; 61; 33; 66; 65; 74; 54; 38; 86; 82; 75; 73; 44]

Отже, підтримка сільського господарства в країнах, що розвиваються, охоплює широкий спектр напрямів – від фінансування фермерів до впровадження інноваційних технологій. Основними цілями є забезпечення продовольчої безпеки, екологічна стійкість та соціальна інклюзивність.

Держави активно залучають міжнародні організації та приватний сектор. Значна увага приділяється розвитку сімейного фермерства та адаптації до кліматичних змін. Такі підходи сприяють формуванню ефективної та стійкої аграрної політики.

2.3. Роль державних і приватних структур у підтримці сільського господарства

Сільське господарство сьогодні стикається з цілою низкою викликів. Національні та міжнародні ринки сільськогосподарської продукції продовжують зазнавати впливу як короткострокових, так і довгострокових чинників. До таких чинників належать агресивна війна Росії проти України, ескалація конфліктів на Близькому Сході, а також збільшення частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ, спричинених змінами клімату. Запроваджені окремими країнами обмеження на експорт лише посилили тиск на міжнародну торговельну систему. Одночасно посилення протестів фермерів у ряді країн засвідчує глибину економічних, соціальних та політичних труднощів, з якими стикається сільське господарство. У відповідь на ці виклики аграрна політика країн набуває як реактивного, так і проактивного характеру, спрямованого на посилення здатності аграрного сектору реагувати на сучасні виклики та забезпечити відповідність продовольчих систем вимогам майбутнього. Ключовим елементом стало стимулювання інновацій, яке визнається критично важливим для сталого зростання продуктивності. Формуються нові підходи до підвищення сільськогосподарської продуктивності з одночасним зменшенням негативного впливу на довкілля та підвищенням екологічної та соціальної віддачі сектора. Водночас глобальне зростання продуктивності в сільському господарстві сповільнилося, що зумовлює необхідність суттєвої реформи або переорієнтації державної

підтримки на загальні послуги, включно з цільовими інвестиціями в інновації [32, с. 21-22].

Попри загальне скорочення порівняно з піковим 2021 роком, рівень державної підтримки сільського господарства залишається високим. Середній обсяг державної підтримки сільського господарства у 54 країнах, охоплених дослідженням ОЕСР, становив 842 мільярди доларів США на рік у період 2021-2023 років. У 2022-2023 роках обсяги трансфертів зменшилися порівняно з 2021 роком, але залишаються суттєво вищими за рівень до пандемії COVID-19 (рис. 2.1).

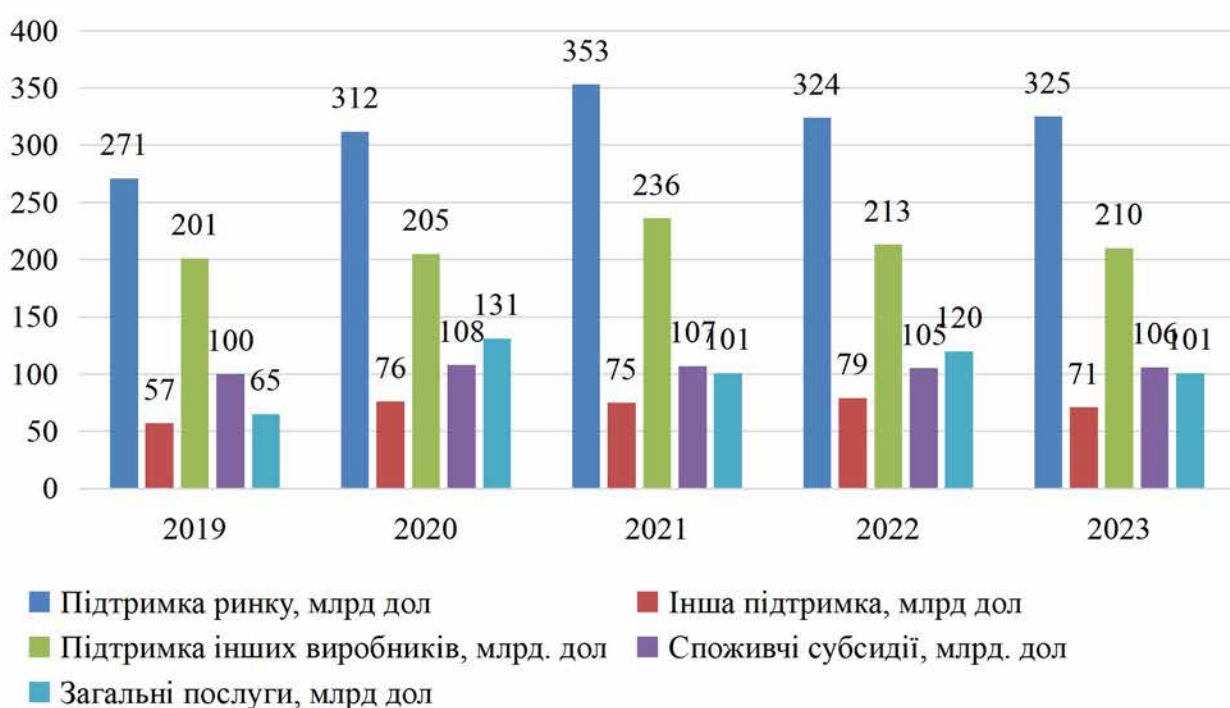

Рис. 2.1. Обсяги світової підтримки сільського господарства, млрд. дол
(за даними 54 країн згідно із моніторингом ОЕСР)

Джерело: складено за [32].

Підвищення обсягів виробництва та збереження високих цін сприяли зростанню вартості аграрного виробництва, що зменшило потребу у підтримці. Зростання світових цін на сільськогосподарські товари призвело до скорочення підтримки через механізми ринкових цін (MPS) на 28 мільярдів доларів (на 8%)

у 2021–2023 роках, а бюджетна підтримка зменшилася на 30 мільярдів доларів (на 10%) у той самий період. Підтримка аграрного сектора включає як трансферти безпосередньо виробникам (індивідуально чи колективно), так і споживачам сільськогосподарської продукції. Структура підтримки не зазнала суттєвих змін, оскільки в більшості країн реформи були призупинені. Найбільша частина підтримки (в середньому 629 мільярдів доларів у 2021-2023 роках) спрямовується на індивідуальних виробників: понад половина (334 мільярди доларів) через політику підвищення внутрішніх цін порівняно з світовими, а решта 295 мільярдів - у формі бюджетної підтримки. Водночас у ряді країн застосовуються політики, що навпаки знижують внутрішні ціни, створюючи середньорічні трансферти від виробників на рівні 192 мільярдів доларів. Такі заходи зазвичай мають на меті захист споживачів від високих світових цін або забезпечення надходжень до бюджету, проте вони є такими ж деструктивними для ринку, як і політика завищення внутрішніх цін [32].

Бюджетна підтримка індивідуальних виробників надавалася з урахуванням обсягів виробництва, використання ресурсів, площі, кількості тварин, доходу або інших показників. Схожим чином із ринковою підтримкою, платежі за обсяг виробництва та субсидії на використання змінних ресурсів (наприклад, добрив чи пального) мають найбільш деструктивний вплив на ринок і в середньому становили 75 мільярдів доларів на рік. Інші види підтримки є менш викривлюючими, проте деякі можуть стримувати зростання продуктивності. Зростає кількість країн, які пов'язують виплати з вимогами до виробництва, включаючи екологічно дружні практики. Такі умови можуть заохочувати фермерів до дій, які виходять за межі мінімальних юридичних вимог, і покращувати результати у сферах довкілля, добробуту тварин тощо. Проте ефективність таких заходів залежить від їхньої структури та реалізації. Значно ефективнішими можуть бути виплати за надання екологічних суспільних благ, як-от висадження живоплотів, що підтримують біорізноманіття. У 2021-2023 роках обсяг таких платежів становив лише 1,7 мільярда доларів на рік (менше 0,3% від загального обсягу позитивної

підтримки виробників), хоча ця частка утримі перевищує рівень 2000-2002 років, що вказує на великий потенціал для подальших інвестицій. Уряди також інвестують у загальні послуги для підвищення загальної ефективності аграрного сектору. На ці потреби щорічно спрямовується 106 мільярдів доларів, що становить приблизно 12,6% від загальної позитивної підтримки, хоча ця частка зменшилася порівняно з 16% у 2000-2002 роках. Основними напрямками таких інвестицій є наукові дослідження й інновації (23%), контрольні та інспекційні послуги (8%) і аграрна інфраструктура (48%, з них половина на зрошення). Інвестиції у загальні послуги також зменшилися порівняно з розмірами аграрного сектору: у 2021-2023 роках вони становили лише 2,3% вартості виробництва, тоді як на початку 2000-х — 4,7%. Зокрема, фінансування аграрних досліджень і інновацій скоротилося з 0,9% до 0,5% вартості продукції, що загрожує подальшим уповільненням зростання продуктивності [32].

Водночас споживачі та інші первинні покупці аграрної продукції отримували бюджетну підтримку на рівні 107 мільярдів доларів на рік у 2021-2023 роках. Водночас цінова політика в багатьох країнах призвела до підвищення цін, що фактично створює податкове навантаження на споживачів. Загалом у 54 охоплених країнах споживачі були обтяжені імпліцитним «податком» на рівні 138 мільярдів доларів на рік, або 3% від їхніх витрат за цінами на фермі, що підвищує загальну вартість життя. Водночас, слід зазначити, що глобальні темпи зростання продуктивності у сільському господарстві уповільнюються. Це свідчить про нагальну потребу в реформуванні та переорієнтації системи підтримки сільського господарства, зокрема, шляхом збільшення інвестицій у загальні послуги, насамперед у розвиток інновацій. Згідно з Оглядом аграрної політики за 2024 рік, значну увагу необхідно приділити ролі аграрної політики у забезпеченні сталого розвитку агросфери [32]

Світова структура підтримки суттєво змінилася: нині майже 80% позитивної підтримки сільському господарству надають лише чотири великі

економіки – Китай (37%), США (15%), Індія (14%) та Європейський Союз (13%). Для порівняння, на початку 2000-х років на частку ЄС, США та Японії припадало 62% загальної підтримки, тоді як Китай та Індія сумарно – лише 15%. Показники рівня підтримки виробників та споживачів істотно відрізняються між країнами. Так, у середньому за 2021–2023 роки обсяг позитивної підтримки становив 12,9% валового доходу фермерських господарств. Цей показник був дещо вищим для країн ОЕСР (13,7%), ніж для країн з ринками, що розвиваються (12,5%). У деяких країнах, таких як Норвегія, Ісландія, Швейцарія та Південна Корея, рівень підтримки перевищує 40% доходу фермерів. Водночас у країнах, як-от Україна, Чилі, Бразилія та Австралія, він не перевищує 1% або навіть має від’ємне значення. Значення державних інвестицій у загальні послуги також варіюється. Найвищі витрати відносно ринкової вартості аграрного виробництва спостерігаються в Японії, Швейцарії та Південній Кореї – понад 7%. Проте загалом спостерігається тенденція до зменшення частки таких інвестицій. Наприклад, у 2021–2023 роках інвестиції у системи аграрних знань та інновацій становили лише 0,5% від вартості виробництва, порівняно з 0,9% у 2000–2002 роках [32].

На рис. 2.2. представимо динаміку рівня TSE (Total Support Estimate) – це показник, який використовується для оцінки загального рівня підтримки сільського господарства в країнах. Він включає всі форми державної допомоги, такі як субсидії, регулювання ринку, фінансування фермерів та інвестиції в аграрну інфраструктуру. Цей показник допомагає аналізувати, наскільки ефективно уряди підтримують агросектор, а також визначати тенденції змін у фінансуванні.

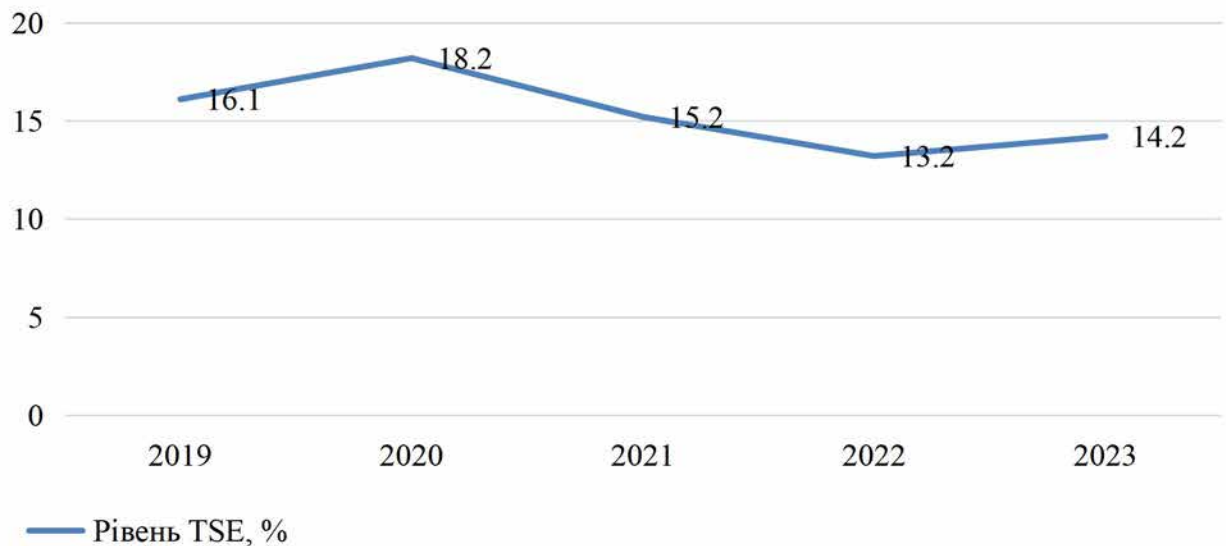

Рис. 2.2. Рівень TSE (за даними 54 країн згідно із моніторингом ОЕСР)
Джерело: складено за [32].

Державні структури відіграють ключову роль у підтримці сільського господарства, особливо в умовах сучасних глобальних викликів, зокрема війни, кліматичних змін та зростаючої волатильності ринків. У відповідь на ці виклики аграрна політика багатьох країн стала як реактивною, так і проактивною, спрямованою на підвищення стійкості аграрного сектору, стимулювання інновацій та забезпечення сталого розвитку продовольчих систем. Загалом, роль державних структур у підтримці сільського господарства є багатомірною: вона охоплює як фінансову підтримку виробників і споживачів, так і інвестиції в інфраструктуру, інновації та екологічні практики. Ефективна державна політика має забезпечувати баланс між короткостроковою стабільністю та довгостроковим сталим розвитком, переорієнтовуючи ресурси на стимулювання продуктивності, інновацій і захист довкілля.

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору важливу роль у підтримці та модернізації сільського господарства відіграють приватні структури. Так, загальна вартість валових капітальних інвестицій (Сільське господарство, лісове господарство та рибальство) у динаміці за останні 10 років представлено на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Динаміка загальної вартості валових капітальних інвестицій, млрд дол

Джерело: складено за [43].

У період з 2014 по 2023 рік загальна вартість світових валових капітальних інвестицій (195 країн) зазнала помітних коливань, але в цілому демонструє тенденцію до зростання. У 2014 році інвестиції становили 566,4 млрд доларів, однак у наступні два роки спостерігалось зниження – до 508,4 млрд у 2015-му та 499,4 млрд у 2016 році, що свідчить про несприятливу інвестиційну динаміку в цей період. У 2017 році ситуація почала покращуватись, і обсяг капіталовкладень виріс до 534,4 млрд доларів. Подальші роки демонстрували поступове зростання: 549,9 млрд у 2018-му, 562,1 млрд у 2019-му, а в 2020 році – вже 584,7 млрд доларів, незважаючи на глобальну пандемію COVID-19. Найбільш інтенсивне зростання почалося з 2021 року – до 651,3 млрд, а потім до 690,3 млрд у 2022-му. У 2023 році показник досягнув максимального значення за весь аналізований період – 758,9 млрд доларів. Така динаміка свідчить про стабілізацію та пожвавлення інвестиційної активності в останні роки, що може бути пов'язано з відновленням економіки, адаптацією бізнесу до нових умов та активізацією приватного сектору.

Глобальний чистий капітал у сільському господарстві, лісовому господарстві та рибальстві досяг 6,5 трильйона дол у 2023 році, постійно зростаючи з 5,1 трильйона дол у 2013 році. Глобальне валове нарощування

основного капіталу в сільському господарстві, лісовому господарстві та рибальстві зросло з 512 мільярдів дол у 2013 році до 684 мільярдів дол у 2023 році (у постійних цінах 2015 року) із середньорічним темпом зростання 2,9 відсотка. З 2021 по 2023 рік світове валове нагромадження основного капіталу в сільському господарстві, лісовому господарстві та рибальстві зростало в усіх регіонах із середньорічним темпом 8,1 відсотка, з найвищими темпами зростання в Океанії (12,9 відсотка) та Америці (11,5 відсотка), а найнижчими в Африці (6,0 відсотка). Порівняно з попереднім десятиліттям, Азія та Америка демонструють найбільше зростання коефіцієнта інвестицій у сільське господарство, сягнувши 16,2% та 6,3% відповідно, що свідчить про зростаючу тенденцію до капіталізації сільськогосподарського сектору [31].

До таких структур належать як національні агропідприємства, так і транснаціональні корпорації (ТНК), які не лише інвестують значні кошти у виробництво, але й впроваджують новітні технології, забезпечують сільськогосподарських виробників матеріально-технічними ресурсами, здійснюють освітні ініціативи та підтримують експортну активність аграрного сектору. Одним із ключових напрямів підтримки сільського господарства приватними структурами є інвестиційна діяльність. Приватний сектор відіграє ключову роль у трансформації сільського господарства та продовольчих систем, виступаючи джерелом необхідних інвестицій, інновацій і технологічних рішень. Водночас відповідальність бізнесу перед сільськогосподарськими виробниками, зокрема дрібними фермерами, працівниками галузі та споживачами, є визначальним фактором довгострокової стійкості аграрної сфери. Компанії приватного сектору, особливо великі транснаціональні агрокомпанії, здатні формувати ланцюги постачання, які підтримують розвиток сталого виробництва, сприяють інтеграції дрібних фермерів у ринки, забезпечують продовольчу безпеку та стимулюють економічне зростання у сільській місцевості. Проте без належного регулювання та контролю така підприємницька діяльність може мати протилежний ефект – спричинити

порушення прав громади, деградацію навколишнього середовища та соціальну нерівність [79].

Таким чином, роль приватних структур у підтримці сільського господарства полягає не лише у фінансовому забезпеченні, а й у формуванні відповідальних виробничих практик, розвитку інфраструктури, впровадженні інновацій, створенні нових робочих місць та партнерств із місцевими громадами. За умови дотримання міжнародних стандартів відповідального бізнесу приватний сектор може стати потужною рушійною силою сталого аграрного розвитку.

Отже, сільське господарство потребує системної підтримки, адаптованої до сучасних викликів. Пріоритет має надаватися інноваціям, екологічним практикам і загальним послугам. Це дозволить забезпечити сталий розвиток галузі у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 2

У другому розділі досліджено світові моделі підтримки сільського господарства, що дозволяє зробити такі висновки.

1. Моделі підтримки сільського господарства в розвинених країнах є різноманітними, але мають спільну мету – зміцнення аграрного сектору. США зосереджуються на страхуванні ризиків, ЄС – на бюджетній підтримці та екології, Австралія – на мінімальному втручанні. Франція та Нідерланди акцентують на соціальній та екологічній складовій. Канада поєднує різні інструменти, демонструючи гнучкий підхід. Ефективна підтримка потребує системного, адаптивного регулювання з урахуванням національних особливостей.

2. Підтримка сільського господарства в країнах, що розвиваються, охоплює широкий спектр заходів, включаючи фінансову допомогу фермерам, розвиток інфраструктури та впровадження інноваційних технологій. Основними цілями є продовольча безпека, екологічна стійкість і соціальна інклюзивність. Держави активно співпрацюють з міжнародними організаціями та приватним сектором, зосереджуючи увагу на розвитку сімейного фермерства

та адаптації до кліматичних змін. Аналіз моделей підтримки показує значну різноманітність підходів залежно від економічних і природно-кліматичних умов. Особлива увага приділяється зниженню залежності від імпорту, впровадженню екологічно сталих технологій та інтеграції молоді, жінок і малих фермерів у агросектор. Спостерігається тенденція до інноваційного розвитку через технології гідропоніки, цифрового моніторингу та агроінкубаторів.

3. Державна підтримка аграрного сектору залишається суттєвою, хоча після 2021 року її обсяги дещо знизилися. Більшість ресурсів спрямовується на підтримку виробників, іноді за рахунок споживачів, що впливає на ринкову рівновагу. Недостатнє фінансування загальних послуг, особливо інновацій, створює ризики для майбутнього розвитку галузі. Разом з тим, зростає частка екологічно орієнтованих виплат, що є позитивною тенденцією.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УСПІШНОГО ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1. Порівняльний аналіз моделей підтримки сільського господарства в Європейському Союзі та США

Міністерство сільського господарства США (USDA) відіграє ключову роль у підтримці американських сільгоспвиробників, забезпечуючи їм доступ до ресурсів, фінансування та допомоги в надзвичайних ситуаціях. Через широку мережу агентств і програм, USDA сприяє розвитку сталого фермерства, торгівлі, збереженню природних ресурсів і добробуту сільських громад. Одним із основних напрямів діяльності є надання допомоги фермерам і власникам ранчо, які постраждали від стихійних лих – таких як посухи, пожежі, урагани. Для цього передбачено спеціальні програми з відновлення, гранти та позики, що дозволяють оперативно реагувати на надзвичайні ситуації та мінімізувати економічні втрати аграріїв. Особлива увага приділяється підтримці нових фермерів, ветеранів, а також тих, хто прагне розпочати або розширити аграрну діяльність у сільській місцевості. Через онлайн-портал Farmers.gov USDA надає фермерам доступ до ключових послуг – від отримання фінансування до консультацій з питань ведення господарства. Водночас Міністерство активно працює над покращенням продовольчої безпеки, надаючи програми харчової допомоги (зокрема SNAP) для малозабезпечених категорій населення [85].

USDA також виконує важливу функцію в сфері міжнародної торгівлі: Секретар Роллінз просуває інтереси американського сільського господарства за кордоном, зокрема шляхом зменшення тарифних бар'єрів і розширення доступу до зовнішніх ринків. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції американських фермерів та зміцненню позицій США як світового лідера в аграрному секторі. Загалом, підтримка сільського господарства в США

– це багаторівнева система, що охоплює фінансову, технічну, інформаційну та інституційну допомогу. Завдяки такій системній підтримці фермери мають можливість не лише долати виклики, а й забезпечувати продовольчу стабільність, інноваційний розвиток та економічне зростання як у сільській місцевості, так і в масштабах всієї країни [85].

Основний пул підтримки сільського господарства в США зосереджений саме на програмах підтримки малих та середніх фермерів, які спрямовані на 6 ключових напрямів (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Основні напрями підтримки фермерів у США

Джерело: складено за [69].

Малі та середні фермери відіграють ключову роль у трансформації американського сільського господарства, сприяючи економічному розвитку сільських громад, диверсифікації аграрного сектору та збереженню природних ресурсів. Міністерство сільського господарства США (USDA) реалізує низку

стратегічних програм, спрямованих на підтримку саме цієї категорії виробників, зосереджуючи зусилля на шести основних напрямках [69]:

1. Розширення доступу до капіталу. Одним із найважливіших елементів підтримки малих і середніх фермерів є забезпечення доступу до фінансових ресурсів. USDA модернізувало Програму позик на сільськогосподарські зберігання (Farm Storage Facility Loan Program, FSFL), що дозволяє таким виробникам залучати кошти на будівництво холодильних сховищ, станцій миття та пакування, зерносховищ, а також придбання сінокосарів. Ключова зміна полягає у скасуванні вимоги щодо обов'язкового страхування врожаю чи наявності покриття NAP для заявників із малих фермерських господарств, що суттєво спрощує доступ до кредитування. Ще одним вагомим інструментом є Програма мікрокредитування, започаткована у 2013 році. Вона дозволяє початківцям, малим і середнім виробникам отримати кредити на суму до 50 000 дол (первісний ліміт у 35 000 дол було підвищено у 2014 році) із мінімальними бюрократичними перешкодами. На сьогодні USDA видало понад 8 400 мікропозик, з яких близько 70% отримали нові фермери. Крім того, для фермерів, що прагнуть отримати органічну сертифікацію, USDA пропонує програму співфінансування витрат на сертифікацію органічної продукції, що покриває частину витрат на відповідність органічним стандартам. Органічне виробництво, хоча й не є домінантним серед малих фермерів, розглядається як перспективний напрям для тих, хто орієнтується на сталий розвиток і збереження біорізноманіття.

2. Управління ризиками. У сфері аграрного виробництва малі фермери особливо вразливі до цінових коливань, кліматичних загроз і ринкової невизначеності. USDA створює інструменти фінансового планування та захисту, адаптовані до умов дрібного агровиробництва. Серед них – поліс страхування всієї ферми (Whole Farm Revenue Protection), який особливо підходить для високо диверсифікованих господарств. Нові положення Закону про фермерські господарства (Farm Bill) сприяють зниженню витрат на страхування врожаю для початківців та власників ранчо. Особливо важливим є скасування

п'ятивідсоткової надбавки до страхових премій для виробників органічної продукції, що дозволяє цим фермерам більш ефективно керувати ризиками.

3. Пошук ринкових можливостей. З метою розширення ринкового доступу USDA реалізує програму «Farm to School», яка передбачає створення прямого зв'язку між фермерами та освітніми установами. В рамках цієї ініціативи було призначено сім регіональних координаторів, покликаних сприяти участі малих фермерів у постачанні продукції до шкіл. З 2013 року інвестовано близько 10 млн дол у гранти програми, а лише у 2011-2012 навчальному році школи закупили локальні продукти на суму \$355 млн. Крім цього, система «Market News» USDA почала збір даних щодо цін на яловичину трав'яної відгодівлі, а також локальних цін на продукти харчування. Це дозволяє малим виробникам краще орієнтуватися у ринковій ситуації. Дані публікуються в режимі реального часу та сприяють підвищенню прозорості та конкурентоспроможності агровиробників. Розширюється і Національний довідник фермерських ринків, до якого тепер включатимуть фермерські кооперативи, магазини та продовольчі хаби. Щорічно цей ресурс отримує понад 2 млн запитів, підтверджуючи його практичну цінність для фермерів.

4. Ефективне управління земельними ресурсами. Раціональне використання земель і води – основа сталого агровиробництва. Служба охорони природних ресурсів (NRCS) USDA співпрацює з виробниками для розробки планів управління природними ресурсами, спрямованих на збереження екосистем, оптимізацію використання ресурсів та підвищення ефективності виробництва. Особливою популярністю користується ініціатива високих сезонних тунелів (high tunnels) – конструкцій, що подовжують вегетаційний період, підвищують врожайність і сприяють збереженню ґрунтів. З 2010 року USDA уклало понад 10 000 контрактів на співфінансування встановлення таких тунелів через NRCS.

5. Підвищення стандартів безпеки харчових продуктів. З метою відповідності виробників вимогам роздрібної торгівлі, USDA запустило пілотні проєкти сертифікації GAP (Good Agricultural Practices) у п'яти штатах (Мічиган,

Вісконсин, Монтана, Пенсильванія, Міссурі). Ці ініціативи дають змогу малим виробникам сертифікуватися у складі групових програм, розділяючи пов'язані з цим витрати та спрощуючи процес доступу до нових ринків.

6. Освітні ресурси та інформаційна підтримка. Для полегшення доступу до наявних програм USDA розробляє спеціалізовані навчальні посібники, орієнтовані на потреби малих і середніх фермерів. Перший з них присвячений виробникам худоби та птиці, а наступні – фруктам, овочам та іншим секторам. Ці матеріали поширюватимуться через польових агентів USDA та команди StrikeForce, що працюють у регіонах з високим рівнем економічних викликів.

Паралельно NRCS запровадила програму «Рішення для вашої ферми в малому масштабі», що включає практичні рекомендації для дрібних тваринників та рослинників – від впровадження покривних культур до сучасних систем утилізації відходів або зрошення [69].

Сукупність ініціатив USDA свідчить про цілеспрямовану політику підтримки малих і середніх фермерів як одного з пріоритетів аграрного розвитку США. Вони створюють сприятливе середовище для економічної самодостатності, сталого природокористування та посилення продовольчої безпеки, сприяючи зміцненню сільських громад та зміцненню продовольчої системи США в цілому.

Щоб задовольнити зростаючі потреби світового населення та адаптуватися до змін у харчових вподобаннях, до 2050 року глобальне виробництво продовольства має подвоїтися. Це відбувається на тлі зростаючого тиску на природні ресурси, впливу змін клімату на біорізноманіття, стан ґрунтів і води, а також вимог глобального ринку. Європейський Союз значно модернізував свою сільськогосподарську політику, щоб підтримати фермерів у подоланні цих викликів. Зміни у політиці враховують очікування європейського суспільства та сприяють переходу до сталих і екологічно відповідальних методів виробництва. Важливими напрямками підтримки є забезпечення якості та безпеки харчових продуктів, простежуваність походження, стимулювання експорту та промоція європейської агропродукції.

ЄС активно фінансує фермерські господарства та інвестує в розвиток сільських регіонів, створюючи умови для їхнього економічного зростання та соціальної стабільності. Установи ЄС координують формування, впровадження та моніторинг аграрної політики, водночас національні уряди відповідають за її реалізацію відповідно до європейських стандартів. Контроль за ефективністю та дотриманням законодавства також є важливою складовою цього процесу. Сільське господарство та пов'язані з ним галузі забезпечують понад 44 мільйони робочих місць у ЄС, включаючи 20 мільйонів зайнятих безпосередньо в аграрному секторі. Завдяки різноманіттю кліматичних зон, високій якості ґрунтів, професіоналізму фермерів та конкурентоспроможності продукції, ЄС утримує провідні позиції у світовому виробництві та експорті сільськогосподарських товарів [37].

Підтримка сталого сільського господарства та розвитку сільських територій здійснюється в рамках Спільної сільськогосподарської політики (САП). Однією з ключових цілей САП ЄС є забезпечення яскраво розвинених сільських районів і виробництва якісної сільськогосподарської продукції. У контексті глобальних викликів – таких як зростання чисельності населення, зміна харчових звичок, зміни клімату та виснаження природних ресурсів – Європейський Союз постійно адаптує свою аграрну політику. САП не лише гарантує стабільне постачання безпечної та якісної продукції, а й сприяє збереженню біорізноманіття, покращенню стану ґрунтів і води, підвищенню екологічної стійкості аграрного виробництва. Одним із пріоритетів є підтримка фермерів – через стабільні доходи, технічну модернізацію та просування їхньої продукції як на внутрішньому ринку, так і за межами ЄС [45].

Європейський Союз фінансово підтримує фермерів через справедливую систему субсидій, одночасно стимулюючи екологічно відповідальні практики ведення господарства. Значні інвестиції спрямовуються також на розвиток сільських територій – покращення інфраструктури, розширення можливостей для молодих фермерів, цифровізацію села та підвищення якості життя мешканців. Інституції ЄС координують розробку та імплементацію політики у

сфері продовольства й агровиробництва у тісній співпраці з національними та місцевими органами влади. Через стратегічні плани, розроблені окремо для кожної держави-члена, досягається баланс між загальноєвропейськими пріоритетами та локальними потребами. Сільське господарство та пов'язані з ним сектори забезпечують понад 44 мільйони робочих місць у ЄС, із них близько 20 мільйонів – у сільськогосподарському виробництві. Завдяки природним ресурсам, кліматичному різноманіттю та високим технологічним стандартам, ЄС залишається одним із провідних виробників та експортерів агропродовольчої продукції у світі. Усі ці заходи формують основу сучасної Спільної сільськогосподарської політики – гнучкої, відповідальної, орієнтованої на сталий розвиток та здатної гарантувати продовольчу безпеку не лише сьогодні, а й у майбутньому.

У таблиці 3.1 виконаємо порівняльний аналіз обсягів підтримки агровиробників у США та ЄС.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз підтримки агровиробників за країнами, 2000-2023 рр.

Роки	Підтримка виробників за країнами, млрд дол	
	США	ЄС
1	2	3
2000	47,99	79,86
2001	46,64	75,14
2002	36,54	84,34
2003	34,27	102,59
2004	40,88	126,45
2005	38,99	116,32
2006	29,40	116,92
2007	34,30	119,57
2008	28,68	123,74
2009	29,21	116,08
2010	28,45	100,29
2011	30,48	106,91
2012	33,45	109,01

Продовження табл. 3.1

1	2	3
2013	27,89	119,01
2014	38,10	102,89
2015	34,88	91,72
2016	32,94	89,06
2017	25,96	93,14
2018	37,60	103,75
2019	40,19	99,25
2020	38,38	96,75
2021	53,02	90,06
2022	40,71	86,14
2023	34,94	100,62

Джерело: складено за [32].

Порівняльний аналіз дозволяє виявити ключові тенденції, відмінності та особливості аграрної політики обох економічних блоків. Так, ЄС традиційно демонструє вищі обсяги підтримки аграрного сектору порівняно з США протягом усього досліджуваного періоду. Найвищий показник у ЄС зафіксовано у 2004 році – 126,45 млрд дол, тоді як у США – у 2021 році – 53,02 млрд дол. У США рівень підтримки зазнавав значних коливань. Наприклад, у 2002-2003 рр. відбувся різкий спад з 36,54 до 34,27 млрд дол, і в подальші роки тенденція зниження зберігалась. З 2017 по 2019 рік спостерігається зростання (з 25,96 до 40,19 млрд дол), як реакція на торгові війни та внутрішню політику підтримки фермерів. У 2021 році зафіксовано пікове зростання до 53,02 млрд дол, з подальшим зниженням у 2022-2023 рр.

Натомість у ЄС спостерігається більш стабільний рівень підтримки з переважно високими значеннями. Найбільше зростання відбулося в 2003-2004 рр.: з 102,59 до 126,45 млрд дол, що може бути пов'язано з розширенням ЄС та реформами Спільної аграрної політики. Після 2013 року спостерігається

поступове зниження обсягів підтримки до мінімуму у 2022 році (86,14 млрд дол), з невеликим зростанням у 2023 році до 100,62 млрд дол.

Найбільший розрив між підтримкою в ЄС та США спостерігався у 2004 році – 85,57 млрд дол. Найменший розрив – у 2021 році, коли підтримка США майже досягла рівня ЄС: 53,02 млрд дол (США) проти 90,06 млрд дол (ЄС) – розрив 37,04 млрд дол.

Отже, ЄС стабільно витрачає більше коштів на підтримку своїх аграріїв, що свідчить про пріоритетність сільського господарства в європейській політиці. США демонструє більш варіативний підхід, із суттєвими коливаннями обсягів допомоги, часто обумовленими зовнішніми економічними факторами (кризи, пандемія, торгові суперечки). Загалом, упродовж аналізованого періоду спостерігається тенденція до скорочення прямих обсягів підтримки в обох регіонах, що може свідчити про перехід до більш ринково орієнтованих механізмів стимулювання сільського господарства.

У контексті глобалізації, кліматичних змін і зростання продовольчої невизначеності моделі підтримки сільського господарства набувають особливого значення для забезпечення стабільного аграрного розвитку. США та Європейський Союз, будучи одними з найвпливовіших гравців на світовому аграрному ринку, реалізують комплексні підходи до підтримки своїх фермерів. Водночас ці підходи мають як спільні риси, так і суттєві відмінності, зумовлені економічною структурою, політичною системою, екологічними викликами та соціальними пріоритетами. У таблиці 3.2 представлено порівняльний аналіз ключових аспектів моделей підтримки сільського господарства в США та ЄС.

Таблиця 3.2

Порівняльна таблиця моделей підтримки сільського господарства в США та ЄС

Критерій	США (USDA)	Європейський Союз (CAP)
1	2	3
Головний орган	Міністерство сільського господарства США (USDA)	Європейська комісія – Генеральний директорат з питань сільського господарства та розвитку сільських районів

Основна політика підтримки	Farm Bill – законодавча база, що оновлюється кожні 5 років	Спільна аграрна політика (Common Agricultural Policy, CAP), реформується кожні 7 років
----------------------------	--	--

Продовження табл. 3.2

1	2	3
Цільова аудиторія	Малі та середні фермери, новачки, ветерани, органічні виробники	Усі фермери ЄС, із додатковим фокусом на сталий розвиток, молодих фермерів та фермерів у складних географічних умовах
Фінансова підтримка	Прямі виплати, мікrokредити, пільгові позики, гранти	Прямі виплати за площу, дотації, інвестиційні субсидії, екологічні доплати
Управління ризиками	Страховання врожаю, Whole Farm Revenue Protection, допомога при стихіях	Системи страхування, підтримка доходів, фонди кризового реагування
Доступ до ринків	Програма Farm to School, платформи Market News, фермерські хаби	Географічні знаки, маркетингові програми, прямий збут, короткі ланцюги постачання
Технічна та освітня допомога	Навчальні програми, онлайн-платформи, підтримка інновацій	Консультаційні служби, фінансування наукових досліджень, цифровізація
Фокус на сталий розвиток	Екологічні програми (High Tunnels, NRCS), органічна сертифікація	Зелені архітектури CAP (екосхеми, агроекологічні заходи), збереження біорізноманіття
Продовольча безпека та доступність	SNAP (харчові талони), локальні програми харчової допомоги	Шкільне харчування, продовольчі банки, ініціативи для малозабезпечених
Міжнародна торгівля	Активне просування експорту, зниження тарифів, відкриття ринків	Більше орієнтації на внутрішній ринок, обмежене субсидування експорту (згідно з вимогами СОТ)

Джерело: складено за [85; 69; 37; 45].

Порівняльний аналіз свідчить, що США та ЄС застосовують різні підходи до аграрної підтримки, орієнтуючись на власні економічні й соціальні пріоритети. Американська модель фокусується на підприємницькому підході, стимулюванні доступу до ринків і ризик-менеджменті, тоді як європейська – на збереженні екології, регіональній рівновазі та соціальній згуртованості. Обидві системи активно підтримують малі фермерські господарства, але роблять це через різні інструменти – фінансові, консультаційні та інфраструктурні. Відмінності у політиках відображають специфіку аграрної політики кожного регіону, однак спільною метою залишається стабільне та конкурентоспроможне сільське господарство.

Отже, США та ЄС застосовують різні моделі аграрної підтримки, але обидві спрямовані на забезпечення стабільного сільськогосподарського розвитку. Американська модель більш ринкова, тоді як європейська акцентує на екологічності та регіональному балансі. Вивчення їх досвіду є важливим для адаптації найкращих практик в українських реаліях.

3.2. Вплив міжнародних організацій на підтримку сільського господарства в країнах, що розвиваються

Міжнародні організації відіграють ключову роль у стимулюванні розвитку сільського господарства в країнах з низьким та середнім рівнем доходу. Вони виступають каталізаторами інституційних змін, інвесторами у сільськогосподарську інфраструктуру та провідниками технологічних інновацій. Серед найвпливовіших інституцій варто виділити Продовольчу та сільськогосподарську організацію ООН (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) та Світовий банк. ФАО спеціалізується на формуванні глобальної політики у сфері продовольчої безпеки та сталого сільського господарства, тоді як МФСР зосереджується на підтримці дрібних фермерів та розвитку сільських громад. Світовий банк, у свою чергу, забезпечує фінансування масштабних аграрних проєктів, спрямованих на інституційну реформу, технічну модернізацію та адаптацію до кліматичних змін [83].

Кожна з міжнародних організацій формулює власні стратегічні цілі, орієнтовані на довгострокове підвищення ефективності аграрного сектору (табл. 3.3).

Кожна міжнародна організація має власну стратегічну мету щодо розвитку аграрного сектору.

Міжнародні організації та їхні стратегії в аграрному секторі

Міжнародна організація	Основна стратегічна мета	Ключові напрями діяльності
ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН)	Викорінення голоду	Інклюзивна аграрна політика, адаптація до місцевих умов
МФСР (Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку)	Розвиток підприємництва серед дрібних фермерів	Освітні програми, технологічна підтримка
Світовий банк	Економічна стійкість та екологічна адаптація	Комплексний підхід до розвитку сільського господарства

Джерело: складено за [83].

ФАО зосереджується на боротьбі з голодом через інклюзивну політику, МФСР підтримує дрібних фермерів шляхом навчання та технологій, а Світовий банк розглядає сільське господарство як елемент економічної та екологічної стійкості. Усі вони сприяють глобальним партнерствам для обміну знаннями та зміцнення інституційного потенціалу.

Зокрема, ФАО прагне до викорінення голоду через впровадження інклюзивної аграрної політики, що враховує специфіку місцевих умов. МФСР здійснює проекти, спрямовані на розвиток підприємницького потенціалу серед дрібних фермерів, пропонуючи навчальні програми та технологічну підтримку. Водночас Світовий банк акцентує увагу на комплексному підході до сільського господарства як до складника економічної стійкості та засобу адаптації до глобальних екологічних викликів. Ці організації також сприяють формуванню глобальних партнерств задля обміну знаннями, мобілізації ресурсів і зміцнення інституційного потенціалу країн, що розвиваються [83].

Одним із пріоритетних напрямів діяльності міжнародних організацій є впровадження принципів сталого сільського господарства. Ініціативи спрямовані на підтримку екологічно безпечних методів ведення аграрної діяльності, зменшення негативного впливу на довкілля та адаптацію до змін клімату. Програми, які реалізуються, не лише сприяють підвищенню

врожайності, а й забезпечують продовольчу безпеку, сприяючи при цьому соціально-економічному розвитку сільських територій. Особлива увага приділяється зміцненню потенціалу місцевих фермерів шляхом навчання, розвитку навичок та підтримки впровадження новітніх технологій. Ефективна реалізація сільськогосподарської політики в країнах, що розвиваються, значною мірою залежить від міжнародного співробітництва. Глобальні партнерства, що формуються між урядами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, створюють умови для масштабної передачі знань, ресурсів і технологій. Важливим аспектом такої співпраці є культурна адаптація підтримки до локальних умов, що забезпечує більш стійкі результати та більшу залученість бенефіціарів. Інвестиції у сільське господарство мають потенціал сприяти подоланню бідності в країнах, що розвиваються, зокрема через зростання доходів сільського населення. Підвищення продуктивності аграрного сектору створює передумови для економічної стабільності, зайнятості та соціальної інтеграції вразливих груп. Програми міжнародних організацій часто орієнтовані на підтримку маргіналізованих верств населення, забезпечуючи справедливий доступ до ресурсів, освіти та ринків [83].

У відповідь на існуючі виклики сталого розвитку сільського господарства у країнах, що розвиваються, FAO та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) започаткували низку ініціатив, спрямованих на підтримку відповідального інвестування та функціонування ланцюгів постачання в агросекторі. Однією з основних ініціатив є Керівні принципи ОЕСР-FAO щодо відповідальних ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції. Цей документ спрямований на те, щоб допомогти компаніям дотримуватися високих стандартів ведення бізнесу, включаючи дотримання прав людини, екологічну стійкість, охорону здоров'я, безпеку праці та прозорість в управлінні ресурсами. З 2018 по 2019 рік ці принципи були апробовані в межах пілотного проекту за участю 30 провідних міжнародних компаній – від агровиробників до роздрібних брендів і фінансових інституцій, що інвестують у сільське господарство. Проект виявив практичні шляхи впровадження

принципів відповідального ведення бізнесу та сформував низку рекомендацій для політиків і підприємств щодо поліпшення бізнес-практик [79].

Ще одним важливим інструментом є Принципи відповідального інвестування в сільськогосподарські та продовольчі системи (CFS-RAI), які стали основою для розробки навчальних програм ФАО. У рамках цих програм ФАО створила електронні курси для представників приватного сектору, що охоплюють усі етапи проєктного циклу – від техніко-економічного обґрунтування до реалізації, зокрема питання політик в галузі людських ресурсів, екології, етики, закупівель та соціальної відповідальності. Особливу увагу ФАО також приділяє контрактному фермерству як інструменту включення дрібних виробників у агробізнес-ланцюги. Контрактне фермерство дозволяє компаніям отримувати продукцію потрібної якості та обсягу, а фермерам – доступ до ринку, технологій, знань і фінансів. Проте успіх таких моделей можливий лише за наявності чіткої правової бази та сприятливого інституційного середовища. З цією метою ФАО ініціює багатосторонній діалог, надає методичні матеріали та типові угоди, які враховують інтереси як інвесторів, так і місцевих громад. Крім того, у співпраці з Міжнародним інститутом уніфікації приватного права (UNIDROIT), ФАО розробляє юридичні посібники для укладення інвестиційних контрактів на сільськогосподарські землі. Ці посібники ґрунтуються на міжнародних стандартах та спрямовані на захист прав законних власників і забезпечення прозорості угод [79].

Залучення приватного сектору також здійснюється через національні діалоги. Наприклад, у Гані в 2018 році було проведено форум, що об'єднав представників уряду, бізнесу та фермерських організацій для обговорення перспектив і викликів у сфері агроінвестицій. Подібні діалоги проводяться і в інших країнах, зокрема за участю малих і середніх підприємств [79].

Ефективна реалізація політик вибіркового розширення сільськогосподарського виробництва в країнах, що розвиваються, залежить від активної участі національних урядів, а також від тісної взаємодії з міжнародними організаціями. Така співпраця охоплює не лише технічну,

фінансову й консультативну допомогу, але й стратегічну координацію зусиль з метою досягнення раціонального розподілу ресурсів та сталого аграрного розвитку.

Після розробки та схвалення політик вибіркового розширення, з урахуванням їхніх можливих міжнародних наслідків, уряди можуть застосовувати різноманітні засоби для сприяння їх реалізації:

1. Освіта та інформування сільськогосподарських виробників. Необхідно забезпечити фермерів актуальною інформацією про економічну ситуацію, необхідні зміни у виробничій структурі та мотиваційні чинники цих змін.

2. Надання кредиту. Державні або приватні інституції можуть спрямовувати кредитні ресурси на ті види продукції, розширення яких є пріоритетним. Можна також обмежити використання коштів певними умовами, з метою концентрації на ключових напрямках розвитку.

3. Цінова політика. Забезпечення гарантованих цін, підтримки доходів або встановлення стимулюючих цін може сприяти розвитку виробництва вибраних продуктів.

4. Забезпечення виробничими ресурсами. Уряди можуть контролювати постачання ресурсів (насіння, добрива, паливо тощо) для підтримки саме тих галузей, що мають стратегічне значення для аграрного розширення.

5. Інфраструктура зберігання та збуту. Створення необхідних умов для зберігання, транспортування та первинної переробки продукції (особливо в олійно-жировому чи текстильному секторах) є критично важливим елементом підтримки виробництва.

6. Планування цільових показників. Участь фермерів у формуванні місцевих або регіональних виробничих планів сприяє кращому розумінню цілей політики та мобілізації їхньої підтримки.

7. Інвестиції у розвиток інфраструктури. Кошти на загальне соціально-економічне зростання (дороги, енергетика, зв'язок) можуть спрямовуватись на підтримку сільського господарства.

8. Контроль виробництва і регулювання ринку. У крайніх випадках уряди можуть застосовувати прямі обмеження (на посівні площі, обсяг виробництва або збут), однак лише в комбінації з іншими інструментами підтримки, аби уникнути соціального та економічного супротиву.

9. Операції із зберігання та розподілу продукції. Наявність резервних запасів допомагає зменшити ризики надвиробництва в урожайні роки або дефіциту у неврожайні [58].

Узагальнюючи зазначимо, що міжнародні організації, зокрема Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), відіграють важливу роль через такі напрями:

1. Технічна допомога. FAO, через свої регулярні програми або такі ініціативи як ETAP (Expanded Technical Assistance Program), забезпечує країни експертними знаннями. Ці ресурси повинні спрямовуватись на ті проекти, що найкраще відповідають цілям вибіркового розширення.

2. Інвестування. Міжнародні фінансові установи (Світовий банк, Експортно-імпортний банк США, фонди колоніального розвитку тощо) спрямовують капітал на ті проекти, що мають найвищу економічну доцільність у аграрній сфері [58].

Попри наявність численних програм, обсяги іноземних інвестицій у сільське господарство країн, що розвиваються, залишаються вкрай недостатніми. Загальний потік інвестицій у країни, що розвиваються, охоплює лише третину від оцінених потреб, визначених експертами ООН. При цьому інвестиції безпосередньо у сільське господарство становлять ще меншу частку. Хоча в окремих випадках спостерігається зростання зацікавленості приватного капіталу, стабільність та привабливість інвестиційного середовища в країнах-отримувачах капіталу залишаються ключовими чинниками. Зокрема, активізація ролі Міжнародної фінансової корпорації (IFC) має потенціал для

посилення потоків приватних інвестицій у аграрний сектор. Світовий банк готовий фінансувати економічно обґрунтовані програми аграрного розвитку, однак його участь часто обмежена до витрат у іноземній валюті. Тим не менш, через механізм зустрічних фондів (counterpart funds) можлива непряма підтримка проєктів із внутрішніми витратами. Більша частина капіталу для розвитку сільського господарства надходить із внутрішніх джерел, передусім від самих фермерів. Уряди повинні забезпечувати сприятливі умови для таких інвестицій, включаючи вдосконалення земельних відносин, гарантії доходів та податкові стимули. Конференція FAO підкреслила важливість регулярного збору статистичних даних щодо державних інвестицій у сільське господарство. Крім того, розвиток сільськогосподарського кредитування є критично важливим. У більш розвинених регіонах вже функціонують системи доступного кредитування для фермерів, однак у багатьох країнах, що розвиваються, такі системи залишаються на початковому етапі. Особливо це стосується середньострокового кредитування для малих фермерів без банківських активів. FAO рекомендує розвивати системи цільового аграрного кредитування, які поєднуються з технічною допомогою [58].

Успішна реалізація міжнародно підтриманих програм вимагає ретельної економічної та фінансової оцінки. Однак брак спеціалізованих кадрів та обмежені бюджети часто унеможливають таку аналітику. У відповідь на це FAO започаткувало навчальні ініціативи, включаючи створення Центру підготовки кадрів у регіоні Близького Сходу для формування компетенцій у сфері планування та оцінки аграрних проєктів. Значна частина населення країн, що розвиваються, залишається зайнятою у сільському господарстві. Проте видатки урядів на аграрні послуги часто є мінімальними. У деяких випадках вони становлять менше 1% від загальних бюджетних видатків. Для забезпечення сталого розвитку потрібна інтегрована система державних послуг, що включає аграрну освіту, наукові дослідження, дорадчі служби, а також сприяння доступу до ринків [58].

Отже, міжнародні організації активно підтримують аграрний сектор країн, що розвиваються, через фінансування, інновації та навчання. Їхня діяльність спрямована на зміцнення продовольчої безпеки, екологічну стійкість і розвиток фермерських громад. Ефективна співпраця з урядами забезпечує реалізацію сталих сільськогосподарських практик.

3.3. Рекомендації щодо удосконалення моделей підтримки сільського господарства в Україні в умовах повоєнного відновлення

Загалом, в умовах воєнного стану та економічної невизначеності український аграрний сектор демонструє гнучкість і здатність до адаптації. Пріоритетними напрямками залишаються розвиток переробки, відкриття нових експортних каналів, збереження внутрішньої продовольчої безпеки та захист національного виробника на глобальному ринку.

Серед ключових пріоритетів аграрного сектору виокремлюють:

1. Євроінтеграцію як стратегічний вектор розвитку. Затверджена Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року спрямована на адаптацію агросектору до стандартів ЄС, при цьому наголошується на необхідності захисту національних інтересів. Зокрема, планується активна інформаційна боротьба з дезінформацією, яка поширюється щодо надлишку української агропродукції на європейському ринку.

2. Розширення експортних можливостей. Поточний урожай зернових та олійних культур склав 73,6 млн тонн, що дозволяє повністю забезпечити внутрішній ринок і сформувати значний експортний потенціал. Особливо виділяється рекордний урожай сої – 6 млн тонн. Зараз триває робота над відкриттям нових ринків у Китаї (для гороху, борошна, м'яса птиці, риби), Норвегії та Швейцарії, а також налагодженням торгових зв'язків із країнами Південно-Східної Азії та Африки.

3. Перехід до агроіндустріальної моделі. Український агросектор орієнтований на розвиток глибокої переробки, що дозволить експортувати продукцію з високою доданою вартістю. Наприклад, середня вартість однієї тонни української агропродукції на експорт становить 309 доларів, тоді як у Польщі – 1650 доларів. Це свідчить про потребу в трансформації моделі виробництва.

4. Проблема зрошення. Внаслідок руйнування Каховської ГЕС та змін клімату п'ять областей стикаються з дефіцитом води. На сьогодні близько 1,5 млн гектарів сільгоспугідь потребують зрошення, і ці площі зростатимуть.

5. Підтримка аграріїв у прифронтових зонах. Держава реалізує низку програм допомоги для фермерів, які працюють в умовах безпосередньої загрози.

6. Розвиток тваринництва. Цей напрямок тривалий час був поза пріоритетом, що призвело до скорочення поголів'я худоби та обсягів виробництва молока й м'яса. Міністерство ставить за мету стимулювання розвитку тваринницького сектору, у тому числі – через створення ринків збуту для побічної продукції (макухи, шроту) та перехід до експорту готової продукції [22].

Також під час заходу було порушено питання підтримки українського експорту на тлі жорсткішої політики ЄС. Уряд працює над оновленням експортної стратегії, яка передбачає:

- адаптацію української продукції до стандартів ЄС;
- пошук нових ринків збуту;
- реалізацію державної програми «Зроблено в Україні» для підтримки експортерів;
- акцент на експорт продукції з доданою вартістю.

У січні-жовтні 2024 року загальний товарообіг агропродукції склав понад 26 млрд доларів, з яких понад 20 млрд – експорт. Очікується, що валютна виручка агросектора зросте на 10% і досягне 24 млрд доларів. Основне зростання забезпечать поставки олійних культур, зернових та макухи. Окрему увагу приділено питанням експорту насіння: приєднання України до

міжнародних сертифікаційних систем (OECD, ISTA, EC) відкриває значні можливості для виходу на нові ринки. Крім того, Уряд ухвалив рішення про запровадження режиму експортного забезпечення щодо окремих видів агропродукції (зокрема меду, горіхів, зернових, олій та насіння), що має забезпечити додаткові податкові надходження, контроль за валютними операціями та зменшення тіньових схем у зовнішній торгівлі. Постанова набула чинності 1 грудня 2024 року [22].

Українська економіка, зіштовхнувшись із викликами повномасштабного вторгнення, переживає складний період адаптації. Всі галузі, включно із сільським господарством, вимушено переглядають свої підходи, аби зберегти працездатність в умовах нової реальності. Аграрний сектор зазнав одного з найбільших ударів через військові дії, окупацію територій, логістичні обмеження та загальну економічну нестабільність. Це призвело до значного скорочення виробничих потужностей і падіння врожаїв. За даними Державної служби статистики України, площа озимих культур у 2024 році скоротилася на 31,9% порівняно з 2022 роком, що є показником загальних труднощів, з якими стикаються фермери. Окрім прямого впливу бойових дій, аграрний сектор переживає додаткові труднощі – нестачу робочої сили, подорожчання ресурсів, зокрема добрив та палива, блокаду портів та зниження експорту. Враховуючи ці фактори, державна підтримка відіграє вирішальну роль у збереженні агропромислового виробництва. З 2022 року діє державна програма підтримки фермерських господарств, яка передбачає субсидії та гранти для аграріїв. У 2025 році на розвиток аграрного сектору виділено понад 6 мільярдів гривень. Ці кошти спрямовані на різні напрямки, зокрема підтримку тваринництва, виплату дотацій за гектар, розмінування сільськогосподарських угідь та розвиток меліоративних систем. Крім того, агровиробники можуть отримати пільгові кредити та фінансування на сади й теплиці. Попри всі виклики, агробізнес прагне адаптуватися до нових умов, застосовуючи аналіз ринкових тенденцій та залучаючи міжнародну допомогу. Державні та донорські програми відіграють

ключову роль у стабілізації аграрного сектору, що залишається фундаментом економічної безпеки країни [87].

У цілому державні програми підтримки фермерів спрямовані на зміцнення продовольчої безпеки, розвиток малих і середніх господарств та підвищення ефективності агропромислового виробництва. Серед ключових ініціатив – грантові програми на розвиток садівництва, теплиць, переробних підприємств, а також субсидії для підтримки оброблюваних земель (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Основні урядові програми для фермерів

Назва програми	Основна мета	Умови участі	Розмір фінансування
Грант на садівництво, ягідництво та виноградарство	Підтримка вирощування плодово-ягідних культур	Юридичні та фізичні особи, які володіють або орендують придатні земельні ділянки	До 400 тис. грн/га
Грант для переробного підприємства	Створення та розвиток переробних підприємств	Громадяни України, фізичні особи-підприємці, юридичні особи	До 8 млн грн
Грант на теплицю	Розвиток тепличного господарства	Власники або орендарі земельних ділянок, що використовуються під теплиці	2-7 млн грн залежно від розміру теплиці
Субсидія на оброблювані землі	Фінансова підтримка агровиробників	Фермери з угіддями від 1 до 120 га	4 тис. грн/га

Джерело: складено за [87].

Україна продовжує активну підтримку сільськогосподарського сектору, забезпечуючи фінансову допомогу фермерам у рамках державних програм. У травні 2025 року Фонд підтримки фермерських господарств виділив черговий транш у розмірі 361,7 млн гривень, що охопило понад 5500 фермерських господарств. Основна частина коштів (316,9 млн гривень) спрямована на субсидії для агровиробників відповідно до площі оброблюваних земель, тоді як 44,8 млн гривень було призначено на дотації для утримання поголів'я великої рогатої худоби. Ця фінансова підтримка є частиною ширшої стратегії уряду щодо зміцнення продовольчої безпеки та сприяння сталому розвитку аграрного сектору. Міністерство аграрної політики та продовольства наголошує на

важливості співпраці з фермерами як ключовими учасниками економіки країни, підкреслюючи необхідність ефективних програм для реального сектору. Усі заходи реалізуються в межах ініціативи «Надзвичайна ситуація з відновлення сільського господарства» (ARISE), яка спрямована на стабілізацію та розвиток українського агропромислового комплексу [77].

Запроваджені державні програми допомагають українським фермерам не лише адаптуватися до складних умов війни, а й розвивати аграрне виробництво на сучасних принципах ефективності та сталого розвитку. Гранти та субсидії сприяють впровадженню інновацій, збереженню робочих місць та забезпеченню стабільності продовольчого сектору. Важливою складовою успішної реалізації цих програм є прозорість процедур отримання фінансування та активна співпраця фермерів з державними органами [87].

Окрім постійних програм підтримки, уряд спільно з міжнародними донорами регулярно запроваджує спеціальні грантові ініціативи, спрямовані на допомогу аграріям у вирішенні сезонних викликів. Ці програми мають тимчасовий характер і зосереджені на забезпеченні фермерів необхідними ресурсами у критичні періоди. Серед таких ініціатив – гранти на сприяння агрегації у вирощуванні ягід та овочів, які розробила ФАО у партнерстві з ЄС і Міністерством аграрної політики України. Мета програми — інтеграція малих і середніх фермерських господарств у виробничі ланцюги, удосконалення переробки та розширення можливостей збуту. Загальний бюджет становить 150 000 доларів США, а заявки приймаються через Державний аграрний реєстр до 17 березня 2025 року. Ще одна важлива ініціатива – програма ФАО для придбання насіння зернових культур. Фінансована урядами Німеччини та Франції, вона передбачає ваучери на 1000 доларів США, що допомагають малим фермерам у постраждалих регіонах забезпечити сівбу. Особливу увагу програма приділяє жінкам-керівникам господарств та аграріям, які працюють поблизу лінії фронту. Серед інших тимчасових ініціатив – проєкт із забезпечення фермерів рукавами для тимчасового зберігання зерна. Він реалізується за підтримки урядів Канади, Японії та США, а також фонду

Minderoo Foundation, і доступний для аграріїв із дев'яти регіонів України. Також Mercy Corps запустила програму фінансової підтримки для дрібних фермерів і внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від війни. Ініціатива охоплює шість областей і надає до 3000 доларів США у гривневому еквіваленті. Окрім цього, Mercy Corps пропонує фінансову допомогу малим і середнім агропідприємствам, які співпрацюють із фермерами та домогосподарствами. Сума допомоги може сягати 75 000 доларів США, залежно від конкретних потреб бізнесу. Такі грантові програми мають критичне значення для підтримки фермерів у складних умовах, сприяючи продовольчій безпеці України та інтеграції місцевого агробізнесу в глобальні ринки. Окрім грантових ініціатив, діє програма «Доступні кредити 5-7-9%», якою лише у 2025 році скористалися понад 800 сільськогосподарських підприємців. Завдяки міжнародному фінансуванню фермери можуть зберігати свою діяльність і розширювати виробництво, що є важливим фактором стабільності аграрного сектору [87].

З огляду на виклики та перспективи розвитку агросектору України у повоєнний період, доцільно реалізувати низку практичних рекомендацій:

1. Створення Національного фонду страхування аграрного виробництва. Нестабільні погодні умови, загрози з боку воєнних дій, а також ризики неврожаїв потребують страхових механізмів, які дозволять аграріям зменшити втрати. Аналогічні моделі ефективно працюють у країнах ЄС.

2. Запровадження комплексної програми мікрогрантів для малих фермерських господарств. Малі виробники є найвразливішими в умовах війни та післявоєнного періоду, тому фінансова підтримка у формі швидких мікрогрантів (до 200 тис. грн) дозволить забезпечити стійкість локального виробництва.

3. Фінансування інновацій у сільському господарстві. Для підвищення продуктивності та конкурентоздатності важливо стимулювати запровадження точного землеробства, цифрових платформ, автоматизованих систем обліку

тощо. Держава має надавати податкові пільги або кредити з частковим відшкодуванням витрат на впровадження агротехнологій.

4. Розширення програм зрошення в умовах кліматичних змін. З огляду на зниження водозабезпечення сільгоспугідь, держава має активізувати фінансування реконструкції та будівництва сучасних систем меліорації. Це дозволить зменшити втрати врожаю та стабілізувати продуктивність.

5. Розвиток логістичної інфраструктури для агроекспорту. Блокада портів та пошкодження транспортних коридорів суттєво ускладнюють експорт. Потрібно інвестувати у створення альтернативних логістичних маршрутів (зокрема залізничних та річкових), а також у хаби з переробки продукції поруч із кордонами.

6. Цільова підтримка аграріїв прифронтових регіонів. Фермери на територіях, наближених до зони бойових дій, потребують адресної допомоги – компенсацій за зруйновану інфраструктуру, спеціальних грантів, преференцій в оподаткуванні та доступі до ринку.

У таблиці 3.5 узагальнимо ці рекомендації

Таблиця 3.5

Пропоновані напрямки удосконалення моделей державної підтримки аграрного сектору України

№	Напрямок удосконалення	Очікуваний ефект	Орієнтовні інструменти реалізації
1	Страховання агровиробництва	Зменшення фінансових втрат від ризиків, стабілізація виробництва	Створення страхового фонду, державні гарантії
2	Мікрогранти для малих фермерів	Підвищення фінансової стійкості локального виробника	Програма мікрофінансування, спрощена звітність
3	Підтримка агротехнологій	Зростання продуктивності та конкурентоспроможності	Податкові пільги, інноваційні ваучери
4	Розвиток зрошувальних систем	Зменшення втрат врожаю, стабільність вирощування у посушливих регіонах	Кредити на меліорацію, державно-приватне партнерство
5	Модернізація логістики	Підвищення ефективності агроекспорту	Інфраструктурні інвестиції, державно-донорські проекти
6	Підтримка прифронтових аграріїв	Відновлення агровиробництва у зонах підвищеного ризику	Цільові субсидії, компенсації, пільгове оподаткування

Джерело: складено автором.

Застосування цих заходів дозволить створити гнучку, ефективну та адаптивну систему підтримки, яка відповідатиме умовам післявоєнного відновлення та інтеграції в ринок ЄС. Отже, Державна підтримка агросектору України потребує гнучкості та орієнтації на інновації. Необхідно зосередитися на дрібних фермерах, логістиці та зрошенні. Це забезпечить продовольчу безпеку і економічну стабільність у повоєнний період.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі розроблені пропозиції щодо імплементації успішного досвіду впровадження світових моделей підтримки сільського господарства, що дозволило зробити такі висновки:

1. США та ЄС реалізують різні, але ефективні моделі підтримки сільського господарства. Американська система більше орієнтована на ринок, підприємництво та управління ризиками, тоді як європейська – на екологічну сталість та соціальну згуртованість. Обидві системи мають на меті підвищення конкурентоспроможності та стійкості агросектору. Незважаючи на відмінності, вони активно підтримують малих виробників. Досвід США та ЄС може бути корисним для формування збалансованої аграрної політики в Україні.

2. Міжнародні організації є важливими партнерами у розвитку сільського господарства країн, що розвиваються. Вони забезпечують інвестиції, знання та інституційну підтримку, адаптовану до місцевих умов. Особливу роль відіграють ФАО, МФСР та Світовий банк, які впроваджують різні підходи до аграрної модернізації. Принципи відповідального інвестування та контрактне фермерство сприяють включенню дрібних виробників у глобальні ринки. Завдяки такій співпраці створюються умови для сталого зростання та соціально-економічного розвитку.

3. Український агросектор потребує оновлення державної підтримки з урахуванням викликів війни. Існуючі програми варто розширити, особливо щодо дрібних фермерів та прифронтових регіонів. Важливими напрямками є зрошення, переробка, інновації та логістика. Запровадження страхування і

мікрогрантів підвищить стійкість аграріїв. Це сприятиме стабілізації виробництва і розвитку експорту.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки

1. Проаналізовано стан дослідження проблеми підтримки сільського господарства в Україні та за кордоном. Державна підтримка сільського господарства є важливим елементом аграрної політики. Незважаючи на її значущість, ефективність таких заходів залишається предметом дискусій через обмеженість ресурсів та недосконалі механізми реалізації. Досліджено підходи вітчизняних і зарубіжних науковців, які розглядають різні моделі аграрного розвитку та принципи державного регулювання. Особливу увагу приділено еволюції агропротекційного законодавства ЄС, яке може стати орієнтиром для вдосконалення української правової системи. Водночас акцентується на необхідності системного аналізу сучасних тенденцій та адаптації міжнародного досвіду до національних умов.

2. Розкрито зміст поняття «світові моделі підтримки сільського господарства» у контексті сучасних міжнародних відносин. У контексті міжнародних відносин світові моделі підтримки сільського господарства відіграють ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, стабільності та економічного розвитку. Економічне та аграрне різноманіття зумовлене історичними, географічними та культурними факторами, які впливають на підходи до аграрної політики у кожній країні. Глобальна практика показує, що ефективний розвиток сільського господарства можливий лише за умови продуманої державної участі. Водночас процес міждержавної інтеграції потребує узгодження національних аграрних стратегій із міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями ОЕСД. Це водночас створює певні виклики, але також розкриває нові можливості для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору у процесі глобалізації.

3. Визначено основні методи дослідження моделей підтримки та охарактеризувати джерельну базу роботи. Для дослідження моделей підтримки сільського господарства необхідний комплексний підхід, який враховує аналіз

державної бюджетної політики, використання міжнародного досвіду та застосування спеціалізованих методик. Поточна аграрна політика України демонструє прагнення до посилення державної підтримки галузі через цільове фінансування, пільгове кредитування та модернізацію матеріально-технічної бази. Методологічний інструментарій дослідження охоплює як загальнонаукові методи, так і спеціальні підходи, серед яких особливе значення мають метод аналогів, продуктовий підхід та метод «економічного ядра».

4. Проведено аналіз моделей підтримки в розвинених країнах. Порівняльний аналіз моделей підтримки сільського господарства у розвинених країнах демонструє різноманіття підходів, зумовлених національними особливостями. Кожна країна формує власну стратегію, залежно від пріоритетів – від ліберальної моделі з мінімальним втручанням в Австралії до активної бюджетної підтримки в країнах ЄС. Спільним для всіх є прагнення забезпечити стабільність аграрного сектору, його конкурентоспроможність та продовольчу безпеку. У США переважають страхові механізми, що знижують рівень прямих дотацій. Франція спирається на субсидії ЄС, а Нідерланди – на екологічні пріоритети та стимулювання інновацій. Канада демонструє гнучку комбіновану модель з елементами страхування, регулювання й інвестиційної підтримки. Загалом, успішна аграрна політика передбачає поєднання економічних, соціальних та екологічних інструментів, адаптованих до сучасних викликів.

5. Проведено теоретичний аналіз моделей підтримки в країнах, що розвиваються. Аналіз моделей підтримки сільського господарства в країнах, що розвиваються, демонструє значну різноманітність підходів залежно від національних пріоритетів, природно-кліматичних умов та економічного потенціалу. Ключовими напрямками виступають фінансова підтримка фермерів, інвестиції в аграрну інфраструктуру, впровадження екологічно сталих технологій та розвиток сімейного фермерства. Значна увага приділяється забезпеченню продовольчої безпеки та зниженню залежності від імпорту. Країни активно співпрацюють з міжнародними організаціями, такими як ФАО, IFAD тощо. Спостерігається тенденція до інноваційного розвитку, включаючи

гідропоніку, цифровий моніторинг, агроінкубатори. Особливе значення має залучення молоді, жінок і малих фермерів до агросектору. У перспективі такі підходи сприятимуть стійкому розвитку сільського господарства і підвищенню його конкурентоспроможності.

6. Досліджено роль державних і приватних структур у підтримці аграрної сфери. У сучасних умовах роль державних і приватних структур у підтримці сільського господарства набуває особливої ваги через низку глобальних викликів, включаючи воєнні конфлікти, кліматичні зміни та економічні кризи. Попри зниження обсягів підтримки після пікового 2021 року, загальний рівень допомоги аграрному сектору залишається високим. Основний акцент досі робиться на пряму підтримку виробників, зокрема через внутрішнє ціноутворення, проте значна частина таких заходів має викривлюючий вплив на ринок. Водночас спостерігається недостатній рівень фінансування загальних послуг, таких як наукові дослідження, інновації та аграрна інфраструктура, які є критично важливими для довгострокової продуктивності. Ефективність політик значною мірою залежить від їхньої структури та спрямованості на суспільні й екологічні блага. Позитивною тенденцією є збільшення виплат, пов'язаних з екологічно дружніми практиками, хоча їх частка все ще незначна. Сучасна аграрна політика потребує переорієнтації з короткострокової підтримки на довгострокове стратегічне інвестування. Тільки так можна забезпечити сталий розвиток агросфери й адаптацію до глобальних змін.

7. Здійснено порівняльний аналіз моделей підтримки в Європейському Союзі та США. США та Європейський Союз демонструють два різні, але ефективні підходи до підтримки сільського господарства. Американська модель зосереджена на створенні умов для фінансової та ринкової стабільності фермерів через гнучкі програми кредитування, управління ризиками та підтримку збуту. ЄС, натомість, надає перевагу екологічній сталості, соціальній підтримці та регіональному розвитку сільських територій. Обидва підходи враховують сучасні виклики, зокрема зміну клімату, продовольчу безпеку та необхідність модернізації агросектору. Хоча інституційна архітектура, обсяг

фінансування та цілі програм відрізняються, у центрі обох систем залишається фермер – як головний рушій сільського розвитку. Модель США більш ринкова й децентралізована, тоді як CAP ЄС – регульована, екоспрямована та багаторівнева. Спільним є прагнення створити стабільне, прибуткове та інноваційне сільське господарство, що відповідає очікуванням суспільства. Порівняння таких підходів є корисним для вдосконалення національних аграрних стратегій, зокрема в Україні.

8. Визначено вплив міжнародних організацій на підтримку сільського господарства у країнах, що розвиваються. Міжнародні організації відіграють вирішальну роль у підтримці сталого розвитку сільського господарства в країнах, що розвиваються. Через фінансову допомогу, технологічне сприяння та освітні ініціативи вони сприяють модернізації аграрного сектору. FAO, МФСР і Світовий банк розробляють стратегічні програми, орієнтовані на інклюзивність, продуктивність та екологічну стійкість. Важливим інструментом є впровадження принципів відповідального інвестування, зокрема через стандарти ОЕСР-FAO та CFS-RAI. Значна увага приділяється зміцненню потенціалу фермерів та їх інтеграції у глобальні агроланцюги через механізми контрактного фермерства. Успіх цих ініціатив залежить від тісної взаємодії з національними урядами та врахування локального контексту. Загалом міжнародна співпраця створює основу для довгострокового розвитку, подолання бідності та підвищення продовольчої безпеки.

9. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення моделей підтримки сільського господарства в Україні. У післявоєнних умовах український аграрний сектор потребує системного перегляду підходів до державної підтримки. Поточні програми вже мають позитивний вплив, проте потребують розширення, деталізації та гнучкості. Особливої уваги заслуговують дрібні фермерські господарства, які є основою продовольчої безпеки країни. Розвиток зрошення, модернізація логістики та стимулювання переробки дозволять підвищити додану вартість та експортний потенціал. Важливо також посилити співпрацю з міжнародними партнерами задля залучення інвестицій та досвіду.

Рекомендовані заходи мають на меті зробити підтримку агросектору адресною, ефективною та орієнтованою на довгостроковий розвиток. Успішне відновлення сільського господарства стане запорукою загальноекономічного зростання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багай Н. О. Методи правового регулювання аграрних відносин. – Івано-Франківськ, 2007.
2. Гарматій Н.М., Мартиняк І.О., Ціх Г.В. Класичні та сучасні моделі економіки: навч. посібник. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2023. 300с URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/43614/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202023%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf> (дата звернення: 26.04.2025).
3. Герасимів З. М. Проблемні аспекти розвитку сільського господарства. Мукачівський державний університет. 2017. № 9. С. 162-165. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/27.pdf (дата звернення: 26.04.2025)
4. Грибкова М.А. Когнітивна модель світового ринку сільськогосподарської продукції. Європейський вектор економічного розвитку. 2020. №28. 19-29. 10.32342/2074-5362-2020-1-28-2. URL: https://www.researchgate.net/publication/342471398_Kognitivna_model_svitovogo_rinku_silskogospodarskoi_produkcii (дата звернення: 26.04.2025).
5. Григор'єва К. Державна підтримка сільського господарства в ЄС: становлення, тенденції, правові проблеми. *Аналітичне та порівняльне правознавство*. 2024 №4. С. 248–258. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.39> (дата звернення: 26.04.2025).
6. Григор'єва Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14294> (дата звернення: 26.04.2025)
7. Департамент агропромислового розвитку. Державна підтримка аграріїв у 2024 році: нові можливості та ініціативи. Департамент агропромислового розвитку. 2024. URL: <https://loda.gov.ua/news/96578> (дата звернення: 26.04.2025).

8. Динник І. П. АГРАРНА ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 3. С. 53-57. URL: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.3.7>(дата звернення: 26.04.2025).

9. Добровольська С. Р. Формування соціоекономічної моделі розвитку сільського господарства як основи вдосконалення галузевої структури виробництва в сільськогосподарських підприємствах. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1800> (дата звернення: 26.04.2025).

10. Довгопол Я., Гонта М., Сущенко Р., Юсип'юк І., Наливайко М., Танасійчук О., Банахевич Ю. Світові моделі підтримки сільського господарства. Укрінформ. 06 травня 2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html> (дата звернення: 26.04.2025).

11. Духневич І. В. Розвиток аграрного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Духневич І. В. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2011. 20 с.

12. Ільчук О. Державна підтримка сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. №2. С. 93–98. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902093> (дата звернення: 26.04.2025).

13. Квасницька Р., Форкун І., Гордєєва Т. Міжнародні та національні аспекти фінансової підтримки розвитку аграрного сектору. *modeling the development of the economic system*, 2023. №4. Р. 138–145. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-10-18> (дата звернення: 26.04.2025).

14. Кернасюк Ю. В. Світовий досвід державної підтримки агробізнесу. *Економічний гектар*. 2016. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7931-svitovyi-dosvid-derzhavnoi-pidtrymky-ahrobiznesu.html> (дата звернення: 26.04.2025).

15. Коломійцева Д. М. Проблеми формування і реалізації внутрішньої державної аграрної політики в період дії воєнного стану. *Часопис Київського*

університету права. 2022. №2-4. С. 139-143. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.25> (дата звернення: 26.04.2025).

16. Лупенко Ю. О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України. *Економіка АПК*. 2014. № 12. С. 5-11.

17. Майстро С. В. Екологічні засади державного регулювання розвитку аграрного сектору. ХНАУ, 2013.

18. Марченко С. І. Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні. ВГЛ «Обрії», 2010.

19. Мейш А., Матвійчук О. ТИПИ МОДЕЛЕЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. №272 (4(1)). С. 132–135. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2019-272-4-1-132-135> (дата звернення: 26.04.2025).

20. Могильний О. Аналітичний потенціал абстрактно-логічного методу дослідження в галузі аграрної політики. *Економіка АПК*. 2020. №307 (5). С. 22–33. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005022> (дата звернення: 26.04.2025).

21. Подцерковний О. П. Про розбіжність економічного змісту та юридичної форми суспільних відносин. НУ «ОЮА», 2010.

22. Проблеми та перспективи аграрної галузі в 2025 році: інтерв'ю Міністра аграрної політики та продовольства. 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/232400_problemi-ta-perspektivi-agrarno-galuz-v-2025-rots-ntervyu-mnstra-agrarno-poltiki-ta-prodovolstva (дата звернення: 20.05.2025).

23. Саламін О. С. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ. *Економічний простір*. 2021. №168. С. 44-48. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-7> (дата звернення: 26.04.2025).

24. Соколюк С., Смолій Л., Жарун О. РОЛЬ ДЕРЖАВИ У МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-78> (дата звернення: 26.04.2025).

25. Фурман І. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРОБЛЕМИ, СВІТОВА ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. №298 (5. Частина 1). С. 315–323. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5\(1\)-55](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-55) (дата звернення: 26.04.2025).
26. Шведенко П. Ю. Порівняльно-правовий досвід кредитування сільського господарства. – НУБіП України, 2013.
27. Шеленко, Д., Дюк, А., & Мацола, М. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ СИСТЕМНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-67> (дата звернення: 26.04.2025).
28. Шпортюк Н. Л. Державне регулювання та підтримка сільського господарства. *Ефективність державного управління*. 2019. №58. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.58.2019.168705> (дата звернення: 26.04.2025).
29. A SUSTAINABLE AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT STRATEGY FOR OMAN. FAO. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/ed3cdc89-3f79-45f1-96a7-a1dbf6e0f38b/content> (дата звернення: 20.05.2025).
30. Aarts N., Leeuwis C. The Politics of Changing the Dutch Agri-Food System. *Journal of Political Sociology*. 2023. Т. 1, № 1. URL: <https://journalofpoliticalsociology.org/article/download/14922/16828/33030> (дата звернення: 26.04.2025).
31. Agricultural investments and capital stock. Global and regional trends (2013–2023). FAO. 2025. URL: [https://www.fao.org/statistics/highlights-archive/highlights-detail/agricultural-investments-and-capital-stock.-global-and-regional-trends-\(2013-2023\)/en](https://www.fao.org/statistics/highlights-archive/highlights-detail/agricultural-investments-and-capital-stock.-global-and-regional-trends-(2013-2023)/en) (дата звернення: 20.05.2025).
32. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2024 Innovation for sustainable productivity growth. URL:

https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2024_74da57ed-en.html (дата звернення: 20.05.2025).

33. Agriculture and Fisheries Sectors. Government in Bahrein. URL: <https://surl.lu/swymtb> (дата звернення: 20.05.2025).

34. Agriculture and Food. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture>. (дата звернення: 26.04.2025).

35. Agriculture and horticulture. Government of the Netherlands. URL: <https://www.government.nl/topics/agriculture/agriculture-and-horticulture> (дата звернення: 26.04.2025).

36. Agriculture and land. URL: <https://www.agriculture.gov.au/agriculture-land> (дата звернення: 26.04.2025).

37. Agriculture. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/agriculture_en

38. Antigua and Barbuda and FAO. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/eb8ce7ce-b676-42b4-803d-c36ce278843c/content> (дата звернення: 20.05.2025).

39. Australian agriculture in a geopolitical maelstrom KPMG Insights. 2020. URL: <https://kpmg.com/au/en/home/insights/2020/06/australian-agriculture-geopolitics.html> (дата звернення: 26.04.2025).

40. Bagamas. FAO. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/955d2207-338d-45e4-89a6-e4d66b124200/content> (дата звернення: 20.05.2025).

41. Baldwin K., Williams B.R., Sichko C., Tsiboe F., Toossi S., Jones J.W., Turner D., Raszap Skorbiansky S. *U.S. agricultural policy review, 2022* (Report No. EIB-260). U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. 2023. URL: <https://doi.org/10.32747/2023.8134363.ers> (дата звернення: 26.04.2025).

42. Bulgaria – CAP Strategic Plan. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/bulgaria_en (дата звернення: 20.05.2025).

43. Capital Stock. FAO. 2024. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/CS/visualize> (дата звернення: 20.05.2025).

44. Chile is on a drive to strengthen family and smallholder agriculture and to prioritize irrigation and technology adoption, says new agriculture minister. Iica. URL: <https://iica.int/en/press/news/chile-apuesta-reforzar-la-agricultura-familiar-y-campesina-riego-y-tecnificacion-2/>(дата звернення: 20.05.2025).

45. Common agricultural policy. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy_en (дата звернення: 20.05.2025).

46. Deininger K. W. Land Policies for Growth and Poverty Reduction // World Bank. 2003. URL:<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15125> (дата звернення: 26.04.2025).

47. Deininger K., Savastano S., Carletto C. Land fragmentation, cropland abandonment, and land market operation in Albania. World Bank. 2012. URL:<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6034> (дата звернення: 26.04.2025).

48. Denisova N., Mitina I., Mitin A. State support for agriculture: current state and development trend. The Eurasian Scientific Journal. 2024. 16. 10.15862/71FAVN624.

49. Developing Countries. Worlddata. URL: <https://www.worlddata.info/developing-countries.php> (дата звернення: 20.05.2025).

50. Development Fund introduces two initiatives worth 2.5 billion riyals to Secure Supply. Agriculture Development Fund. 2024. URL: <https://adf.gov.sa/en/MediaCenter/News/Pages/news-14616.aspx> (дата звернення: 20.05.2025).

51. Dewan A. Brunei commits to cap agricultural land use at 1 percent: Political will to conserve forests and combat climate change. Forests News. 2014, 9 травня. URL: <https://forestsnews.cifor.org/22423/brunei-commits-to-cap-agricultural-land-use-at-1-percent?fnl=en>. (дата звернення: 20.05.2025).

52. Dollery B., Worthington A. The evaluation of public policy: normative economic theories of government failure. *Journal of Interdisciplinary Economics*. 1996. URL:<https://eprints.qut.edu.au/2791/> (дата звернення: 26.04.2025).
53. Ehlers M., Huber R., Finger R. Agricultural policy in the era of digitalisation. *Food Policy*. 2021. №100, 102019. URL:<https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2020.102019> (дата звернення: 26.04.2025).
54. FAO Regional Office for Latin America and the Caribbean. URL: <https://www.fao.org/americas/news/news-detail/trinidad-and-tobago-collaboration/en>(дата звернення: 20.05.2025).
55. France – CAP Strategic Plan. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/france_en (дата звернення: 26.04.2025).
56. Germany – CAP Strategic Plan. European Commission, Agriculture and Rural Development. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/germany_en (дата звернення: 26.04.2025).
57. Government support to agriculture. OECD. 2024. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/government-support-to-agriculture.html> (дата звернення: 26.04.2025).
58. How Governments and International Organizations Can Help to Give Effect to policies on selective expansion. Fao. URL: <https://www.fao.org/4/x5576e/x5576e04.htm> (дата звернення: 20.05.2025).
59. Hudson B., Hunter D., Peckham S. Policy failure and the policy-implementation gap: can policy support programs help? *Policy Design and Practice*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1080/25741292.2018.1540378> (дата звернення: 26.04.2025).
60. IFAD and Kuwait agree to strengthen efforts to support small-scale farmers. IFAD News. 2024. URL: <https://www.ifad.org/en/w/news/ifad-and-kuwait-agree-to-strengthen-efforts-to-support-small-scale-farmers> (дата звернення: 20.05.2025).

61. Introducing AGRIFUND: Revolutionizing Aruba's Agricultural Sector. Invest in Aruba. 2024. URL: <https://www.investinaruba.com/introducing-agrifund-revolutionizing-arubas-agricultural-sector/>. (дата звернення: 20.05.2025).
62. Le Grand J. The theory of government failure. *British Journal of Political Science*. 1991. URL: <https://doi.org/10.1017/S0007123400006244> (дата звернення: 26.04.2025).
63. Mantino F. Why policies fail? An institutional model explaining success and failure factors of rural development policies in Europe. *Munich Personal RePEc Archive*. 2013. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/50216/> (дата звернення: 26.04.2025).
64. Mathijs E., Noev N. Commercialization and subsistence in transaction agriculture: empirical evidence from Albania, Bulgaria, Hungary and Romania. *European Association of Agricultural Economists*. 2002. URL: <https://ageconsearch.umn.edu/record/24786> (дата звернення: 26.04.2025).
65. National Agricultural Policy: A vision for the future of agriculture in Barbados. FAO. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC181568/> (дата звернення: 20.05.2025).
66. Nauru Climate Smart Agriculture Plan (NaCSAP) 2021-2025. FAO. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/nau216371.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
67. Osmani M., Kolaj R., Borisov P., Arabska E. Why agricultural policies fail and two cases of policy failures in Albania. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(2). P. 86–104. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.05> (дата звернення: 26.04.2025).
68. Poland – CAP Strategic Plan. European Commission, Agriculture and Rural Development. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/poland_en (дата звернення: 05.05.2025).
69. Programs and Support for Small and Mid-Sized Farmers. USDA. URL: <https://www.usda.gov/farming-and-ranching/resources-small-and-mid-sized-farmers/programs-and-support-small-and-mid-sized-farmers> (дата звернення: 20.05.2025).

70. Qatar's Agriculture Sector URL: <https://portal.usqbc.org/qatar-sector/agriculture/> (дата звернення: 20.05.2025).

71. Quito E. J. Canada's Agri-Food Pilot Program 2025 – What You Need to Know. ImmigCanada. 9 січня 2025. URL: <https://immigcanada.com/canadas-agri-food-pilot-program/> (дата звернення: 26.04.2025).

72. Rieznik S., Lee H. THE ROLE OF GOVERNMENT IN AGRICULTURAL AND RURAL DEVELOPMENT: REVIEW OF AGRICULTURAL POLICIES IN UKRAINE AFTER INDEPENDENCE WITH A LOOK AT THE EU AND SOUTH KOREA EXPERIENCE Asian Journal of Agriculture and Rural Development. Asian Journal of Agriculture and Rural Development. 2018. 8. 10.18488/journal.1005/2018.8.2/1005.2.132.145.

73. Romania FAO. URL: <https://www.fao.org/family-farming/countries/rou/en/> (дата звернення: 20.05.2025).

74. Saint Kitts and Nevis and FAO Building sustainable agricultural systems and food and nutrition security. FAO. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/79448d3d-f1ee-4f56-a956-9a24523992d6/content> (дата звернення: 20.05.2025).

75. Seychelles. FAO. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC175682/> (дата звернення: 20.05.2025).

76. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations Project Gutenberg. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/3300> (дата звернення: 26.04.2025).

77. State continues support for Ukrainian farmers: over UAH 360 million in aid allocated in May. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. 19 May 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/derzhava-prodovzhuie-pidtrymku-ukrainskykh-fermeriv-u-travni-spriamovano-ponad-360-mln-hrn-dopomohy>

78. Stiglitz, J. E., & Rosengard J. K. Economics of the Public Sector, 4th ed. W. W. Norton & Company. 2015.

URL:https://books.google.com/books/about/Economics_of_the_Public_Sector.html?id=8FfsoQEACAAJ (дата звернення: 26.04.2025).

79. Supporting Responsible Investments in Agriculture and Food Systems (RAI) URL: <https://www.fao.org/in-action/responsible-agricultural-investments/our-work/private-sector/en/> (дата звернення: 20.05.2025).

80. The French Ministry of Agriculture and Food. Agriculture.gouv.fr. . 2019. URL: <https://agriculture.gouv.fr/french-ministry-agriculture-and-food> (дата звернення: 26.04.2025).

81. The Office of Agricultural Policy supports American agriculture while protecting U.S. national security. URL: <https://www.state.gov/division-for-trade-policy-and-negotiations/agricultural-policy> (дата звернення: 26.04.2025).

82. The Role of Agriculture in Panama's Economy. 2024. URL: <https://panacrypto.com/role-agriculture-panama-economy/> (дата звернення: 20.05.2025).

83. The Role Of International Organizations In Agricultural Development. URL: <https://freescience.info/the-role-of-international-organizations-in-agricultural-development/> (дата звернення: 20.05.2025).

84. Top 10 Countries in Global Agricultural Product Exports. Pazago Blog. 2025. URL: <https://blog.pazago.com/post/largest-exporter-agricultural-products> (дата звернення: 26.04.2025).

85. U.S. Department of Agriculture. URL: <https://www.usda.gov/> (дата звернення: 20.05.2025).

86. Uruguay. FAO. URL: <https://www.fao.org/in-action/naps/partner-countries/uruguay/en/> <https://panacrypto.com/role-agriculture-panama-economy/> (дата звернення: 20.05.2025).

87. Wartime State Support for Agribusiness. BDO. 2025. URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2025/state-support-for-agribusiness> (дата звернення: 20.05.2025).

88. Winston C. Government failure versus market failure. Brookings Institution Press. 2006. URL: <https://www.brookings.edu/books/government-failure-versus-market-failure/> (дата звернення: 26.04.2025).

89. Zhllima E., Imami D., Leonetti L., Skreli E. Small farm access to market: the case of the olive sector in Albania. Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2015. URL: <https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/409357/> (дата звернення: 26.04.2025).

